

Сәтмәк

1926-1991
елларда

Азат хатын

№9 ISSN 0869-1398

Әлфия ГАРИФУЛЛИНА:
— Иртәгесе көн
бүгеннән башлана.

Добро Целительно, Поверь!

Благотворительный фонд «Дети ДЦП»

ОГРН 1041616081803
ИНН 1650122791 КПП 165001001
р/с 40703810710000000536 в ЗАО ГКБ «АВТОГРАДБАНК»
г. Набережные Челны
к/с 30101810100000000748
БИК 049240748
Телефон для справок (8) 8552 37-12-32.

Тышлыкта:
«КАМАЗ» лизинг компаниясе»
ачык акционерлык жәмгыятенен
генераль директоры
Әлфия Гомәр кызы ГАРИФУЛЛИНА.

СӨЙ ГОМЕРНЕ, СӨЙ ХАЛЫКНЫ, СӨЙ ХАЛЫКНЫҢ ДӘНЬЯСЫН!

Ават хатын Сөембикә

№ 9/2007

ХАТЫН-КЫЗЛАРНЫҢ БӨТӨНТАТАР АЙЛЫК ИҖТИМАГИЙ-СӘЯСИ ҺӘМ ӘДӘБИ-НӘФИС ЖУРНАЛЫ

2007 елда журнал Россия матбугатының Алтын фондына кертелде

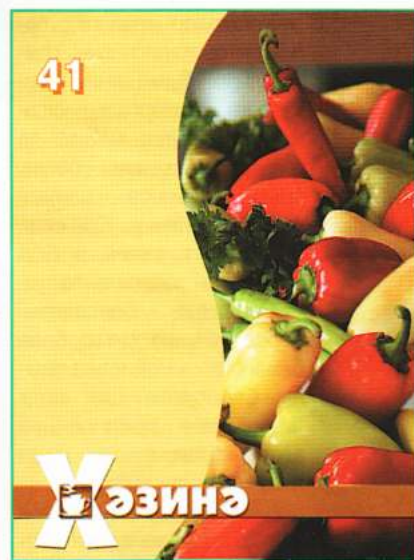
Бу санда:

- 2** Ни хәлең бар, кеше туганым?
- 4** Өй жылысы. Хәерлегә! М. Авзалова.
- 7** Әйдә, халыкка хезмәткә! Т. Биктимерова.
- 8** Соклану. В. Ихсанова.
- 10** Шальвар-камызлы кыз язмалары. Г. Сөнгатуллина.

13—36 “КАМАЗ” ачык акционерлык жәмгыятенә багышланган махсус кушымта.

Биш ел “иярдә”.
“Олимпия” күгәндә КАМАЗ йолдызы.
Ак калага килдек япъ-яшь кызлар...
“Без булдырабыз!”
Бергә — гомергә.
Әниләрнең әнисе.
“Зөбәржәт шәһәр” — илдә бер.
Нәкъ Чаллы артында бардыр...
Уйлар уртак — теләкләр — бер.
Моңа сусау.
Жиңү чакрымнары.
Яшьләр?.. Яшьләр — кыю халык!
Хәзинә эзләүчеләр.
Табигатьнең хыялый жырчысы.

41

Хәзинә

- 37** Хатын-кыз галәме.
- 38** Проза. Кырмыска. А. Юнысова.
- 41** ХӘЗИНӘ
- 47** Сафура. Сыермы, юрганмы. Әбделмән.
- 48** Рәссам сәхифәсе. Хак һәм хокук.

100.5 FM TR
TATAR RADIOSI
www.tatarradiosi.ru
Безне бөтен данъя тыңлый
т. (8432) 19-100-5, 19-11-11

Күп балалы ана-ларга багышлап уздырылган бер кичәдә күрәп гажәпләндем мин аны. Дәрәсрәгә, башта мәктәптән жиберелгән вәкилдер дип уйладым. Ә Наҗия ханым, яңгыратып көлә-көлә, алты бала табып-тәрбияләп үстерүе, Казансу ярында үзләре житкезеп кәргән өйдә яшәүләре, ул гына да түгел, әле — каралтыларында кош-корт, терлек-туарга кадәр асраулары турында сөйләп китмәсенме! Үзе һаман да консерваториядә укыган чагындагы кебек үк чибәр, ягымлы — бәхетә ташып тора! Күз генә тимәсен! Шул, элек мин белгән Наҗия апамы соң бу дигән шигем дә уянып куйды хәтта: Казанда туып-үскән бит ул, ә шәһәр кызы ул кадәр бала тапмас!

— Ирем дә, үзем дә балаларны бик яратабыз, — ди Наҗия ханым. Нәрберсе теләп, көтеп алынган аларның!

Бертуган абыйсы бик яшьли фажигалә рәвештә һәлак булгач, Наҗия апа гаиләдә ялгыз бала булып үскән. Әти-әнисе дә озын гомерлә булмаган: әнисе Гафифә апа 49 яшендә, бер генә оныгын күрү бәхетенә ирешеп, якты дөньядан китеп барган. Әтисе Рәүф абый да 58 яшенә генә житә алган. Якыннарсыз калган көннәрендә өч баласы аңа зур юаныч булган. Шунлыктан ул “итәк тутырып” бала үстергән һәм бүген инде мөстәкыйль тормыш корган балаларының бер-берсен сагынып аралашуларына сөенеп яши. Иң олы кызлары Чулпанның үзенең ике кызы үсеп килә. Абруйлы гына бер приятиәдә белгеч ул.

— Чулпан кечкенәдән эшчән булды, — ди әниләре. — Дүрт яштән укырга өйрәнде. Кече туганнарын караганда да, идән себергәндә дә бездән качып китап укый иде.

Ә Рамайга кечкенәдән техника җене кагылды.

Музыканы да бик яратты, — дип сөйли Наҗия ханым. — Заманча булырга тырышып, рок, “texico” шау-кымнарына иярмәде — лирика белән мавыкты. Мин фортепианода уйнаганда, музыка аның күңеленә шулкадәр тәэсир итә иде — күзләреннән эре-эре яшьләр төгәрәп төшәр иде. Казанда югары белем алып, Франциядә чыныгу үтеп, хәзергә көндә Америка Кушма Штатларында эшли Рамаебыз.

Альберт — өченче бала. Ул арада сөйкемлеләге һәм чибәрлегә белән аерылып тора. Үзе укыган Казан дәүләт медицина университетында узган “КДМУ мистеры” конкурсында Альберт икенче урынны алган әле менә. “Мистер Шарм” исеме дә биргәннәр.

Чибәр егет Альберттан соң гаиләдә тагын бер кыз — Луиза туа. Апасы инде кул арасына керә башлап, сөңләсе белән аралашырга вакыты азрак булганга, Луиза күбрәк абыйлары белән уйнап үскән. Әмма шуңа карамас-тан — арада иң йомшак күңелләсе. Якыннарына яр-дәм итәргә ашкынып тора.

Зур гаиләдә, гадәттә, балалар берсен-берсе тәрбияләүчән була. Ике апасы, ике абыйсы янына, бишенче булып энеләре Роберт — туганлык, йомшаклык, юл бирүчәнлек, рөхсәт сорау кебек күркәм сыйфатларны инде “белеп туа”. Дус-ишләрен дә ул үзенең гаилә әгъзалары итеп тоя, бик матур бии.

Төпчәкләре Марат та гел ни дә булса ясау, төзәтү белән мәшгуль. Бу гаиләнең, әйткәнемчә, хужалыгы шактый зур һәм анда “КамАЗ” машинасы төп “ярдәмче”. Аның төзеклегә Марат өстәндә. Компьютерны да бик әйбәт белә икән. Хәзергә көндә ул — Казан авыл хужалыгы академиясе студенты.

— Улларымны эшкә һәм мөстәкыйльлеккә әтиләре өйрәтте, — ди Наҗия ха-

ным. — Дәү әтиләре дә алтын куллы кеше иде аларның. Күрәсеп, булдыклылык нәселдән дә киләдер. Берсе дә кыек юлга басмады. Шөкер, балаларыбыз өчен сөенеп туя алмыйбыз.

Лаеклы ялда булса да, Наҗия ханымның бүген дә кул кушырып өйдә утырганы юк.

Гөлшат ШӘРИФЖАНОВА.
Казан.

Әниңең кыз вакыт-ыннан килгән истәлек сөлгеләре арасында бер почмагына гәрәпчә сүз язылган чүпләм сөлге сакланып, безнең көннәргә килеп житкән. Жизнәбез шушы сүзгә укый. Чигү җебе белән сөлгегә “Гаилә” дигән сүз язылган икән. Әнидән нинди сүз булыр бу дип сорасак, ул бала вакытларында исенә төшерә. Бабай чабыш атлары асрамаган. Ләкин аның эш атлары арасында да сабантуйларда беренче килә торган атлары булган. Берсендә, сабантуй көнне, бабай Казанбаш авылына (Тылаңгырга сигез чакрым) төшеп, такта ярып, такталарны төяп алып менә. Шуннан соң да бу ат сабантуй ярышында беренче килгән. Эшкә ярамый башлагач та бабайның атка кулы күтәрелмәгән. Картайганчы йортта тоткан бу атның кушаматы “Гаилә” булган.

Колхозлар төзелгәч, бабайны бригадир итеп сайлаганнар. Тырышлыгы, эшчәнлегә кемнәргәдер ошамандыр, кулга алынуы да колхозлар белән бәйлә. Аның әти-әнисе колхозга кермәгән булалар. 1932 елда бабай кулга алына, ә 1934 елда үлгән хәбәр килә.

Бервакыт берсеннән-берсе кечкенә сигез бала белән калган әбиебез янына бер хатын-кыз килә. “Мин сине ирең янына алып барам, күптән түгел генә шуннан кайттым”, — дип, әбине юлга алып чыгып китә. Аллы-артлы кап-

Ни хәлән бар, көшә түгәнем?

чыклар асып, булган уңай-рак киёмнәрен киеп, әби юлга чыга. Ничек итеп әбиебезнең нарасыйлары авызыннан өзеп ризык әзерләгәннән, өй тулы балалар калдырып юлга чыкканда ниләр кичергәннәрен Ходай үзе генә белә. Әби көч-хәл белән әйләнеп кайта. Нинди бабай янына алып бару! Үзен ничек үтереп ташламаганныр?! Бөтен әйберләрен (киёмнәренә кадәр) талап, юлда ташлап качканныр...

Әбинең янында аңа төрәк булырдай алтын баганалары — уллары үсеп килә. Менә Бәдретдин дә чибәр, таза булып буй житкәрә. Аның артыннан Габделхагы. Әбиебезнең тормышта төп таянычы була алар. Көтмәгәндә әбиебыз Бәдретдин — унсигез яшьлек чибәр егет үлеп китә. Әбиебез: "Шушы бала хәсрәте мине алып китәр инде", — ди. Юк, әбиебезнең күргәннәре болар гына булмаган икән әле. "Миннән тумагандыр, Йосыф пәйгамбәрдән тугандыр", — дип сокланып үстергән Габделхагы үсеп житеп, өйләнергә дә өлгерми. Бөек Ватан сугышы башлангач, илне дошманнардан сакларга китә. Китә дә суга төшкәндәй юкка чыга. Бер хаты да килми аның. "Хәтер китабы"нда да аның турында мәгълүмат юк. "Хәбәрсез югалган" дигән сүзләр генә калган абыебыз турында. Бу кайгыларны инде әбиебез күтәрә алмый. Канатлары ныгымаган сабий балаларны — Рамазан белән Мәймүнәсен калдырып, үлеп китә. Шушы балалар яшәргә азапланып ятканда, ятимнәрнең күз яшьләреннән курыкмаган адәм актыклары, соңгы сарыклары, чүпрәкләренә кадәр урлап чыгып китәләр.

Язмыш җиле олы апа-лары Хәдичәбикәне, төгәрәтә-төгәрәтә, Владивостокка житкәрә. Шунда төпләнеп кала ул. Бервакыт Хәдичәбикә апай сөйли (ул кунакка кайта иде): "Урам

буйлап тоткыннар бара. Аларны мылтыклы сакчылар этләр белән саклап баралар. Тоткыннар бөтенесе бөртөслә. Шунда кемдер "Хәдичәбикә" дип дөшкән төслә булды. Таный алмадым, кыйный-кыйный алып киттеләр. Кечкенә абый булмадымы икән?" Әниләр бик өзгәләнделәр ул вакытта. Кечкенә абый — бабайның энесе. Аның да "гаебе" зур була, ул: "Америкада халык әйбәт яши", — дип үзе әйткәнме, тыңлап торганмы, билгесез. Аның да күп еллардан соң "Хәтер китабы"нда исеме генә кайта.

Әниебез зирәк акыллы, зифенлә иде. Аңа укырга туры килмәгән дип әйтерлек. Үзлегеннән күп нәрсә өйрәнә ул. Динне бик белә иде. Гомере буге ураза тотты, намаз да укыды. Латинча укый да, яза да иде. Безнеңчә әдәби китаплар укый. Хәсән Туфан язмышын бик яхшы белә иде.

Әниебезнең күргән хәсрәтләрендә абыйның вакытсыз үлеме соңгы тамчы булды, ул аны күтәрә алмады. Безнең тормышта абыебыз имән багана иде. Тәртипле, акыллы булды, эчмәдә, тартмады, ямьсез сүзләренә белмәдә.

Әнине алып чыгып киткәндә көзгә яңгыр коеп калды. Табигать тә үзенең баласын соңгы юлга шулай күз яшьләре белән озата төслә тоелды.

Нурания ВӘЛИЕВА.

**Арча районы,
Тылаңгы авылы.**

Мин — җитмеш яшьлек пенсионер. Буш вакытымда китап, газета-журналлар укырга яратам, телевизор карыйм. "Нечкәбил", "Татарстан чибәре" тамашаларын да хозур кылдым. Шул уңайдан кайбер фикерләрем белән уртаклашырга булдым. Иң беренче — бу бәйгеләрдә катнашучылар арасында, жиңүчеләрне әйтмим дә инде, ник бер авыл кызы булсын! Казан, Чаллы,

Әлмәт кебек шәһәрләрдән, ничьюгы, кайбер район үзәкләреннән алар. Әллә авылларда чибәр кызлар юкмы икән (?) дигән уй килә башка. Хәлбуки, авылда да бар алар һәм аз да түгел. Дәрәс, авыл кызлары шәһәрнекеләр кебек озын, зифа буйлары белән мактана алмыйлар.

Балачактан ук ун-унбиш литрлы чиләк асып су ташырга, хужалыкта башка бетмәс-төкәнмәс күп авыр эшләренә эшләргә, аннары үсә төшкәч, эссе кояшта да, салкын яңгырлы көннәрдә дә әниләре белән шикәр чөгәндә эшкәртәргә мәҗбүр булган авыл кызы ничек инде зифа буйлы булып үссен, ди! Аның карауы, авыл кызларының күпчелеге уңган, самими, ихлас, тыйнаграк.

Шәһәр чибәрләредәй булырга нәрсә комачау итә соң авыл кызларына? Әлбәттә, шартлар. Шартлар дигәннән, без иң элек матди шартларны, мәдәниятне, нәфис белемле булу өчен билгеле бер мохитне күздә тоталар. Бүгенге көндә исә авыл җирлегендә таза беләклә, көчле иртатларга да төшемле эш булмаганда, хатын-кызларга ул юк та юк инде. Күпчелеге төрлекчә, чөгәндә игүчә булып эшли. Ләкин андый эшләренә акчасы аз, шуның өстенә, даими түгел, гарантиясез. Дәрәс, ашау-эчүне, нигездә, әти-әниләре кайгырта. Көн сәен экраннарда матурлыкны, модалы итеп киенгән женестәшләрен күрә торган кыз-хатынга ашау-эчүдән кала да күп нәрсә кирәк бит әле. Менә шул сәбәпләр аркасында кызларның күбесе шәһәрләргә "аяклана". Анда аларның бик азы — иң тырышлары, бигрәк тә әти-әниләре баласының укуы, гомумән, тормышы өчен әллә ничә дистәләргә мең сум түли ала торганнары гына югары уку йортларына керә ала. Калганнары кайсы кая урнаша. Ниһаять, авыл кы-

зы өчен финал — ул үзе кебек шәһәргә "бәхет эзләп" килгән егеткә кияүгә чыга һәм туган авылы өчен бөтенләйгә диярлек югала.

Ә авылында исә буйдак егетләр буа буарлык. Беркөнне иренмиңә санап карадым — бер тапкыр да өйләнмәгән егерме яшьтән кырык яшькәчә егетләр авылда алтмыштан артык икән. Кайберләре эчү, наркотиклар куллану нәтижәсендә, гомумән, хатын-кыз кочагы, назы нәрсә икәннән дә белмиңә теге дөньяга китә. Бик аяныч, кызганыч хәл, билгеле. Бер караганда, ике мең кешесә булган авылыма (Питрәчтәге Шәледән кала икенче урында ул, моннан ун ел элек өч мең кеше яшәгән, икенче Шанхай дип тә шаяртканнар) алтмыш буйдак егетнең булуы күп тә түгел кебек. Ләкин шул ике меңнең сизгә йөздән артыгы минем кебек пенсионерлар ич. Алар, бик теләсәләр дә, демографик хәлне яхшырта алмыйлар...

Бердәнбер балалар бачасында 18-20 нәни исәпләнә. Елга бер-ике бала дөньяга килә. Дәүләтнең "ана капиталы" да әлегә кызыктырмый, ышандырмай, күрәсәң.

Күпләрнең хәтерләрендәдер: туксанынчы елларда совет власте белән (хәзергә власте ничек аталадыр, белмим) чик ачылгач, күп кенә зыялыларыбыз, галимнәребез АКШ, Израиль, Франция, Германия кебек илләргә киткәннәр иде. Хәзер татар авылларыннан кыз балалар тоташ агым булып шәһәрләргә агыла, ягъни качалар һәм шуның белән авыллардагы демографик хәлне кискәңәйтәләр.

Кая монда авыл данын күтәрәп, бәйгеләрдә көч сынашу? Шәһәр нечкәбилләрен телевизордан күзәртәргә генә кала.

Салих ЗАРТДИНОВ.

**Аксубай районы,
Иске Ибрай авылы.**

Хәерлегә!

Кешене ятим бала алып тәрбияләүгә ни-нәрсә этәрә?! Үз ата-анасы тарафыннан кагылган-сугылган, әле башлангычта да өлгөрмәгән нәни тормышында инде күрәсен күргән, кичерәсен кичергән сабыйның кылдай тартылган күңелен йомшарту, аны өр-яңадан яшәргә өйрәтү өчен никадәр сабырлык кирәктер бит ул. Һәм ярату, чиксез ярату. Аллаһы Тәгаләнең яраткан бәндәсенә генә бирелә торган сынавыдыр ул, бәлкәм. Чөнки һәркем дә моны булдыра алмый. Соңгы вакытта бу сорауны мин үз-үземә еш бирәм. Чыннан да, нәрсә этәрә соң? Бер уйласаң, бик авыр бит көн күрүләре. Кайчак, генаһ шомлыгына каршы, әллә эти-әниләрбез акчага кызыгамы, дип тә уйлап куясың. Болай әйтүем өчен кичерсәннәр мине. Эмма унышар, хәтта ки егермешәр ятимне гаиләләренә алучылар хакында тагы ни дисең?! Бу бит инде үзе шул ук балалар йорты дигән сүз. Әгәр дә ки, без бүген балалар йортлары турында “формасы һәм эчтәлегә ягыннан “үлемгә” хөкем ителгән”, дип сөйлибез һәм кисәтәбез икән, аңа кире кайтуга юл куелмасын иде. Һәр матур, игелекле башлангыч (бу очракта ятимнәрне гаиләләргә алып тәрбияләү) игелеккә хезмәт итсен!

Ятимнәр язмышы безне беркайчан да битараф калдырмады. Күргәннәрдән, ишеткәннәрдән чыгып, бүген без уртак бер нәтижәгә киләбез: эти-әнисезләр барысы да бертөрле, бертөрле бәхетсез, диюем. Ятимлек сукмагын үткән балаларның шултиклә дә бер-берсенә охшаш булуына гажәпләнәсе юк. Ник димәктән, алар бер үк күренешкә — эти-әнисенең хыянәтенә, бер үк фажиғәгә: назга сусап, ачлы-туклы яшәүгә дучар булалар. Шуңа да ятимне үз коңагына алган кайсы гына гаиләдә булма, кайсы гына эти-әни

белән сөйләшмә, бер үк сүзләргә ишетәсең. Әйе, алар “минекә” дияргә ярата. Чөнки ул үксезләргә шуннан да кадерлерәк, шуннан да җирәгрәк булса, тагы бер сүзнең генә булуы мөмкин. Ул да булса — әни! Яңа гаиләгә килеп эләккәч тә йөрәккә ятышлы шул сүзгә алар бертуктамый, кирәксә-кирәкмәсә дә кабатлыйлар. Су-

саганнар ич алар бу сүзгә. “Әни” дә “минекә” ич! Табыннар сыгылып торса да, тамаклары тук булса да, бер теләм ипинә яшерен-пошырын мөңдәр астына салу гадәте озак вакытлар эзәрлекләр әле аларны. Иртәгәсе өчен борчылу, ач калырман дигән курку ятимнәрне хәстәрләр итәргә, үзләрен-үзләргә кайгыртырга өйрәткән.

Лаеш районы балалар йортынан дүрт яшьлек сөңләсе Наилә белән бергә Марс һәм Земфира Мостафиннар гаиләсенә тәрбиягә алынган Әминә дә, баштарак бөтен әйберсен мөңдәр астына качыра торган була. “Яңа” әнисе кызыкны алдына утырта да, башыннан сыйпы-сыйпы, әкрән генә аңлата башлый.

— Бу өйдә, — ди ул үзгә генә хас йомшак тавыш белән, — барысы да синекә. Әнә ул курчак та, почмакка поскан уенчык куян да, өстәлдәге ризык та... Ул — синекә. Син кайчан ашыйсың килә, шул вакытта өстәл янына утырып ашый аласың, кайсы уенчык белән уйныйсың килә — шунысы белән уйный аласың.

— Ә шулай буламы, шулай ярыймы? — ди Әминә исе китеп.

— Шулай кирәк, — ди әнисе аңа, — син бит үз өңдә.

Без — Кукмара районының гажәп матур табигать коңагында урнашкан Зур Сәрдек авылында. Бу авыл гомер-гомергә мул тормышлы, булдыклы киң күңелле кешеләргә белән дан тоткан. Авыл кешесе яшелчә үстерүенә ни икән белмәгән заманнарда да сәрдеклеләр суган чәчкән, бакча тутырып кәбестә үстергән, шуны сатып көн күргән. Кайсы йортның капкасы ачып кәрмә, ишегалды тулы казы-үрәккә булып, абзарында сыеры-бозавы сарыгы, дигәндәй... Кыскасы, биредәге кешенең яшәешенә карап, авыллар бетеп бара дип әйтәргә тел әйләнми. Шундый авыллар исәбенә яшибез да инде без.

Мостафиннарның тормышлары да шөкер генә итәрлек. Һәрхәлдә, хөкүмәтнең ятимнәр өчен каралган пособиесенә калмаган аларның көннәргә һәр тарафтан ташып торган житешлекне, байлыкны күрәп, икеле-микелә уйларыбыздан шундук кире кайтабыз. Кукмара муниципаль районы башкарыма комитеты житәкчесенә социаль мәсьәләләр бунча урынбасары Гөлнәра Закиржан кызы Гареева да фикерләргә уңай: “Ятимнәрне һәрәктәтән житеш, тәрбиялә гаиләләргә бирергә тырышабыз, — дип сөйләп китә. — Эти-әниләрне балигы булмаган балалар эшләргә комиссиясе, опека органнары житәкчеләргә белән берлектә уздырыла торган әңгәмәләргә чакырабыз. Әлбәттә инде, анда гаилә яшәгән авылның җирлек башлыгы да катнаша. Һәркайсына: “Ни өчен бала алырга булдыгың” дигән сорау жуела”.

— Ни өчен диләр? — дим житәкчегә сөйләвеннән бүлдереп. — Ни дисәң дә, бер балага дүрт мең ярым сум авыл кешесе өчен аз түгел.

— Акчага гына кайтарып калдырырга ярамый, — ди Гөлнәра Закиржановна. — Төрлесе бар, кайсы: “Бала табарга соңардым”, — ди. Кайсы “Кызганабыз”, — дип аңлата. Ә без “Бала — уенчык түгел, уйнадың да ташладың булмый. Кире кайтармасын”

2007 —
Хәйрия
елы

булсагыз гына, үзегезнеке итеп яратсагыз, яратып яратсагыз гына!" — дип кисәтәбез. Иләк аша үткәрми булмый. Ишетеп торабыз ич сабийларны балалар йортларына кире кайтару очракларын. Аннан башка да бәхетсез сабийны икеләтә бәхетсез итәргә кемнең нинди хагы бар?!

Ул Кукмара районында утыз баланың егерме гаиләгә тәрбиягә алынуы, бу исемлекнең көне-сәгәте белән тулылана баруы хакында сөйли.

Эшләр алга таба да мондый тизлек белән барса, балалар йортлары дигән сүзгә тиздән онытырбыз, шәт. Әмма Мостафиннар гаиләсенә аяк басуга ук, күңелне бимазалап торган сорауны бирмичә булдыра алмыйбыз.

— Ике малай житмәдеме? Нигә үзегез кыз алып кайтасы итмәдегез? Ир белән хатын бер-берсенә карашып куя.

— Идрискә — ике яшь, Салихка — дүрт яшь, бигрәк бер-бер артлы булдылар, кечкенә иделәр, — дип сүзгә кушыла дәү әниләре Фәния апа һәм жөмләсен әйтеп бетермичә тукталып кала.

— Марс белән уйлаштык та, "яңнарында үссен, әйдә" дип, балалар йортынан бер кыз бала алып кайтырга булдық. Якын тирәдән караштыра башладык. Сабага баргач, Диләрә-безне (Земфира, диванда — дәү әнисенә сыенып, безне дикъкатъ белән тыңлап утырган кыз ягына таба ым кагып ала) бик ошаткан идек. "Әйдә, алып китәбез", — дидек. Ә ул: "Юк, мине апам ала", — дип баш тартты.

Безнең ил ытимнәргә кытлык кичерми. Чит илдә генә ул — "Каян тәрбиягә алыым?", бездә исә — "Тәрбиягә кем ала?" проблемасы. Мостафиннар кыз эзләп, Лаеш районы балалар йортына килеп чыга. Бәләкәч Наиләне алар шунда күрәп ала. Бер күрүдә яраталар үзен. Бала да сизенгән шикелле — карлыгандай кара күзләрен, каршысында елмаеп басып торган апа белән абыйның әле берсенә, әле икенчесенә төкәп, берөзлексез көлгән була.

— Ошарга тели ул сезгә, — ди тәрбияче, сабийның үз-үзен тотышына аңлатма биреп, — игътибар иттерүе үзенчә...

— И-и, эзләдек сине, и-и, эзләдек, — ди Земфира, нәни кызчыкны күкрәгенә кысып, — ә син монда икәнсең...

— Апасыннан аермыйбыз, алар — ике! — ди тәрбияче.

— Бала ике кулы белән чытырдап ябышкан миңа, "алар өчәү" дисәләр дә, калдырып китә алмас идек. Шулай итеп, бер кызга дип барып, ике кызлы булып кайттык менә...

Без күбәү хазер...

Земфира, идән уртасында жыелышып, мәж килеп уйнаган балаларына күз ташлап ала. Аның карашыннан ничектер тыныч, рәхәт булып китә. Үзеңне кояшлы, якты, жылы бер ут-рауда шикелле хис итә башлайсың.

Узган елның сентябрендә Мостафиннарда тагы бер хәбәр килеп ирешә: Диләрә эзли икән аларны. Эзли, димәк, кызны апасы алып китмәгән. Марс белән Земфира жыена да юлга чыга. Гаиләдә иң олы бала булып, әнисенә ярдәмчәсе булып ул аларга!

— Рус кешеләре сорап килгәннәр иде, риза булмадым, — дип, ашыга-ашыга сөйли кыз. — Татарлар да килде, ә мин сезне көттем.

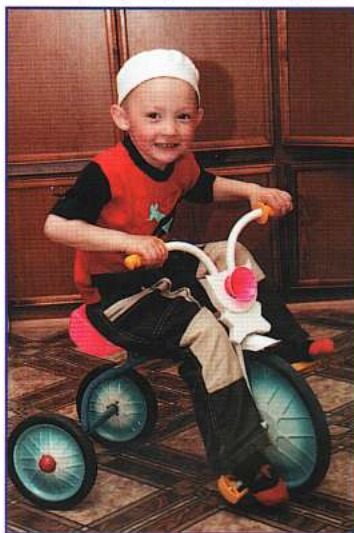
Мостафиннар, һич уйламаганда, әнә шулай, биш балалы гаиләгә әйләнә.

— Авыр түгелме соң биш баланы караулары?

— Авыл жирендә уңайрак бит ул, — дип әңгәмәгә кушыла гаилә башлыгы. — Жире-суы, дигәндәй, өйне үзегез күрәсез — болын кадәрле, ашарга бар, Аллага шөкер.

— Сыерыбыз бар, үгез, сарыклар бар, — дип тезеп китә Диләрә, — ба-

Апалары булгач, Салихка да күңелле.

"Ятимне тәрбияләү — изге, саваплы эш", — ди Фәния апа.

Наилә яраткан уенчыклары белән...

"Кызлар, елмаегыз, безне фотога төшерәләр..."

Фәнил Марсетдинов фотосурәтләре.

рысы да бар, әле куяннарыбыз да бар иде, бетердек, әйеме, әти!

Хужалыкта мал табибы булып эшләгән Марс Мостафин өйдә мең төрле һөнәр иясе. Без аның үз кулы белән ясаган жиһазларын, музейга куелган экспонатларны карагандай, исебез китеп күзәтеп йөрдөк. Эшләмәгән эше юк икән. Ниләр генә ясап куймаган: урындыклар да үзенеке, балаларга яруслап ясаган караватлар да. Кызларга — өч катлы, аста өчесенә өч тартмасы да бар. Малайларга — ике катлыны.

— Каян гына табыладыр кешегә шундый уңган ир-атлар, — дип көлешәбез.

— Без аның белән бер атна эчендә өйләнештек, — ди Земфира, сорауыбыздан канәгать калып. — Марсның сеңелкәше Гарәбстаннан кайткан бер кешегә кияүгә чыкты. Шул туйда мин дә булдым. Таныштык, күрешербез әле, диештек. Карасам, икенче көнне үк килеп житкән. Миңа, бер генә көн таныш кешегә, тәкъдим ясап ята.

— Бакчам зур, биш йөздән артык кәбестә үстерәм, шуның арасында йөрергә риза булсаң, миңа кияүгә чык, — ди бу. Озак уйлап торырга вакыт бирмәде, ошаткан да идем үзен, тыйнак-төплә күренә, риза булдым.

— Алайса, кәбестә арасында йөрисез инде?!

— Кәбестә арасына чыкканым да юк. Ә менә кыяр-помидорны үзем үстерәм.

Земфира — өйдә, балалары янында. Ә өйдә, житмеше житмеш якта кырылып яткан эш: әле кухняда, әле тегү машинасы артында, — кайсына күлмәк, кайсына нәрсә тегә. Һөнәре буенча тегүче-пешекченең кулыннан килмәгәнә юк. Кияүгә чыкканчы биш ел “Мөхәмәдия” мәдрәсәсендә укыган. Мәдрәсәдә укыганда балалар йортларына йөргән. Ятимнәрнең назга, бер жылы сүзгә тилмереп үсүләрен үз күзләре белән күргән. Бәлкем, шул сәбәпчә булгандыр да бала алуға.

Кайчандыр башлангыч классларны укыткан, хәзер исә лаеклы ялда булып, бөтен вакытын сөекле оныкларына багышлаган дәү әниләре Фәния кызларына дога өйрәтә. “Рус баласы ул” дигән тугыз яшьлек

Әминәбез дә, биш яшькә житеп килгән Наиләбез дә безгә чатнатып “Әлхәм” догасын укып бирә. “Сөбханалла”, — дибез бертавыштан.

— Әминә белән Наиләнең кайткан гына көннәре, — дип сөйләп китә ул. — Мин кызларымны, бер уңайдан авыл белән дә таныштырырмын дип, урамга алып чыктым. Тышта жылы, матур көн, дөнья ямь-яшел... Балакайлар, иреккә чыккан коштай, сикерешә-сикерешә уйный башладылар. Карыйм, Наиләм үлән йолкый да учлап авызына тутыра, йолкый да авызына тутыра, чөйнәгәндә авызынан ике яклап үлән суы агып төшә. “Үләнне ашарга ярамый”, — дип аңлатам. Ә ул: “Шундый тәмле!” — ди. Уйлап карагыз, балага ни дәрәжәдә витамин житмәгән. Килгәндә күргән-сездер, тау астында — яныбыздан гына инеш ага. Житәкләштек тә шул инешне карарга төштек. “Нинди жылы суы”, — дим. Наиләм, су чәчрәгәннән дертләп китә. Димәк, баланың агымсу янында беренче булуы. Апасы Әминә, мәктәп яшендә булуына карамастан, мәктәпкә йөрмәгән, беренче класска ул Зур Сәрдек мәктәбенә китте. Әйбәт укый. “Синегә кебек укучу булам”, — ди әнә.

Дәү әниләре оныклары турында сөйләп туя алмый.

— Ул Диләрә — үзенә бер тарих, — ди сөйләвен давам итеп. — Безгә кайтканда балага ун яшь иде. Ә үзенең тыгыз сөйләшә дә алмый, тотлыга, әйткәнә аңлашылмый. Хәзер, шөкер инде, дүртенче классны әйбәт тәмамлады, компьютер белән “саташа”. Тапкырлау таблицасын да монда килгәч кенә өйрәнгән бала бит ул. Башта күнәгә алмады, елады, озайтылган көн төркеменә биреп карадык, мәгънәсе чыкмады. Баланы үгет-нәсиһәт белән, Аллаһы Тәгаләнең ярдәменә ышандырып үстерергә кирәк аны. Фәния апа аларны хәләл ризык ашарга, һәрәмнә ашамаска, догасыз йөрмәскә өйрәтә. Диләрә: “Әби пешергән ризык тәмле була, ул бисмилла белән пешерә”, — дип, мәктәптә ашамыйча, өйгә кайтып ашый.

— Дәү әнигә булышасызмы, каз бибиләре саклайсызмы? — дибез, Диләрәне сөйләштерергә керешеп.

— Без үзебез бибиләр ич, — дип көлөп жибәрә Диләрә. Аннары гына: — Чишмәдән су да ташыйбыз, идән дә, савыт-саба да юабыз, — дип санап китә.

— Башта бер дә ашауларының рәте юк иде, — ди Земфира, — гел су да печенье. — Кабартма пешерәбез — ашамыйлар, аш бирәбез — ашамыйлар. Бервакыт банан алып кайттым да

Наиләнең кулына тоттырдым. Алды дшундук кабыгы-ние белән ашый дбашлады. Ә Диләрәсе кивиның нәрс икәнән белми иде. Өйрәтәбез мен әкрәнләп...

— Безнең кышка күп итеп компот ясый торган гадәт бар, — дип дәвал итә хатынының сүзен Марс. — Кызла компот дигәч, баздан алып чыктым да эчеп бетергәч, кызыл карлыганын длингә салып, Салих кулына тоттырдым. Барыгыз, мин әйтәм, жыйнаулашып ашагыз. Берәздән чыгып кара сам, ни күрим, Әминәбез, беркемг ирек бирми, тәлинкә тирәли сикерә йөри, үзе генә ашыйсы. Күп инд аларның хикмәтләре...

Һәр шундый “хикмәтнең” ни-нәрс икәнлеген, ни өчен, мәсәлән, аш пешерә торган кәстрүлгә аяк тыгарга ярамаганлыгын, нигә өстәлдә торга ризыкны мендәр астына тутырырга кирәкмәвен — һәр нәрсәне тәфсилләп, бер дә иренмичә аңлатырга дкирәк бит әле. Әйе, ятимнәрне тәрбиягә алган әти-әнидән түземлек тә, сабырлык та һәм, иң мөһиме, үксезләрне үзенең итеп, чиксез ярату дсорала. Мостафиннар моны бик яхшы аңлый. Яратуның югалту-мохтажлык ичкергән нәни жанына иң үтемле да ру, иң әйбәт шифа булуын белеп сизеп тора алар.

Дәү әни, оныкларын үз тирәсен жыеп, нидер аңлатырга керешә. Ә бер исә стенадагы ул ясаган картиналарны карый-карый, әти кешегә соңгы сорауыбызны юллайбыз:

— Атна дигәндә өйләнешеп тә әйбәт яшәп була, димәк?

— Ахыры хәерле булсын, — ди ул һәм безгә бер гыйбрәт сөйләп ала. — Имеш, берәүнең бик шап ат булган. “Сат атыңны, дүрт бәясен бирәбез”, — дигәннәр аңа. Сатмаган. Көннәрдән бер көнне ат югалган. “Менә хет акчалы булып кала идең. Хәзер акчаң да юк, атың да”, — ди көлешкәннәр карттан. “Ахыры хәерле булсын”, — дигән бу. Ә берникадәр вакыттан соң, ат үзе белән бер көт ат ияртеп кайткан. Кешеләр кызыккан. “Ахыры хәерле булсын”, — дигән карт. Шул атка атланып, малае аягын сындырган. Карт янә: “Ахыры хәерле булсын”, — дигән. Озак та үтми, сугыш чыккан. Һәм аның улын, гарип булганга, сугышка алмый калганнар...

— Биш ел әйбәт яшәдек. Ахыры хәерле булсын, — ди Марс.

Йорт хужалары белән сабуллашып чыгып барганда, Фәния апабыз: “Ятим тәрбияләүнең никадәрле саваплы, изге эш булуын кешеләр белсикән...” — дип куя.

2007 —
Хәйрия
елы

Әйдә, халыкка хезмәткә!

Бөтенроссия мөселман укытучыларының I съезды узуга 90 ел тулу уңаеннан

“Мөхәммәдия” мәдрәсәсе турысынан узганда туктыйм да, күңелемнән аның диварларында беркайчан да эленмәгән истәлек тактасын укыйм: “Бу бинада 1917 елның 20-27 апрель көннәрендә Бөтенроссия мөселман укытучыларының I съезды уздырылды”. Капкасынан үзләренең талантларын, илаһи куәтләрен мәгарифкә багышлаган шәхесләребез — Галимжан Баруди, Газиз Гобәйдуллин, Нәҗип Хәлфин, Исхак Рәхмәтуллин, Нурғали Нәдиев, Габдулла Ибраһимов (Шнаси), Әхмәтжан Мостафиннар һәм энҗеле калфакларын чәчләренә кадаган мөгаллимәләребез Гыйльминур Нугай, Фатима Дәүләткилдеева, Мәрһәм Мөштәри, Мәрһәм Морадинова, Абрый Сәйфиләр килеп чыгар кебек...

Патша хөкүмәте бәрәп төшерелгәч, “иркенлекләр килде” дип ышанган саф күңелле, мәгарифне иман эше дип караган изге затларыбызның кайберләре генә әле алар. Ә күңелем капкасынан үтеп, хәтердән китмәгәннәре күпме...

1917 елның февралендә Вахытлы хөкүмәт урнашып, җыелышлар, сүз, матбугат иреге игълан ителү белән татар мөгаллимнәре уку-укыту тәртипләре, программалар хакында җыелып сөйләшәргә булалар. “Казан мөгаллимнәр җәмгыяте” тиз арада корылтай уздыру эшенә керешә.

Шуны да әйтеп үтәм, 1917 елга кадәр дөмдөй хәрәкәтләр башланган була инде. 1905—1906 елларда Казан, Уфа, Оренбург, Троицк, Әстерхан, Орск (Өре), Самара кебек шәһәрләрдә генә түгел, хәтта зуррак авылларда да мөгаллимнәрнең төрле җәмгыятьләре оеша. Бу җәмгыятьләрнең максатлары урта: татар мөгаллимнәренең тормышларын, эш шартларын яхшырту, мәдрәсәләрдә уку-укытуга үзгәрешләр кертү, барлык уку йортлары өчен бердәм программалар, ә һәрбер сыйныф өчен аерым дәреслекләр хәзерләү, балаларны һөнәрле итү өчен һөнәр мәктәпләре ачу һәм телебезгә кәргән чит сүзләрдән котылып, телебезне, әдәбиятыбызны камилләштерү, татар телендә дарельмөгаллимат ачу.

Казанда оешкан “Нәшрә мәгариф” җәмгыятенең мөгаллимнәренә бергә җыярга, бердәм хәрәкәт итәргә төрлечә тырышып караганы да мәгълүм. Шул тырышлыкның нәтиҗәсе буларак,

1906 елның 13-16 август көннәрендә Казанга Россиянең татарлар яшәгән төрле почмакларыннан йөздән артык мөгаллим җыела. Әмма бу җыенны уздырырга рәсми органнар рөхсәт бирмәгәнлектән, алар утырышларын яшерен рәвештә “Болгар”, “Сарай” кунаханаларында үткәргә мәҗбүр булалар.

Икенче шундый зур киңәшмә 1907 елның 15 маенда Яңа бистәдәге Салихҗан Галиев мәдрәсәсендә ачыла. Бирегә җыелган илле тугыз укытучының да максатлары изге була — мөгаллимнәр хәзерләү өчен курслар ачып җибәрү хакында сөйләшәргә телләр алар. Әмма 21 май көнне мәдрәсәне городовойлар, полицейскийлар чолгап ала. Мөгаллимнәрнең күбесе кулга алына, мәдрәсәдә тентү үткәрелә, уку әсбаплары тар-мар китерелә. Озак та үтми, 1908 елның мартында, Салихҗан хәзрәт үзе дә кулга алына һәм бертуган абыйсы Галимжан хәзрәт Баруди, Габдулла хәзрәт Апанав һәм мәгариф эшенә якыннан булышып йөргән сәүдәгәр Габделхәмид Казаковлар белән бергә ике елга Вологдага сөргенгә озатыла. Татар мәгарифенә һөҗүм һаман да көчәя, киңәя генә. 1911 елда иң алдынгылардан саналган Иж-Буби мәдрәсәсе тар-мар ителә, житәкчеләре һәм укытучылары кулга алына. Казан өязе Акъегет авылындагы (хәзерге Яшел Үзән районы) кызлар мәктәбе мөгал-

лимәләре Маһибирүзә һәм Мәнбәгыйль Адыловлар бары тик Иж-Буби мәдрәсәсен тәмамлаганга күрә генә дә “хөкүмәт өчен куркыныч кешеләр” дип саналып төрмәгә ябылалар. Бу җәберләрләр дингездән бер тамчы гына әле.

Сагыш һәм горурлык белән иске алынырга тиешле зыялылар безнең мөгаллимнәребез. Нинди генә кысуларга, җәберләргә карамастан, халык мәгарифе өчен борчылып, аның киләчәге турында уйлап, иҗади югарылыкка ирешүенә өметләнгәннәр бит. Күбесе хезмәт хакын да вакытында ала алмаган, хәтта булган акчасын фәкыйрь балалар белән бүлешеп яшәгән фидакар җаннар алар.

Сүзебез съезд хакында бит әле. Чиксез дулкынланып, хыяллары, ниһаять, тормышка аша дип ышанып килә татар мөгаллимнәре корылтайга. Беренче тапкыр, кулга алындан, төрмәгә утыртудан, мәсхәрәләүдән курыкмыйча җыелулары бит. Залда — йөзгә якын делегат һәм күпсанлы газета-журнал хәбәрчеләре. “Сөембикә” журналының баш мөхәррире Ягъкуб Хәлили бик матур күренешкә игътибар итеп яза: “Корылтай барышында, — ди ул, — кара көчләр тарафыннан изелеп, шул изелүләргә риза булмыйча баш калкытып мәйданга чыккан, яртымызны тәшкит иткән ханым вә туташ мөгаллимәләргә залда аерым урыннар

Троицк кызлар мәктәбе укучылары. Уртада — мөгаллимә, корылтай делегаты Мәймүнә Шәфигуллина. 1914 елгы фотосурәт.

хәзерләнган иде. Мөгаллимнәр аларны зур хөрмәт күрсәтеп, шул урыннарга озатып куйдылар". (Хәзер мөгарифтә эшләүчеләрнең сиксән процентка якыны хатын-кызлар. XX гасыр башындагы мондый хөрмәткә инде өметләнеп тә булмый. Әллә тигез хокуклылыкның да гаебе бар?!)

Корылтайны Казан мөгаллимнәре исемеңнән күренекле педагог Әхмәт-җан Мостафин ачып җибәрә һәм шунда ук корылтайның рәисе итеп тә сайлана. Катнашучылар теләге белән алга таба корылтай "Бөтенроссия укытучылар съезды" дип атала башлый. Олуг әдибездә Гаяз Исхакийга (исеме чыгу белән зал көчле алкышларга күмелә), укытучыларны сугышка алындан коткарган Дәүләт Думасы депутаты Гайсә Еникеевга (ул Дәүләт Думасы депутаты буларак, укытучыларны сугышка җибәрмәүне таләп итеп чыга һәм Дума аның хаклы таләбе белән килешергә мәҗбүр була), илдән сөрелгән мөгаллим Габдулла Бубига һәм мөгариф министры Керенскийга тәбрик телеграммалары җибәрелә. Илдә барган вакыйгалар, сугышка карата мөнәсәбәт хакында докладлар тыңлана. Казаннан Газиз Гобәйдуллин, Нәҗип Хәлфин, Оренбургтан Нурғали Надиев, Уфаның "Госмания" мәдрәсәсеннән Габдулла Шнаси, Шәһит Әхмәдиевләр чыгыш ясай. Бөтенроссия татар укытучыларының Мәркәз бюросы оеша һәм аның рәисе итеп Газиз Гобәйдуллин сайлана. Газиз Гобәйдуллин хезмәттәшләренә үзенең күрсәтелгән хөрмәт өчен рәхмәт әйтә һәм болай ди: "Без әле сугыштан кайтмадык. Сөз бу җыелышыбызны беренче мобилизация дип белегез. Мин идея һәм иманым белән сезне тугры вә хак юлдан алып барачакмын. Без хокукларыбызны алу өчен һаһарманнарча көрәшербез".

Съезд эшендә укытучыларның дөньяга, илдә барган вакыйгаларга мөнәсәбәтендә — бер-берсеннән шактый ерак торган ике юнәлеш билгеләнә. Беренче юнәлеш әле генә идарә итә башлаган Вақытлы хөкүмәткә теләктәшлек белдерү, яклау ягында торса, икенче юнәлеш (алар арасында Исхак Рәхмәтуллин, Кәрим Тинчурин, Шәһит Әхмәдиевләр бар) Вақытлы хөкүмәт дәвам иткән сугышка протест белдерү, туктатуны таләп итү, тулы азатлык өчен көрәштә эшчеләр һәм солдатлар белән бергә хәрәкәт итү кирәклеген яклап чыга. Шунысы мөһим, съезд укытучыларның эшчеләр белән бергә забастовкалар кебек массакүләм чараларга катнашу тәкъдимен бердәм рәвештә кире кага.

Съездның соңгы кичендә татар халкының күркәм гадәте буенча Сәйдәшев-ләр йортында (Яңа бистәдә) аш мәҗ-

лесе үткәрелә. Аштан соң укучы балалар хор белән "Уян, татар", "Комбураны" җырларын, ә Абруй Сәйфи халкыбызның "Мәдинәкәй", "Уел" кебек көйләрен җырлап, хөррияттан болай да тулган күңелләрен тагын да нечкәртеп җибәрә.

Съезд 27 апрельдә ябыла. Анда кабул ителгән әһәмиятле карарларны санаганда, мөгаллимнәрнең үзек һәм җирле идарә органнарын сайлауны, мөгариф эшен кичекмәстән җанландыруга өндәүне, сугышка каршы чыгу һәм туктатуны таләп итүне, укытучыларның сәяси платформасын билгеләүне күрсәтер идек. 1 Майда Мәскәүдә узачак гомуми мөселманнар съездына делегатлар сайлау да шушы съезд барышында үтә.

"Сүз әйттеңме, эшлә", — ди халык мәкале. Съезддан соң ук карарларны үтәү йөзеннән, мөгаллим-мөгаллимәләр хәзерләү өчен җәйге курслар ачыла. Шулардан "Касыймия" мәдрәсәсе һәм Салихҗан хәзрәт Баруди кызы Әминә Галиева-Шәрәф тарафыннан Казанда, атаклы мөгаллимә Маһруй Мозаффария тарафыннан Тәтештә, Чистайда — Мәрҗәм Мөштәри, Мәрвәрит Туктарова, Мозаффар Тажетдиновлар һәм Оренбург өлкәсе Кабан авылында Фатих Кәрим, Бағбостан Мөәминовлар ачкан курсларның оешканлык белән эшләвен искә алып китәм. Шул чорларда чыккан көндәлек матбугат бу курсларга үз балалары белән хәтта ата-аналар да килгәннән сокланып яза.

Үкенечләр һаман әрнәтә. Татар тамырына балта чапкан октябрь үтү белән, өметләр дә юкка чыга бара, мөгаллимнәрнең тормышлары да чөлпәрәмә килә. Эзәрлекләүләргә чыдый алмыйча (бу юлы үз милләттәшләре тарафыннан), Мәркәз бюро рәисе Газиз Гобәйдуллин 1925 елда ук Татарстаннан китәргә мәҗбүр була. Ачыктан котылырга теләп, чит-ят җирләргә юл алган мөгаллимнәрбезнең саны исә бүгенгәчә билгесез. Репрессия елларында корбан булган талантлы педагогларның да исәбе алынмаган...

Халкыбыз кебек үк таланган, йолкынган икән мөгарифебез. Үз туган телебездә югары уку йорты, ягъни дә-релмөгаллимат ачу хыялы да тормышка ашмады. Үз югары уку йортын, үз мөгариф челтәрен, ягъни системасын булдыру шулай итеп татарның хыялында гына калыр микәнни? Хәзер авыллар беткән, татар мәктәпләре көн саен ябыла торган заманда бу хакта сүз сөйләү дә ят яңгырый кебек. Анда укытырлык галимнәрбез дә, кереп белем алырга теләүчеләребез дә җитәрлек, югыйсә!

Сагындан да авыр вә татлы хыял, сөжүктүр, мөгаен. Төннәр йокламыйча, аң-зиһененә алып, җан-бәгырьләрнең айкак үткәннәрен, якыннарын, яшаган җирен, эчкән суын, эзләрең калган сукмакларны уйлатул. Сагыну — ярату ул, чөнки яратмаган кешеләрен сагынып булмый.

"Азат хатын" журналының сугышта соңгы беренче баш мөхәррире Асия Фәрид кызы Хәсәнованы мин үземдә ниндидер бер гаеп тоеп, аның алдында бурычлы кеше кебек олылап сагынам.

Асия Фәридовна, 1958 елда сугыштан соңгы кадәр чыгып та гарасатлы елларда, ябылып торган журналны ачып, коллектив туплап, мең төрле мәшәкатьләрен үз җилкәсенә алган журналист-оештыручы һәм җәмәгать эшлеклесе булды. Нык холыклы, кичирү эрудацияле, теләсә нинди вазгыятьтә дә үзен күрсәтә, сүзен үткәрә алган бу мөлаем ханымга татар хатын-кызлары өчен журнал чыгару җиңел булмагандыр. Коллектив көчкәнә, әле укуларын яңа гына тәмамлап — ни язарга, ни журналист этикасына өйрәнмәгән (ул елларда журналистлар әзерли торган уку йорты юк иде) кызларны өйрәтәргә, авторлар табарга хатын-кыз алдында торган проблемаларны бергәләп журналда күтәрергә хатын-кызның, ана кешенең хәлен җиңеләйтү, эшен, ялын, тормышын юлгалу салу кебек мәсьәләләрен күтәрергә кирәк иде. Басма тиз арада укучыларның яраткан, кулдан-кулга күчеп укыла торган кадерле журналына әверелде, аны татарлар СССРның бөтен төбәкләрендә яратып укыды. Асия апаның таләпчәнлеге, журналистлык осталыгы табигый талантлары булган яшь кызларны — журнал хезмәткәрләрен дә үстерде. Кояш Тимбикова, Диларә Зөбәерова, Мәдинә Маликова илебездә күп төзелешләрендә, авыл-шәһәрләрендә булып, андагы татарлар турында махмәтлыгы мәкаләләр, юл язмалары, фоторепортажлар бастырды. Баш редактор хезмәткәрләренә һәр көн, һәр эшен игътибар белән күзәтеп, кирәккәндә таләпчән булып, кирәккәндә мактап, үсәндергә торды.

Баш мөхәррирнең төп вазифасы — журналның нигез темаларын билгеләү. Татар хатын-кызларына нинди ярдәм күрсәтәргә була — шуны ачыклау тискәре күренешләре аша да (мәсәлән, эчкәчлек, зиначылык, хатыннарын ирләре тарафыннан кагылуы һ. б.), аларны яманлык һәм явызлыктан арылау — мисаллар белән укучы күңеленә яулау редакциянең төп максаты иде. Тираж моңа кадәр күрелмәгәнчә үстә, 350 меңгә җитте. Бу — илебездәге

**Венера ИХСАНОВА,
“Азат хатын”ның
1976—1988 еллардагы
баш мөхәррире**

Соқлану

күпчелек татар гаиләсе журналны яздырып алып укый дигән сүз иде. Менә шундый абруйлы басмада ул унтугыз ел эшләде, унтугыз ел бие жанын, белемен журналга бирде. Үзенең дә дәрежәсе зур булды Асия апаның. Без, яшь журналистлар, аның кыска туры чеченә, иң затлы материаллардан әр-яңа фасон белән тегелгән күлмәкләренә, барыннан да бигрәк, эшне оештыра белүенә, үткәрәп сөйли белүенә соклана идек.

Югыйсә, шундый зур, авыр эшне жылкәсенә алып, һәр хатынның кайгы-хәсрәтләрен йөрәгә аша үткәргән (хатлар бик күп килә иде редакциягә) Асия апаның үз тормышы да гел ко-яшлы гына булып тормады. Чәчәк кебек уника яшьлек кызлары күз алдында Иделдә суга батып үлдә. Ничекләр чыдагандыр ана йөрәгә, ничекләр түзгәндер ул... Ярый әле янында ире (шушы урында Асия апаның ире Павел Васильевич Абрамовны хөрмәт белән искә алып үтик. Төплә акыллы бу кеше — галим, икътисад фәннәре докторы — тормышта хатынының таянычы, терәге иде) һәм олы кызы Элеонора булды. “Эш белән генә кайгымны баса алдым”, — диде Асия Фәридовна бервакыт хәлен сорагач.

Әйе, эш белән генә жан тетрәткеч кайгылардан котылып була икән. Ә эштә — сине аңлаучы, хәлеңә көрүче бармы?! Партия өлкә комитеты ыгы-зыгылы эшне яратмый, аларга барыннан да элек тынычлык кирәк, син чыгарган

журналның абруе да, тиражы да әлләни кызыксындырмый.

1976 елда “Азат хатын”га мине баш редактор итеп күчерделәр. Бу көтмәгәндә булды. Мин үзем алтмышынчы елда “Яшь ленинчы” газетасына баш мөхәррир итеп билгеләнәп, редакция эшенең нечкәлекләрен Асия ападан өйрәнгән идем. Киңәшләре белән дә, кырыс күрсәтүләре белән ярдәм итте ул миңа. Без коллективта бик тату, тыныч эшләдек. Газетаның абруе елдан-ел үстә, тираж артты, һәм менә, гел шунда гына эшләргән дип уйлаганда, берсүзсез күчереп куйдылар.

Нишлисәң, эшли башладым. Шу ул бурычлар, шу ул таләпчәнлек, шу ул коллективны “дер селкетү”... Катый холыклы Асия Фәридовнадан соң “тыныч, сабыр” дигән даны чыккан Венера Иханованы башлык итеп куя журналның эчтәлегенә начар йогынты ясамагандыр дип уйлыйм — тираж ярты миллионга житте, журналыбыз “Почет билгесе” ордены белән бүләкләнде.

Хәзер мин бу еллардагы эшем турында уйлыйм да, шундый нәтижәгә киләм: Асия Фәридовна шундый югары дәрәжәгә күтәргән журналда эшләү, аның баш мөхәррире булу күпләрнең омтылышы булган. Мин эшләгәндә дә, миннән соңгы мөхәррирләр эшләгәндә дә бу затлы журнал белән хезмәттәшлек каләм тоткан һәр хатын-кыз журналистның өмет йолдызы, дан-дәрәжә китерүче урын булып саналган.

Асия Фәридовна хәзер кызы Элеонора гаиләсендә Харьковта яши. Биел

август аенда аңа 95 яшь тулды. Павел Васильевич (көрәшен татары) Казанның татар зиратында, Тукай кабере янын-дарак жирләнгән, Асия апа да шунда кайтаруларын васыять итеп әйткән. Без аның белән еш кына телефоннан сөйләшәбез. Элеккечә ачык, яңгыравык тавыш:

— Венера, хәлең ничек, туганым? Нинди яңалыклар бар, мин белгән язучылар исәнме әле, журналда эшләрничек? — дип кызыксына. Дөньядагы, сәясәттәге, көнкүрештәге үзгәрешләргә битараф булмаган өлкән ханымның илне сагынуы бу. Татарча сөйләшсә килгәнгә, мондагы тормыштан хәбәрсез булуына борчылып шылтыратуы. (Бу мәкаләне мин Асия Фәрид кызы Хәсанованың Казанны, таныш-белешләрен, табигатьне сагынуын язармын дип башлаган идем. Үземнең сагышым тулган икән ләбаса!)

— Үзегез ни хәлдә, Асия апа?

— Мин бик тәрбиядә торам. Кызым да, киявем дә (фән докторлары), оныкларым да миңа бик игътибарлы, бик карыйлар үземне. Кызыма табибә буласы гына калган, минем бу яшәтә сәламәт булуым аның тырышлыгы аркасында. Тик менә аякларым гына авырта, мин хәзер коляскада. Казанны, замандашларымны сагынам. Татарча сөйләшсәм килә, үзем белгән жырларны көйләп, шигырьләр сөйләп үз-үземне юатам. Озак яшәү жиңел түгел икән...

Күптән түгел Казанга Элеонора Павловна кайтып китте. “Сөембикә”дә аны зурлап каршы алдылар, Асия апага йомшак одеял бүләк иттеләр. Ул метроны, Колшәриф мәчетен, яңа урамнарны карап, видеога төшереп, фотосурәтләр алып китте.

Мин озатырга бардым. Бүләкләре янында бер каен себеркесен күргәч, әллә нишләп киттем. “Әнием сораган иде, базардан алдым”, — диде Элеонора. Менә бит, каеннарына кадәр сагына икән бит ул туган жирен. Яшел кипарислар, бик тупыллар, күз явын алырлык чәчәкләр кирәк түгел икән бит аңа, гап-гади каен себеркесен, ак каенны сагына икән бит Асия апа. Каен дигәннән, аның фатирында ишектән кергәч тә идәннән түшәмгә житәрлек итеп ак каен кәүсәсе бастырып куелган, аның ботакларына төрлө-төрлө гөлләр эленгән иде. Балкон тәрәзәсеннән дә иртә яздан алып моңсу көзгә кадәр каен яфраклары күренә иде.

Асия апага озын гомерне Ходай биргәндер. Күңел көрлеге, сәламәтлек телик аңа, журналыбызның элекке һәм хәзерге укучылары исемнән Олы рәхмәтебезне һәм сагынуыбызны житкерик.

Гүзәл СӨНГАТУЛЛИ

Шальвар-камизлы кыя язмалары

Һиндстан белән балачагымда Редъярд Киплингның “Маугли”ы һәм “Рикки-Тикки-Тави” аша таныштым мин. Аннары эти-әниемнең яшьлегендәге фильмнар: Радж Капур һәм Наргис Датт катнашкан “Бродяга”, “Господин-420”. Этием шул фильмдагы жырларны көйләргә ярата иде... Үсә төшкәч, мин бу ил белән чын-чынлап сихерләндем. Газета-журналлардан Һиндстан турындагы язмаларны җыя башладым, һинд авторлары китапларыннан бай китапханә тупладым.

...Беренче мәртәбә Һиндстанга 1989 елда турист буларак бардым. Безнең әле “иң бәхетле” совет илендә яшәгән вакыт. Билгеле, туристларга иң матур жырларне генә күрсәттеләр. Үземне әкият дөньясына элэк-кәндәй хис иттем. Кайтасым килмәде. Тагын бер кат Һиндстанны күрү хыялы белән яшәдем аннан. Ниһаять, хыялым тормышка ашты.

Бу юлы мин Һиндстанны башкачарак күрдем. Искиткеч гүзәл храмнарын

да, тар урамнарда тезелешеп утырган коточарлык хәерчеләрен дә; изге сыерларын да, чүплектә казынган зур дуңгызларын да... Кешеләрнең дә төрлесе очрады... Дөресен әйтим, Һиндстанга бару арзан түгел. Ничек юллык акча тапканымны сөйләп тормыйм. Баруымның сәбәбе — ахирәтем кияүгә чыга! Һинд егетенә! Йөрәк түрәндәрәк тагын бер сәбәп бар — шактыйдан бирле миңа бер һинд егете хат яза, шылтырата да. Иленә кунатка

чакыра. Ниятләре чын шикелле, чөп Россиядән китеп, һиндкә кияүгә чыккан Луиза ханым шулай дип язган. Аның ире белән Ракеш дуслар икән.

Юллык акча таптым да төвәккәлдем. Һиндстанда дусларым күп, юлламам, дип тынычландырдым үзем. Билетны Баку аша очкан самолётта алдым. Ул арзанрак. Аэропортта регистрация узду бик кәмит икән. Гел очу кешегә гажәп тә түгелдер, миңа кыз тоелды. Мунчадагы кебек. Аяк һәм

киемнәрен салып (бер кат күлмәктән калганчы) ләгәнгә тутырасың да, контрльгә киләсең.

...Аэропортта мине беркем дә каршы алмады. Төнгә сәгать өч. Торам аптырап. "Мадам", — диеп таксистлар килеп дөшә. Беренчедән, мадамның таксистка дигән акчасы юк, икенчедән, мин бит чакырып китерелгән кунак! Кайда соң Света дустым? Кайда сез Луиза һәм Ракеш? Бер таксист хәлемнең мөшкеллеген аңлады булса кирәк, миңа кесә телефонын сузды. "Сине Ракеш каршыларга тиеш иде", — ди йоклы Луиза тавышы. Таксистка рәхмәт әйтеп, телефонын кайтардым. Берәздән ул борылып килде: "Мадам, сезне сорыйлар". Чит телефонга Ракеш шылтырата (аны Луиза уяткан булса кирәк): "Аэропортта "Гүзәл" дип язылган табличка тотып шофер торырга тиеш", — ди.

Торган икән шул! Күрмәгәнмен, дөресрәгә, карамаганмын. Шофер Ракешныкы булса да, Светаларга кайтырга уйладым...

Төнгә Дәһли миңа бик серле булып күренде. Кәгазгә язылган адресны, куе томанлы аралап, бик озак эзләдек. Яктыра башлады. Урам сәүдәгәрләре лавкаларын ачып, мичкә ягып, чәй куеп жибәрделәр. Ә без һаман барабыз да барабыз. Туктап сорашабыз да тагын кузгалабыз. Хәерче районнарны узганда чүпләктә казынган бозауларны күрәп таң калдым. Игътибар беләнрәк карагач кына, аларның бозау түгел, зур дуңгызлар икәннән абайладым. Ил тулы ачлар булганда, тере дуңгызларның урамда йөрүе кемгәдер гажәп тоелыр. Әмма Һиндстанда күпчелек халык вегетарианнар шул. Кеше жаннары хайваннарга күчкән дип ышанучылар, әлбәттә, ит ашамый. Һиндстанда яшәсәм, мин дә ит ашамас идем дип уйлыйм. Чөнки һинд кухнясы бик бай, бердәнбер ризык — дөгә дип уйлаучыларнык ялгышалар.

Иртәнгә сәгать тугыз. Мин Светаның ире Санджай фатирында. Санджайның әти-әнисе мине ягымлы каршылады. Света бүлмәсенә, ахирәтем янына урнаштырдылар. Анда фатирлар башкачарак төзелгән, һәр бүлмә янында ванна бүлмәсе бар. Бүлмәләр бик уңайлы. Артык мебель белән тутырмаганнар. Фатирга ике ишек аша кереп була: берсе гадәти ишек, икенчесе кухня аша — анысынан хезмәтчеләр йөри икән. Һиндстанда хезмәтче тоту бик табигый. Хезмәтче бу йортта яшәми, килеп жыештырып йөрүче махсус кешеләр бар. Алар иртән килеп идәнне себереп, савыт-сабаны юып китәләр. Мин хезмәтченең идән себерүен карап тор-

дым. Юк, андый эштән канәгать булмас идем. "Зита һәм Гита" фильмында Зитаның идән юу фрагментын хәтерлисезме икән? Ул чүпрәкне селкештергәләп кенә йөри. Хезмәтченең эше дә шулайрак булды. Яшь кенә кыз иде ул. Минә — ак йөзле, сары чәчле "мадам"ны күрәп исе китте. Чөнки биредә ак йөзле кешене телевизордан гына күрәргә мөмкин. Кыз авызын ябарга да онытып, миңа караган килеш себеркесе белән тузан туздырып кына йөрдә. Хезмәтченең гажәпләнүе башы гына булган икән, Санджайның күршеләре дә бик кызыксынып күзәтте мине.

Туй көне якынлашты. Санджайның туганнары килә башлады. Йола буенча Света туйга кадәр кияү йортында яшәргә тиеш түгел икән, шуңа да ахирәтемне Санджайның туганнарына илтәп куйдылар. Мин дә шунда күчәдем. Беренче эш итеп өй жыештырдык. Үзәбезчә итеп! Соңыннан, "Хезмәтчеләр күрсә, безне тотып кыйнар иде", — дип көлештек. Конкуренция! Жыештыру — алар "ипие". Шулай да без берничә көн өйгә хезмәтче кызны кертмәдек. Туздырып йөрмәсен! Әмма безне өй жыюдан тыйдылар һәм хезмәтчене кертергә туры килде. Шунысы гажәп, ул бөтен бүлмәләргә себерсә дә, ванна-бәдрәф бүлмәсенә кермәде. Нигә кермәвен сорадык. "Кастам рөхсәт итми", — дип җавап бирде ул. Әйе, Һиндстанда касталар әле үз көчәндә. Урамда чүп жыю өчен махсус каста бар. Аларга хәтта йөзләрен күрсәтергә дә ярамый. "Кагылгысыз" дип аталучы бу кешеләр иң пычрак эшне башкара. Аларга кагылырга да ярамый, янәсе.

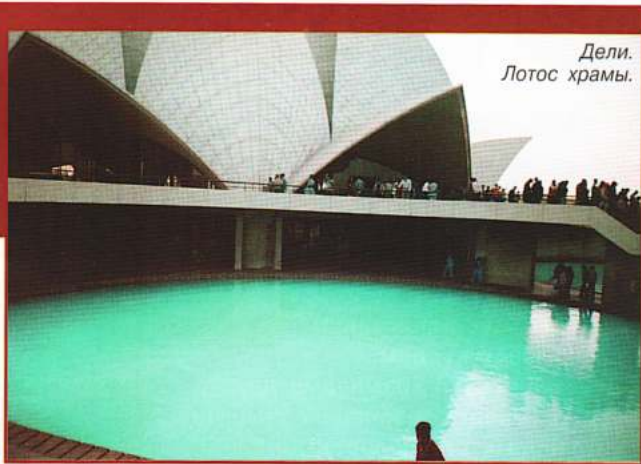
Бу юлы мин Һиндстанны башкачарак күрдәм. Искиткеч гүзәл храмнарын да, тар урамнарда тезелешеп утырган кочотарлык хәерчеләрен дә; изге сыерларын да...

Туй көне житте. Света — православие динендә, ә Санджай католик. Туй католиклар чиркәвендә узды. Светаның туена үзебезнең йолаларны да кушасы килде. Без үзебезнең туйлардагы кебек, кияүдән кыз өчен акча сорарга уйладык. Санджайга кәләш-нең бикләп куелганлыгын һәм ачкыч-ны сатып алырга кирәклеген аңлатам. Кызны алырга килүче кунаклар, аптырап, миңа карыйлар. Әмма без Санджайга алдан барысын да аңлатып куйган идек, ул ачкычны сатып алды. Аннан — туфлине.

...Чиркәүгә юл тоттык. Светаның йөзе фата белән капланган. Туйга кадәр ачарга ярамый булып чыкты. Рухани бик белемле оратор икән. Сүзен тарихтан башлады һәм Һиндстан белән Россия дуслыгы турында сөйләде. Инглизчәне сүзен-сүзгә аңлап житмәсәм дә, аның сөйләгәннәре күңелемә үттө.

Бөтен тантана — кияү белән кәләш-нең, әти-әни-нең һәм кунакларның сүз-ләре алдан сценарийга язылган икән.

Дели.
Лотос храмы.

Шуңа да бөтенесе театрдагы кебек үттө. Ниһаять, тантананың рәсми өлешеннән соң бәйрәм башланды. Туйда ул кадәр халык күргәнем юк иде. 250-300 кеше — бөтенесе Санджайның якин туганнары икән. Чиркәүнең махсус банкет залы бар. Анда йомшак диваннарда кунаклар утыра. Ә официантлар ризык таратып йөриләр. Кияү белән кәләшне тәхет кебек биек урынга утыртып куйдылар һәм алар ашамыйча-эчмичә котлау кабул итеп утырдылар.

Бездә бит туйны тамада алып бара. Мәжлес белән ул идарә итә. Яшь парлар өчен акча һәм бүләкләрне дә ул җыя. Монда да туйга музыкантлар килеп керде. Берсе бөтенесен көлдерә, сөйләштерә башлады. Ул һәр кунак-янына килеп, кияү белән кәләш ягына күрсәтеп, акча җыя башлады. Чират миңа житкәч, Санджайның Светаны "сатып алган" бөтен акчасын салдым.

Күп акча күреп, "тамада" дигәнәмнең күзләре түгәрәкләнде. Бөтен музыкантлар минем тирәмдә бөтерелә башлады. Соңыннан белдем: алар туйга кереп, акча эшләп йөрүче урам музыкантлары икән. Акчаны да үзләренә җыйганнар. Менә ни өчен минем "бүлгемә" сөөнгәннәр икән алар.

Туй беткәч, Света белән Санджайны отельдә махсус алар өчен алынган номерга озаттык. Ә икенче көнне Санджайның апалары килеп, Светага сари кидерделәр һәм Һиндча бизәндерделәр. Света ахирәтем инде Һинд хатыны.

Туйдан соң, Света һәм Санджайны "баллы айларына" озаткач, мин Һиндстандагы башка дусларым белән аралаша башладым.

* * *

Луиза бик күп әйбер сораган иде. Аңа чемодан тутырып Донцова детективларын, капрон колготкилар, буженина (вегетарианнар илендә яшәп, Россия колбасасын сагынгандыр илдәшем), тагын әллә нәрсәләр алдым. Ул мине ачык йөз белән каршылады. Әмма бу ханым миңа беренче күрдә үк ошамады. Ясалма иде ул. Миңа сөйләгәннәре чынмы-ялганмы — белмим. Луиза тумышы белән Үзбәкстаннан икән. Үз сүзләре белән әйтсәк, ул "мафиозница" булган, ягъни алдау-талау хисабына көн күргән. Көннәрдән бер көнне болар төркемнең эзенә төшкәннәр. Луиза дүрт ел утырганнан соң, гаиләсен калдырып, исән-имин чит илгә качып котылган. Аңа хәзер Россиягә кайтырга ярамый икән. Монда ул Һиндстанның хөрмәтле кастасыннан булган кешегә кияүгә чыккан. Инде акылга утырган, тәүбә иткәндер дип уйламыйм. Луизасының кемлеген белгәч, мин Ракеш белән очрашырга да курыктым. Дөрес, күрдәм мин ул Ракеш дигән кешене. Бәлки, минем фантазиям артык зурдыр, мин арттырамдыр, ләкин, минемчә, бу ике кешене бернинди гаилә дуслыгы түгел, ә уртак бизнес бәйли. Алар Һиндстанга "тере товар" кертәләр булса кирәк. Луиза интернеттан Һиндстан белән кызыксынучы кызларны эзли һәм аларга Ракеш исемненән хат яза. Ул кызларның кылларын тарткалап карагач, Ракеш эшкә керешә: шылтыратып, кызларны кунакка чакыра. Фоторәсем һәм хатлар аша кызга гашийк булуын, өйләнергә теләвен әйтә, бөтен юл чыгымнарын үзе каплаячагына ышандыра. Бәлки, мин ялгышамдыр, юл чыгымнарымны түләргә уйламаса да, Ракеш үзен бик тәрбияле тотты. Минем юл мажараларымның

"Алиса төлке һәм ата мәче Базили" турындагы өлеше тәмам. Мин алар лән салкын гына хушлаштым да...

...Камалга шылтыраттым. Аның лән Дәһлига очар алдыннан интернеттагы бер сайт аша танышкан икән. Дәһлига барырга җыенганымны аңаткыч, ул телефон номерын язган икән. Ул бер отель хужасы икән. Миңа кунакханәсендә яшәргә тәкъдим итте. Тәкъдименә ризалаштым. Чөнки туйдан соң Светаны да, Санджайның әти-әнисен дә борчыйсым килмәде.

...Отельдә яшәвем өчен Камалга алмады. "Кадрерле кунагым булмасың", — диде. Дөрес, кайбер Һиндстанлылар минем отельдә бушка яшәвемә ышанырга теләмәделәр. Бер Һиндстанда бушка агу да эчкерчеләр", — диде. Камалның кунакханәсендә мин чынлап та кадрерле кунак кебек яшәдем. Мадамга, ягъни миңа йокымнан торгач ресторанның иртәгә аш китерәләр. Аннары машина махсус Һиндстанның тарихи урыннарына күрсәтергә алып китә. Хәтта мине отельдән йөрү өчен аз-маз русча беләтүгет тә таптылар...

Ә Һиндстанда карарлык матурурыннар бик күп. Андагы храмнарның матурлыгын, зиннәтлелеген сүз белән генә аңлата алмыйм. Шулар байлыгы контраст хәерчелекне күрү авыр, бәлки, геле. Матхура шәһәренә бер урманнан Кришна храмына барабыз. Урам коточкыч тар. Шуның ике ягына хәерчеләр дә утыргач, бөтенләй кысылып барырга туры килә. Әйе, йортсыз, җирсез хәерчеләр бик күп Һиндстанда. Алар урамда яшиләр. Әмма, безнең бомжлардан аермалы буларак, юклар. Урамда комган тотып юкка утырганнарын бер генә күрмәдем.

Һиндстанда миңа яхшы кешеләр генә очрады. Үземнең күңелемдә чарлык булмагач, миңа башкалар начарлык эшләмәгәннәрдер. Кешеләргә ышанырга кирәктер. Мин Һиндстаннан кайтасым килмәде. Самолетка утыргач, еладым. Яңыдагылар:

— Нәрсә булды? — дип сорыйлар.

— Китәсем килми, — дим. Руслар миңа гажәпләнеп карады. Ә Һиндстанлының күзләрендә үз илләре белән бурулану чагыла иде...

Р. С. Шальвар — чалбар. Камиз — туника, сыманрак күлмәк. Муеның — яки җилкәңдә озын шарф булмаса, кәп-тюм тулы саналмый, шальвар белән камиз тәнне каплап торса да, шарф хәлдә хатын-кыз үзен ялангач хис итә. Мин бу костюмны бик яратам, язмыш-жәен-көзен киям. Яратам мин Һинд илен!

**Олы юлга чыга
аргамаклар —
Ак юл теләп кала
ак кала!..**

**“Сөембикә” журналының
“КАМАЗ” ачык акционерлык жәмгыятенә
багышланган махсус кушымтасы**

КОГОГИН Сергей Анатольевич 1957 елның 16 ноябрендә Татарстанның Яшел Үзән районы Большие Ключи авылында туа. 1977 елда Казан авиация техникумын тәмамлагач, Казан моторлар төзү заводында фрезерчы булып эшли. 1982 елда КДУның физика факультетында радиофизик һөнәре алып чыга. 1985 елга кадәр ЭРА предприятиесендә көйләүче-инженер вазифасын башкара. 1985—1994 елларда Яшел Үзән машина төзү заводында эшли, бюро башлыгы, баш механик ярдәмчесе, профком рәисе, баш инженер вазифаларын башкара. 1990 елда әлеге заводының директоры итеп сайлана. 1994—1999 елларда Яшел Үзән районының администрация башлыгы булып тора. 1999—2002 елларда Татарстан Республикасы Премьер-министры урынбасары, икътисад һәм сәнәгать министры постларын били. 2002 елның апрелдә “КАМАЗ” ачык акционерлык җәмгыятенң генераль директоры итеп тәгаенләнә.

С. А. Когогин — Татарстан Республикасының Дәүләт Советы депутаты. Ул берничә тапкыр “Ел җитәкчесе” дигән Республика ижтимагый конкурсында жиңу яулады. “Роза мира” алтын медале, II дәрәжә Изге Даниил ордены белән бүләкләнде.

Быел “КАМАЗ” генераль дирекциясе яңа бинага күчте.

Кушымта “КАМАЗ”ның Мәғлүмат сәясәте департаменты тәкъдире һәм ярдәме белән дөнья күрде. Журналыбызга булган диққать өчен департамент директоры **В. А. Самойловка** аерым рәхмәт белдерәбез.

Хөрмәтле “Сөембикә” журналы укучылары!

Илебезнең иң куәтле һәм әйдәп баручы автомобиль компаниясе — 37 еллы үсеш юлы булган “КАМАЗ” Татарстанда гына түгел, бөтен Россиядә һәм чит илләрдә дә яратып укыла торган басма битләрендә чыгыш ясай. Һәм бу табылгы да. Чөнки дөньяның сиксәннән артык иле юлларында йөк ташучы егәр КАЗ машиналарын үз куллары белән җитештерүче, башка бихисап һөнәрияләре — 48 мең камазлының нәкъ яртысы — хатын-кызлар. Гүзәл затларга хатын асыл сыйфатларга ия булулары белән хөрмәт яулаган туташларыбыз ханымнарыбыз һәм ак апаларыбыз алар.

“Сөембикә” (элгәре “Азат хатын”) узган гасырның 70 нче елларында “КАМАЗ” төзелеше гөрләгән чакта, автогигантның беренче адымнарын, аныкешеләре язмышын һәрдаим күзәтеп-барлап торган басмаларның берсе булды. Журналның Татарстандагы иң зур машина төзелеше предприятиесен тагын бер кат дөньяга таныту ниятен без бик хуплап күтәреп алдык!

Хөрмәтле ватандашлар, дуслар һәм туганнар! “КАМАЗ”ның бүгенге халәте һәм гамәлләре турында сәхифәләр “Сөембикә” укучылары өчен кызыклы, файдалулы булыр дигән өметтә, һәрбарчагызга исәнлек-саулык, ару тормыш, ак бәхетләр телибез. Шатлык-куанычлар, мул уңыш сезнең аерылгысыз юлдашларыгыз булсын!

“КАМАЗ” ачык акционерлык җәмгыятенң генераль директоры Сергей КОГОГИН

Моннан нәкъ биш ел элек республиканың икътисад һәм сәнәгать министры Сергей Когогинны “КАМАЗ” ачык акционерлык жәмгыятенең генераль директоры итеп тагаенләгәндә, Татарстан Президенты Минтимер Шәймиев: “Аның башында конструктив һәм яңа идеяләр шулкадәр күп ки, без Сергей Анатольевичны әлеге идеяләргә гәмәлгә ашырудан мәхрүм итә алмыйбыз”, — дигән иде.

Чыннан да, кыска гына арада С. А. Когогин предприятиене бөлгенлек хәленнән чыгарып кына калмыйча, аны Россия автомобиль сәнәгатенең лидерына әйләндерүгә иреште. 2002—2005 елларда “КАМАЗ” ачык акционерлык жәмгыятенең житештерү күләме үсеше егерме процент тәшкил итсә, 2006 елда утыз проценттан да артып китте. Россия автомобиль сәнәгатендә моңарчы бер генә предприятиең дә бу кадәр зур тизлектәгә үсеш кичергәнә юк иде әле.

Генераль директор, житекчелек вазифаларыннан тыш, житештерү процессын, яңа конструкторлык эшкәртмәләрен дә күздән ычкындырмый, отышлы килешүләр төзи, шул ук вакытта Россиядәге барлык автомобиль житештерүчеләрнең мәнфәгатләрен яклап, хокукий мәсьәләләргә дә хәл итә.

“КАМАЗ”да “Когогин чоры”ның иң кызган мәле. Башкарылган эшләрнең исәбе-саны юк. Шунысың да искә төшереп үтәргә кирәк: 2001 ел нәтижеләре буенча “КАМАЗ”ның эчке базар-

дагы өлеше 46,8 процент тәшкил итә иде. 2002 елның көзенә кадәргә ара исә түбәнгә тәгәрәү чоры булды. Һәм шуннан соң предприятие кинәт кенә үргә таба “ыргылды”. 2006 елда йөк автомобильләре эшләп чыгару һәм сату, 2001 ел белән чагыштырганда, ике тапкырга, тулаем товар продукциясе исә 3,65 тапкырга, эчке базардагы сатулар 1,66 тапкырга, автомобильләргә экспортка чыгару 3,87 тапкырга артты. Компаниянең финанс күрсәткечләре исә тагын да сөөнечләрәк. Соңгы биш ел эчендә “КАМАЗ” төркеменең саф табышы егерме тапкырга үстә һәм 2006 ел нәтижеләре буенча 1,4 млрд. сум тәшкил итте, предприятиене капитализацияләү алты тапкырга диярлек артты. Соңгы ике ел эчендә генә дә “КАМАЗ” үз продукциясен камилләштерү һәм житештерүне үстерү өчен 200 миллион доллардан артык инвестиция кертте.

Бүгенге көндә КАМАЗ машиналары Россиядәге авыр йөк автомобильләре паркының 52 процентын биләп тора. “КАМАЗ”да киң спектрдагы йөк автомобильләреннән тыш, йөк машинала-

ры өчен тагымалар, автобуслар, авыл хужалыгы техникасы, дизель һәм газ двигательләре, инструментлар, көч агрегатлары житештерелә. “КАМАЗ”да житештерелгән һәр дүртенче йөк автомобиле чит илләргә сатыла. Теләсә нинди юл һәм климат шартларында да эшләргә сәләтле автомобильләргә бүген дөньяның 85 илендә, Азия, Африка һәм Латин Америкасында очратырга була.

2006 елда машина төзелеше тармагында нәкъ менә “КАМАЗ” Россия Федерациясә хөкүмәте Премиясенә лаек дип табылды, “Конкурентлыкка сәләтлелек һәм сыйфат” номинациясендә исә ул “Россиянең сәүдә Олимпы” премиясен алуға иреште.

Бүгенге көндә “КАМАЗ” ачык акционерлык жәмгыяте дөньядагы йөк автомобиль компанияләре арасында житештерү күләме буенча 11 нче урында бара, ә йөк машиналары өчен дизель двигательләре эшләп чыгару буенча сизгенче урында тора икән, ул киләчәктә дә үзенең үсеш темпларын киметмәс, яулаган үрләреннән чигенмәс дип әйтергә тулы ышаныч бар.

Ышанычлы адымнар

Жиде айда теркәлгән статистика күрсәткечләре, 2006 елның шул ук чоры белән чагыштырганда, эшчәнлекнең бөтен төрләре буенча да ким дигәндә бер чиреккә, ә аерым юнәлешләр буенча хәтта өчтән бер дәрәжәгә югарырак булды.

Июль аенда “КАМАЗ” ачык акционерлык жәмгыяте 7 млрд. сумнан артык күләмдә продукция житештерде һәм сатты. Ел башыннан алып 45 млрд. 497 млн. сумлык товарлык продукция житештерелде һәм сатылды (үсеш — 29,3%), шул исәптән:

- 28748 йөк автомобиле (+27,9%);
- 34841 двигатель һәм көч агрегаты (+26,1%).

Моннан тыш, “КАМАЗ”дан читтәгә кулланучыларга 2 млрд. 306 млн. сумлык хезмәт күрсәтелде.

“Олимпия” күгендә КАМАЗ йолдызы

Яз башы иде. Иң күркәм бәйрәмнәрнең берсе якынлашып килгән чак. Килеп ирешкән хәбәрдән камазлылар гөж килде. Икътисад һәм финанс мәсьәләләре буенча генераль директор урынбасары, Татарстанның атказанган икътисадчысы **Гөлүзә Шакир кызы ИМАНОВА**ның “Бизнес-яңарыш” номинациясендә “Олимпия” милли премиясенә лаек булуы хезмәттәшләре өчен дә зур шатлыкка әверелде. Финанс-ледига Мәскәүдә эшмәкәрлек академиясенең генераль директоры **Олег Горбулин** кулыннан тапшырылган бу олы бүләкне һәркайсы “КАМАЗ”ның соңгы еллардагы уңышларына зур бәя буларак кабул итте. Гөлүзә ханым белән без шул вакытларны искә төшерә-төшерә үткәннәргә кайтабыз.

— “Олимпия” милли премиясе — ул бизнес, сәнгать, фән һәм спорт өлкәсендә зур уңышларга ирешкән хатын-кызларга гына бирелә торган илнең бердәнбер олы бүләге, — дип сөйли башлый житәкче. — Төрле номинацияләрдә әлеге бүләккә исемнәре бөтен дөньяга таныш ханымнар — Россиянең беренче президенты хатыны **Наина Ельцина**, композитор **Александра Пахмутова**, гимнастка **Светлана Хоркина**, актриса **Чулпан Хаматова**, күренекле сәясәтче **Валентина Матвиенко** һәм башка танылган шәхесләребез лаек булган.

— Әйе, менә хәзер шулар арасында — “Олимпия” күгендә үзбезнең йолдыз да бар. Сөзне, Гөлүзә ханым, “КАМАЗ” житәкчелеге командасына кертелгән хатын-кызларның берсе дип тә атадылар. Моңы завод тарихында булмаган хәл дип бәяләделәр. Хәтеремдә, автомобиль заводы төзелә башлаган еллар ил тарихында иң катлаулы чор иде. Ничек йөрәксенеп бирегә киләсе иттегез?

— Мин ул вакытта Казан дәүләт финанс-икътисад институтында укый идем. Бөтен ил бөек төзелеш, “КАМАЗ”, дип шаулый. Уйга калдым, әллә шунда китимме икән, дим. Әни янына кайтып йөрергә дә акын гына. Актаныш кызы бит мин. Аннары, форсаты да чыгып тора: булчак ирем (без аның белән бер класста укыдык) ул чагында КамГЭСта монтажчы булып эшли иде. Килүнең икенче көнөндә үк эшкә чыктым: үзем итекче, үзем читекче дигән-дәй, үзем финансист та, үзем экономист та. Әлбәттә, баштарак катлаулы булгандыр. Күбесен хәзер хәтерләмим дә. Уен эшмени — институт эскәмиясеннән илкүләм әһәмияткә ия булган төзелешкә килеп элэк әле?! Мин эшли башлауның өченче елында — бу 1976 ел иде — беренче КАМАЗ машинасы чыкты. Онытылмас, зур вакыйга...

Тормыш бәйрәмнәрдән генә тормый. Тик минем артыма борылып карап үкенә торган гадәтем юк. Нинди генә авыр чаклар булмасын, түздем, килчәк белән яшәдем. Килгән генә вакытларны искә төшерәм: биш көн эшлибез дә, алтынчы көнне йә бер жиргә, йә икенчесенә ярдәмгә жибәрәләр. Арыдым диюләр дә, өйдә балачага диюләр дә юк. Кая кушсалар, шунда барабыз. Улыбыз һәм кызыбыз тугач, декрет ялында озак утырмадым. Дөрөсөн әйткәндә, утырасы да килмәде. Тизрәк эшкә чыгасы, үзеңне күрсәтәсе килә бит ул яшь чагында. Әни дә: “Балаларны үзем карармын”, — дип торгач, ике дә уйламадым. Ә

чыгуга әйтәләр: “Конвейерга куя кеше юк, шунда эшли тор”. Эконом булуың карап торулар юк. Әй, сөй башласаңмы... Нинди генә эшләп эшләп карамадым. Эшнең агы-карыюгына шунда төшендем. Әнә шул иң түбәнгә баскычтан күтәрелгән шә мин: башта, әйткәнемчә, экономист, аннары заводның финанс булгача житәкчесе, тагы берникадәр вакыттан соң икътисад һәм финансы мәсьәләләре буенча финансы-хисап үзәге дирекциясе житәкчесе урын сары. Күп нәрсәгә ирештем, ләкин беркайчан да артымда кеше торма. Үз көчем, үз тырышлыгым нәтижә дип әйтүем.

— Сөз “КАМАЗ” язмышын итәрдәй күп кенә проектлар стратегик бурычларны гамәл ашырган кеше. Гел саннар белән эшләү туйдырмадымы?

— Ул саннар артында аерым бер нәрсә язмышы торуйн истән чыгармый. Мин үзем эшнең нәтижәсен күрергә яратам. Ә ул хезмәттәшләремнең шартларында, көнүзгәшләрендә, хезмәт иткәндә, хәл-хәятендә чагыштырып “КАМАЗ”ның табышлы эшли башлауына нәкъ менә ике ел. Бурычыбыз — га таба да шулай булу, дөнья базар таләп иткән сыйфатлы машиналар чыгару.

— Гел ир-ат арасында булу түгелме?

— Заводта хатын-кызларыбыз күп безнең. Ә менә минем тиражым чыннан да, күбрәк ир-егетләр “чуа”. (Көлеп куя.) Тик миңа алар белән эшләү һич тә кыен түгел. Аларга да минем белән авырдыр дип уйламыйчын, чөнки минем үземдә дә ирләр холыгы айтылган, әйттең исә, эшлисә!

— Житәкче әни белән балаларыңыз борчу-хәсрәт күрмидер, дуйлыым...

— Балалар мине кырыс холык таләпчән әни дип беләләр. Мин беркайчан да алар артынан йөрмәдәм, жиңел юл күрсәтмәдем. Миңа арканьрга өйрәтмәдем. Ә бит мөмкинчеләрем зур иде. Алар үз проблемаларын үзләре хәл итәргә өйрәнделәр. Шуның өчен хәзер миңа рәхмәт әйтәләр. Икесе дә башта техникум бетерделәр. Аннан соң эшләп, институтта тәмамладылар. Көндөзгедә укытып була иде, укытмадым, тормышның беренче белсеннәр, дидем. Әле бүгүндә: “Әни, син шундый кырыс идең”, дип искә алалар. Һәркайсы үз көнүзгә күрә. Ә бу, минемчә, иң мөһим. Тормышымнан канәгать мин, үзем бәхетле сизәм. Эштән дә, балаларымнан да уңдым дип сөенәм.

Мәдинә АБЗАЛОВА

Ак калага килдек япъ-яшъ кызлар...

Имтиханнарда да эзерләнәсем бар, бу юлы бәйрәмгә стена газетасы чыгарып тормам инде, дип йөри идем — төш күрдәм; тавык төше инде: имеш, цехыбызның минем белән бергә эшләүче кызлары, буш стенага карап, моңаешып торалар, күзләрендә — үпкә: “И, Галия, “Дуслык”ның һәр санын көтеп алганны беләсең ич инде, безгә багышланган шигырьләреңне, бизәкләргә төрөлгән теләкләреңне укып, яшъ баладай сөөнә идек ләбаса!..”
Йокым качты, төш дигәнем күңелемне уятты, хәтеремне кузгатты...

Барчабызның да язмышы бертөрлө бит... “КАМАЗ” турындагы хәбәр безнең авылга килеп житкәндә, мин үзем, мәсәлән, мәктәптә укып йөри идем әле. (Укытучым Лидия апаның безгә “КАМАЗ” сүзен дөрес итеп язарга өйрәткәне исемдә.) Күп тә үтмәде: авыл яшьләре, кубарылып, Чаллыга, гасыр төзелешенә ашыкты. Мин дә бик китәсе... Тик ятим өч оныгын карап үстергән 75 яшьлек карт әбекәемне жаллим: бәрәңге базага ничек төшәр дә, сыерны ничек савар?..

Китән килешенгәнчә, сумка-чемоданнарын күтәрәп килеп житкән дус кызларымны автобус тукталышына кадр озатып кайттым да моңаеп утырам — ишектә әбекәемнең өлкән килеңе, яраткан жиңгәм күренде. Керә-керешкә гажәпләнәп сузды ул: “Нишләп утырасың, китәм дигән идең ич?!” Яшьле карашымнан барысын да аңлады, ахры, ярып салды: “Бар, автобус китеп өлгөрмәгәндер әле, кешедән калышып торырга! Әбиең янында без бар бит!”

Таки житештем мин ул автобуска.

...“КАМАЗ”ның 64 нче училищесы минем кебек үк төрле авыллардан

жыелган кызлар-егетләр бәхетенә ачылган уку йорты иде, һөнәр бирү өстенә, 78 сум стипендия дә түли бит әле! Үз көннәрен үзләре күрә башлаган яшьләргә менә дигән ярдәм иде бу. Төштәгә кебек кенә узып киткән бер ел укудан соң, безне Ульяновск каласының автомобиль заводына эшкә өйрәнергә, тәҗрибә тупларга жи-бәрделәр. Өч айдан кире “КАМАЗ”га кайтуга балансир күчәрләр цехына слесарь-жыючы итеп алдылар. Беренче карашка кырыс тоелган цехташ апаларның әни жанлы булуларына бик тиз төшендек без. Гаҗәеп бер сабырлык белән эшкә өйрәтүләре өстенә, заводтан тыш вакытыбызны ничек уздырубыз, ниләр белән шөгыльләнүбез, акчабызны ни-нәрсәгә тотуыбызга кадәр кызыксынып, кайгыртып тордылар алар.

...Ул көннәрдән соң чирек гасыр гомер узган да киткән. Хезмәт юлларын нәкъ шулай ук башлаган Рафилә, Зоя, Фидәлияләр дә миннән калышмый, олыгаябыз... Ләкин, нич арттыруым түгел, күңел һаман яшъ әле! Аңа картаерга, “утырырга”, мөгаен, еллар белән

үсә, ныгый баручы бер хис ирек бирмидер. Бу олпат хисне ничегрәк атарга? Үз эшенең хужасы, остасы булып житешүеңне тою, шуннан ләззәт алу... Моны горурлык дисәм дә, ялгышмам. Ә нигә?! Менә дигән һөнәр ияләре без бүген, шөреп борып торучыларгына түгел — хезмәтебез инженер акылын таләп итә. Без жыйган күчәрләрдә — КАМАЗ машиналарының ныклыгы, житезлеге. Безнең дә куллар кайнарлыгы сеңгән ул күчәрләргә Украина, Белоруссия, Казахстан, Үзбекстан, Молдавия, Азербайжан, Вьетнам, Пакистан, Һиндстан, Иран, Сүрия һәм тагын бик күп илләрдә көтеп алалар.

Рәссамга үз картинасы никадәр якын булса, күңел жылыңны салган жансыз тимер дә шулай якын була ала икән! Бер елны Үзбекстанга кунакка барып, озаграк торырга туры килде. Әй, сагындым Чаллымны, сагындым заводымны, бергә эшләгән кызларымны! Шундый вәсвәсәле көннәремдә бу кыштакта сирәк кунак — КАМАЗ машинасын күрәп алдым. Юл буенда туктап торган өлегә “армак” мина шундый якын, шундый кадерле

«Шагыйрә» дигәч тә, сез миннән шигырь көтәсездер инде... Язмаларымның камиллек үрнәге булудан ерак икәнлеген беләм мин, тик алар — ихлас күңлемнән. Хезмәттәшләремә мәдхия булып яңгырасын бу юллар:

*Кыз баланың килер бәхеткәен
Юлларына өеп куймаган.
Ак калага килә япъ-яшь кызлар —
Кулларында — сумка, чемодан.*

*“Үз көнемне үзем күрим”, диеп,
Эй, ашкынып тибә йөрәкләр.
Чоры өчен тиңсез байлык иде
Сызганулы эшчән беләкләр.*

*Билгә житкән калын толымнарда
Жилфер-жилфер уйный ал тасма.
Әбекәйләр бирә фатихасын:
“Кыек сукмакларга эз басма!”*

*Агылдылар кызлар Агыйделдән,
Жырлы-моңлы Сарман,
Зәйләрдән.
Сагынышып кайтып йөрер өчен
Туган якка ямьле жәйләрдә.*

*Килдек. Күрдек.
Каршы алды КАМАЗ
Илаһи зур жәп колачын.
Һәркем сине туганыдай күргәч,
Килә үрнәк кенә буласы!*

*Өлкән буын безгә акыл бирде:
“Эшләгәннән кеше үлми”, — дип,
“Эш сөймәгән хәрәсәннәр генә
Бер жирдә дә
рәхәт күрми”, — дип.*

*Безне кеше иткән нәсыйхәтне
Без бирәбез хәзер яшьләргә:
“Хезмәтең олы хөрмәт белән
Кирәк икән жирдә яшәргә!..”*

*Килер буын нинди бәя бирер
Безнең яшьлек салган гигантка?
Шунысы ачык:
без тап төшөрмәдек
Ил алдында биргән ак антка!*

иде ки, түзмәдем — машинаны барып сыйпадым.

Хезмәтебез жиңелләрдән түгел, эштән арып-талып кайтабыз. Конвейер конвейер инде ул... Тик иртәгәсен шул конвейер ватылган, эшләмәячәк икән, дисәләр... Хәер, андый көннәрне дә күрергә туры килде бит...

Двигательләр заводындагы янгыннан соңгы вакытларны хәтерләсәм, өшепләр китәм. Шөкер, сынатмадык, безнең кебек меңнәр бәйләде “КАМАЗ” ярасын, меңнәр теләктәшлеге аны феникс кошыдай көлдән кабат күтәрде...

Олы мәхәббәтемне очратуыма да мин “КАМАЗ”ыма рәхмәтле. Фәнни-техник үзәктә эшләүче инженер егет белән матур гаилә корып, менә дигән ул үстәрәбез.

...Тагын теге төшне искә төшәрдем: бәйрәмгә газета кирәк бит инде, һәр хезмәттәшемә тансыклаган жылы сүз кирәк...

Һэй, кызларым! Кайсыгыздан башлыйм икән? Ни өчендер, иң беренче булып күңелемә сыйныфташ ахирәтем Вәсилә килә.

Вәсилә... Йөзе һәрчак якты булып аның, авызы тулы кара кан йөртсә дә, кеше алдында төкермәс, борчуларын сиздермәс. Халык телендә “жимертеп эшли” дигән сүз бар бит әле — бу нәкъ аның турында инде!

*Конвейер ямьләнеп китә,
Бер елмайса Вәсилә...*

Нина... Озын толымнарын керәтәй ак яулыгы астына яшергән булып. Сори күзле, туры сүзле. Ипле, жайлы остаз. Күңелем түрәндә зур рәхмәт йөртәм мин аңа: һөнәрмә серләренә башлап ул төшендерде бит! Эштән бушаган араларда, икәүләп акрын гына моңлы керәшен жырларын сузарга яратабыз без аның белән. Газиз улы авырып киткәч, эш урынын алыштырырга туры килде аңа. Бүген дә күрешеп торабыз. Сәлам

бирүгә, беренче сүзе: «Кызлар ни дедү?» Ә үзенең күзләрендә яшь: “Сәлам, кемнәр белән генә чәй эчсәм күз алдымда — сез...”

Лилиана... Үксез игезәгем мин. Аның да атасы да, анасы да “КАМАЗ”. Лилиана исә “КАМАЗ” үзе кебек үк киң күңелле, олпат жаны. Газетама дә шулай дип язам:

*...Борчулы, кайгылы кеше,
Синә таяна ала...*

Һэй, күп инде без... Бер ана балалары кебек үзәбез. Тәм-томга кабат булешеп ашыйбыз. Көзләр житсә, кызларны сыйлыйм диеп, каклар кышкы варенье кайнатам... Резидененң тәбәлешләрен, Әлфия апаның бал тортларын мактый-мактый ашыйбыз.

Олыгаеп килгәндә, педагогия институтына укырга керүемне хуплап, сөенчә кабул итте кызларым. Кешеләр жәялгә китеп, эшче куллар житешмәчакларда да, авырсыймынча, яхшы лекләр теләп, сессияләргә озата алар мине. Мең рәхмәт үзләренә!

...Кайгы шатлык янәшәсендә гыйри, диләр. Хактыр. Минзиләбез мышын уйласам, имәнәпләр китә. Төпчеген Чечня дигән афәт оясы утлы ноктага жибергәч, кара көйдә Әйтерсең, шау чәчәктәге гөл бер луда шиңеп калды. Сырхауга сабын Минзилә. Яман чиренен, үлеменен, бәбә дә бала хәсрәте иде... Бергә кадерләп, хөрмәтләп озаттык үзгә. Борынгылар хаклы: жәсәдеңне күрер кешеләрең дә булсын икән...

...Әйе, бер ана балаларыдай (Шуңа, төшенгәнсездер, шәт, бәйрәмдә цехташ кызларымны үземчә сөөнәрәм: стена газетасы чыгарам. Бер ват биден биләгән кечкенә генә күләмле, ул башта, тора-бара биш биткә жигет. Газетаның хәбәрчесе дә, рәссамы мөхәррире дә — мин. Үзем уйлап тап бу эшне яратып, кем әйтмешли, жыйлы-жырлы башкарам: һәркемнең күленә үтәрдай гадел, жылы сүзләр жыйлым. Теләкләремне хәтта шигырь юлларына да салам әле, уенын-чынын белә кушып, кызлар мине “безнең шагыйрә” дип тә йөртәләр.

“Кеше күңеле гөлгә тиң” дигән темгә нинди зур мәгънә салынуын шушы газета төшендерде. Чынлап шулай икән бит: кеше, ничә яшәтә луына карамастан, гөл суга сусаган бек, игътибарга, тирә-юнендәгеләр жылы сүзләренә сусап яши икән лә. Күңелдән чыккан гына күңелгә жигет кешене бер генә мәлгә булса да бәйлә, канатлы, эшкә дәртле итә икән! генә димә, без барыбыз да жаны белән бала булып калабыз, күрәсеп мин шул “балаларны” сөөндерә алу алардан битер шатланам!

Галия ШАКИРОВА

"Без булдырабыз!"

Берләшкән Милләтләр Оешмасы татар кызын тәбрикләде

Ирләрчә зирәк акылы, кыюлыгы-төвәккәллеге, булдыкчылыгы һәм нәфис хатын-кыз затына хас гүзәллеге белән дөньяны таң калдырган хатын-кызлар, саный китсәң, бик күп алар. Төрки дөньяда да мулла-абыстай, ханым-әфәнде дип аталып, исемнәре тарих битләренә кереп калган мәшһүр шәхесләребез шактый. Әмма ләкин заман белән бергә, хәтта алгарак та китеп чаба торган «КАМАЗ» кебек эре компания йөгәннәрен затлы-нәфис кулларында нык тотып ала торган житәкчеләр... Шөкер, бар икән андыйлар да, бар! Журналны кулга алуга рәсмен күрәп сокланган ханым — «КАМАЗ» лизинг компаниясенең ачык акционерлык жәмгыяте генераль директоры **Әлфия Гомәр кызы ГАРИФУЛЛИНА**, чыннан да, ханбикә нәфислегенә һәм ныклыгына ия.

Казан дәүләт университетында «экономик кибернетика» белгечлеге алгач, 1992 елда ул Яшел Үзән шәһәрә эшкә килә, хезмәт юлын проектлау-конструкторлык бюросында экономист буларак башлый. Тирән белемле, зирәк, акыллы, үзе сөйкемле кызың оештыру сәләтенә ия булуын тиз абайлап, аны Яшел Үзән районы һәм шәһәрә администрациясенә чакырып алалар. Яшь белгечкә районның экономика һәм прогнозлар бүлегә мөдире вазифалары йөкләнә. Кайда гына эшләмәсен, Әлфия үзен эш сөючән, тырыш, эзләнүчән кеше буларак таныта. Яшел Үзән районы һәм шәһәрә хакимиятенә маркетинг һәм инвестиция сәясәте бүлегенә житәкчелек итә. Ә 1999 елда Татарстан Республикасының министрлар кабинеты каршындагы экономик һәм социаль тикшеренүләр үзәге директоры урынбасары итеп билгеләнә. Хезмәт баскычлары аны һаман өскә, югарыга әйди: 2000 елның октябренән статистика буенча Татарстан Республикасы Дәүләт комитеты рәисе урынбасары вазифасын башкара.

2002 елның декабрендә «КАМАЗ» ачык акционерлык жәмгыятедә лизинг Программасын реализацияләү хакында карар кабул ителә, лизинг департаменты оештырыла. Департамент директоры итеп житәкчелек эшендә шактый гына чарланырга, чыныгырга өлгергән Әлфияне чакыралар. Заманча фикер йөртә белгән, инициативалы, эшлекле житәкче даими эзләнә, озак та үтми, яңадан оештырылган «КАМАЗ» ачык акционерлык жәмгыяте аяусыз базар шартларында да уңышлы эшләргә сәләтле оешма буларак таныла. «КАМАЗ» тәкъдим итә торган яңача сату ысуллары уңайлы да, файдалы да булып чыга. Машиналар сату күтәрелеш чоры кичерә. Ә бу исә автомобиль компаниясенә ныгып-көчәеп китәргә мөмкинлек бирә. Коллектив алдындагы бурычларны һәм бу юнәлешнең заманга ярашлы булуын истә тотып лизинг департаменты 2005 елның июнендә Лизинг буенча һәм сатуны үстерү департаменты итеп үзгәртелә. Ә Әлфия Гомәр кызы сатуны үстерү һәм лизинг буенча «КАМАЗ» ачык акционерлык жәмгыяте директоры итеп билгеләнә.

Мондый күпкырлы эшчәнлеккә баяләү өчен узган дүрт ел бик аз вакыт. Әмма шул кыска гына арада да ул житәкләгән коллектив зур уңышларга ирешә: «Эксперт» журналы рейтингы билгеләгәнчә, Россиядә эшләүче (шул исәптән чит илләрдә дә!) йөздән артык күренекле финанс-лизинг компанияләре арасында «КАМАЗ» лизинг компаниясенең уңайдан урынга, ә авыр йөк машиналары житештерүче компанияләре арасында беренче урынга чыга. Лизингга 13 миллиард сумлык 8200 берәмлек автотехника сатылган. «Трейд ин» программасы — тотылган техника урынына яңаларын алу жайга салынган.

Әлфия Гарифуллина — «КАМАЗ» ачык акционерлык жәмгыяте идарәчеләре арасында иң яшь һәм перспективалы житәкче. Иң аһамиятлесе, ирешелгәннәргә канәгать булып ырты

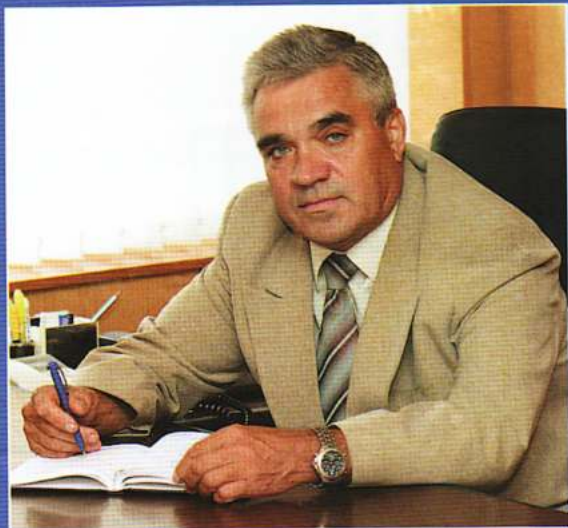

юлда туктап кала торган кеше түгел ул. Тәҗрибәсе арткан саен осталык серләренә тирәнрәк төшенеп, эш ысулларын камилләштерергә омыла. Белемен күтәрү белән даими шөгылләнә. Бизнес һәм эшлекле хакимият осталыгы институтында укып диплом алды. Зирәк акыл, бертуктаусыз үзгәрәп тора торган базар ихтыяжларына яраша белү сәнгәте һәркемгә дә бирелмәгән шул. Ә Әлфия Гомәрровна хезмәттәшләренә генә түгел, үзенә карата да бик таләпчән. Бизнес буенча коллегалары һәм үз кул астында эшләүче хезмәттәшләре белән эшлекле мөнәсәбәтләр урнаштыру осталыгы аның абруен күтәрә.

Кылган гамәлләре, тырышлыгы, булганлыгы аңа дан һәм хөрмәт китерде: Әлфия Гомәрровна Чаллыда, Казанда гына түгел, ил, дөнья күләмдә олы ихтирам казанды. 2005 елда ул республика конкурсында «Ел житәкчесе» исеменә лаек булса, Казанның меңгеллеге уңаеннан аңа истәлекле бүләк — медаль тапшырылды. Россия экономикасын һәм дөнья экономика системасын үстерүгә керткән уңышлары өчен Әлфия Гарифуллина 2006 елда Берләшкән Милләтләр Оешмасының лауреаты билгесенә лаек булды. Һәм аңа Алтын Медаль тапшырылды.

ОАО «ЛИЗИНГОВАЯ КОМПАНИЯ «КАМАЗ»

КАМАЗ **ЛИЗИНГ**
МАШИНА ВАШЕГО БИЗНЕСА

Бергә — гомергә!

“КАМАЗ” ачык акционерлык жәмгыятең профсоюз оешмасы рәисе, “Почет билгесе”, “Халыклар дуслыгы” орденнары иясе, Татарстан Республикасының атказанган машина төзүчесе Гомәр Хәсәнжан улы НУРЕТДИНОВ белән әңгәмә

Бу даими комиссиянең рәсми исеме шактый озын, ә камазлылар аны үзара “хатын-кызлар комиссиясе” дип кенә йөртәләр. “КАМАЗ” оешмасы төркемен тәшкил итүче заводларның һәм бүлекчәләренең башлангыч профсоюз оешмалары вәкилләреннән торган шактый ишле ул комиссиянең максатын да бер жөмлөгә жыеп булыр иде: “КАМАЗ”да хезмәт куючы хатын-кызларның ир-егетләр белән бертигез социаль хокукларын тәмин итү”. Бу юлларны укучы шикләнә калыр: тәмин итәргә, якларга кирәк булгач, “КАМАЗ”да гүзәл затларны кыерсыталар микән әллә?! Комиссиянең житәкчесе Ирина Николаевна ДНЕПРОВАга мин дә шундыйрак сорау бирдем. Күңеле булып, рәхәтләнеп көлдә ул әүвәл, аннан болай сөйләп китте:

— Гомәр әфәнде, саннар теле белән башлык әле: бүген “КАМАЗ”да барысы ничә кеше эшли, аларның күпмесе хатын-кызлар?

— Илле меңгә якын кеше хезмәт куя, дип әйтик, ә хатын-кызларыбыз шундый зур коллективның 52 процентын тәшкил итә. Һәм нәкъ менә шуңа күрә безнең житәкчелекнең — профкомның да, администрациянең дә хатын-кызларга карата аерым хөрмәтле мөнәсәбәте бар. “КАМАЗ” төзелә башлаганнан алып бүгенгә көнгә кадәр яши әлеге мөнәсәбәт, еллар узду белән камазлы хатын-кызлар файдасына үзгәрә, байый бара. Ул мөнәсәбәт “КАМАЗ” ачык акционерлык жәмгыятең төп законы булган Күмәк килешүдә “Акционерлык жәмгыяте хатын-кызларына социаль хезмәт гарантияләре һәм өстенлекләр” дигән бер бүлек итеп тупланган. Менә карагыз...

— Гафу, Гомәр әфәнде, документларга хас рәсми телдән качу өчен, ул Закон мaddәләрен мисаллар аша бәян итик әле. Әйтик, яшь кыз заводка эшкә килде, ди...

— Шул минуттан ук әлеге “төп закон”ның махсус хокук нормалары эшли башлый инде, ә алар кызыны авыр, зарарлы яки куркыныч хезмәт шартлары булган участкага жиберүне тыя. Бер көн килеп, ул ани булырга жыенса, аңа “КАМАЗ”ның махсус “Кайгырту” программасы ярдәмгә килә: беренчедән, аны көчәйтелгән туклану режимы-

на күчәрәләр: булачак ана рационны витаминнарга бай азыклар белән тупландыра алсын өчен аңа ай саен 400 сум акча өстәп түлиләр.

— Мондый ярдәм алучы ханымнар күпме соң?

— Анлашыладыр, бу сан әле артыгы әле кимеп тора, бүгенгә исә аларның саны 1500 тирәсе... Икенчедән, ани буласы кеше, тормыш мөмкинлекләр рөхсәт итсә, шәхси гаризасы һәм йөкләгелегә хакында табиб белешмәсе нигезендә, хезмәт хакының өчтән ике өлеше сакланган хәлдә, ялга китә ала.

— Йөкләгеленең ничәнчә аенда?

— Үзе теләгәнчә, хет беренче аеннан ук...

— Ходай рәхмәте белән бал дөньяга килде, ди...

— “КАМАЗ”, социаль иминият фонды белән бергәләп, яшь әнигә әүвәл бер тапкыр бирелә торган пособи тапшыра. Һәр заводның үз бүлгәс бар бит әле, “КИСМ”, “КАМАЗ-Металлургия” акционерлык жәмгыяте ләрендә, мәсәлән, моңа үзләре дөмәңсәр сум өстәүләрен беләм миңа. Тагын шунысы да бар: гаиләдә туган беренче баланы, барча дәүләт, завод пособиеләреннән тыш, “КАМАЗ” 5 ме сум акча белән котлый. Соңгарак калып булса да әйтеп үтим: “КАМАЗ”да эшләгән яшьләрнең никах туйларында да шулкадәр акча салына.

— Инде янә ани белән бәби кайтыйк...

Әниләрнең әнисе

— Бу комиссия — асылда, профилатика командасы. Хокук бозулар аркасында килеп туган хәлләрне төзәтүгә, күбрәк кисәтү белән шөгыйләлүгә, һәр сигналга көендә-сәгатендә жыеп гамәлләрә күрергә тырыша. Ә менә сездән алда гына бер ханым үзгә күрсәтелгән “ашыгыч ярдәм” өчен рәхмәт әйтергә килгән иде. Заводта ул сигез ел эшләгән, алты бала анасы булган хатынга санаторий-профилакторияга ташламалы юллама бирмәсә, маташалар икән — тикшерергә, законнарны исләренә төшерергә туры килд. Юллама язмышын хәл иткәндә, бу юл хезмәт күрсәткеләрә түгел, ә күп балалы ана хокуклары жиңде...

Ә хатын-кыз хокукларын, ана хакы яклаучы дәүләт законнарына “КАМАЗ”ның эчке кулланыштагы үз өстәмәләрдә шактый. Комиссия, аларны туплап 2007 елның Күмәк килешүенә аерым бер бүлек итеп керттерүгә ирешкә. Инде, Ирина Николаевна әйтмешли, яхшы ниятләрнең закон базасы булдырылган, арка терәп сөйләшәр жай туган. Шикаятләрә сирәк күренеш булса да, гариза-үтенечләр белән килү

— Бала туган көннөн алып өч яшкә кадәр сабыйның әнисенә яки аны тәрбияләүче башка туган тиешле кешегә ай саен 50 сум компенсация түлә. Монысы — хезмәткә түләү өчен бүленгән акчадан; ә менә балага яш ярым тулуга, “КАМАЗ” ачык акционерлык жәмгыяте оешмалары төркеменң социаль пакеты нигезендә, ай саен өстәмә рәвештә 350 сум акча түлә. Башлы. Өч яшкә кадәр бирел торган бу пособие безнең компания өлеше инде...

— Әнисе яңадан эшкә чыксын өчен, баланы яслегә илтергә кирәк: минем белүемчә, әле кайчан гына “КАМАЗ”ның үзенең йөздән артык мәктәпкәчә балалар учреждениесе бар иде — ә бүген...

— Ә бүген аларның барысы да шәһәр карамагына, шушы тармак белгечләренә тапшырылды. Һәркем үз эше белән шөгыльләнәргә тиеш дигән исәптән чыгып эшләдек без моны. Әмма бу “КАМАЗ” аларны тапшырды да онытты дигән сүз түгел. Компания бүген 30 мәктәпкәчә балалар учреждениесенә һәм шуның кадәрле үк мәктәпкә даими шефлык ярдәме күрсәтәп килә. Ул ярдәм һәр елны 6 миллион сумнан да ким булмый.

— Сөз ул бакчаларны, мәктәпләрне үзегез сайлап аласызмы?

— Сайламыйбыз, алар — башлыча “КАМАЗ” хезмәтчәннәре яшәгән комплексларда урнашкан. Гомумән, бик

күпләрнең безне үз шефлары итеп рәселәре килә. Шунысын да әйтим: әле кайчан гына камазлы сабыйлар өчен яслегә, балалар бакчасына урнашу проблемасы юк диярлек иде. Соңгы елларда демография картинасы тиз үзгәрә — якынча исәпләүләр буенча, тиздән камазлы сабыйларның үзләренә генә дә өч балалар бакчасы кирәк булчак. Без бу юнәлештә эшлибез: элек сатып жиберелгән биналарны кайтару жаен эзлибез, өлешләр төзүдә катнашабыз. Алай гына да түгел, без хезмәтчәннәребезнең мәктәп яшендәге улларын-кызларын да даими игътибарда тоталар. Безнең ел әйләнәсе эшли торган сәламәтләндерү лагерларыбыз бар. Каникуллар вакытында алар гөрләп тора, ел да 4 меңгә якин бала саф һавалы урман кочагында ял итә, Камада коена, комда кызына, сәяхәт итә — кыскасы, саулыгын ныгыта. Заводта хезмәт куючы ата-ананың да жаны тыныч: балалары өлкәннәр, алай гына да түгел, белгечләр, тәрбиячеләр күзәтүе астында бит...

— Камазлыларның балалары Кара диңгезгә дә барып житкәннәр, дип ишетәм...

— Әйе, без кемнән ким, дигәндәй, менә инде бишенче жәй рәттән балаларны Кара диңгез ярларында урнашкан лагерларга озатабыз. Быел Туапсе белән Анапа лагерларын сайладык.

“Сайладык”, “озатабыз” дип сөйләве генә жиңел, моның нинди мәшәкәтле

эш булуын күзаллысызмы: билетын алып, поездга утыртып жибергәнче бер картаясың, ничек барып життеләр икән, дип борчылып төн йокламыйсың!.. Алар ял итә башлагач та эш иртәсе телефоннан шылтыратып, балаларның исәнлеген сорашудан башлана.

— Ә, кем әйтмешли, бу ирекле артык мәшәкәтләрсез генә булмыймы?!

— Нишләп булмасын, була! Тик сабый чакларыгызы хәтерләгез әле, Кара диңгез, “Артек”, “Орленок” кемнең генә әкияти хыялы булмады икән?! Ә бүген бик сирәк ата-ана гына баласының ул теләгән тормышка ашыра ала. Шул чакта аларга, йөзләргә малайларга-кызларга, тылсымлы лампа хужасы кебек, “КАМАЗ” ярдәмгә килә!.. Әти-әниңнең шундый компаниядә эшләве белән ничек горурланмыйсың, йә!..

Ел да 1 сентябрьгә күп балалы гаиләләргә дәреслекләр, уку әсбаплары алырга дип 300 әр сум акча бирәбез, Әниләр көнендә дә шундый ук сумма бүленә. Ә Балаларны яклау көнендә 1700 урынлы “Айгөл” циркы камазлы балалар өчен генә эшли. “КАМАЗ” мәдәни-эшлеклелек комплексына чакырылган кунакларның чыгышлары, аттракционнар да “КАМАЗ” хисабыннан финанслана. Ә безнең Яңа ел күчтәнәчләре?! Танылган фирмаларның югары сортлы продукцияләреннән генә жыела алар, сабыйларны сөөндерлек төрле һәм бай була.

хатын-кызлар өзелеп тормый: кайсының баласына яследән урын кирәк, икенчеләре яшәр почмак даулуй, өченчеләр комиссия житәкчесен завод ашханәсендә диетик туклану торышын тикшерергә чакыра... Завод хезмәтчәннәрен индивидуаль саклану чаралары, эш киёмнәре белән тәзмин итү хокукын дәгъвалаучылар арасындагы тендерларда комиссиянең катнашуын талап итеп килүче нәзберекләр бар. Каршы килә, кул селти алмыйсың: заводта да матур, ыспай күренәсе килә кызларның. Нәкъ гаиләдәгечә, барысының да күзе мең мәшәкәтләр өчен жаваплы “әни” кешегә төбәлгән. Әле ярый профкомда бу рольне башкаручы Ирина Николаевна Днепрованың компаниядә “универсаль белгеч” дигән абруе бар. Чынлап та, шулай: хезмәт юлын “КАМАЗ”ның Зәй автоагрегат заводында инженер-конструктор, бюро башлыгы сыйфатында башлаган ул, күп тә үтми, профсоюз комитеты рәисе итеп сайланган. Сиксәнненче елларда “Зәй камазлылары”ның социаль-педагогик комплексы бөтен республикага танылулы иде бит. Үзешчән сәнгать

белән дә, зур заллары һәм йөзү бассейны, яктыртылган чаңгы юллары булган физик сәламәтләндерү комплексы белән дә дан тотты алар. Завод хезмәтчәннәре өчен бер-бер артлы сафка баскан торак йортлар, сәламәтләндерү лагерлары, культура-ял объектлары... Боларның һәркайсында профком өлеше, аның ул чактагы житәкчесе Ирина Николаевнаның тынгысыз холкы, мәшәкәтләр тулы көннәре, йокысыз төннәре дә бар иде.

“КАМАЗ” ачык акционерлык жәмгыяте хезмәтчәннәре профкомының торак-көнкүреш комиссиясендә эшләү исә аны “Законнар томы”на әверелдерде. Соңрак, инде компаниянең профком рәисе урынбасары вазифасына алынган, ничек кирәк булды аңа ул белемнәр, эш, тормыш тәжрибәсе! Бүгенге көнгә кадәр кирәк. Тоташ мәшәкәтләр чолганышында узган бу еллар кат-кат бер нәрсәгә төшендерде Ирина Николаевнаны: кеше мәнфәгәтләрен кайгырту (ә ул үз хезмәтен бары тик шулай дип аңлый) вакытлы кампания була алмый, ул — һәрдаим жан ату, үзгәчә жаваплылык алырга

әзер булу. Йә, әйтегез, болар Әнкәйләргә хас төп сыйфатлардан кай жире белән аерыла?!

...Комиссиянең чираттагы — “КИСМ” ачык акционерлык жәмгыятендә хатын-кызларның хезмәт шартлары турындагы хисабы тыңланачак киңәшмәнең башланганын көтеп, “перспектив планнар” папкасы белән танышып утырам. Карашым бер нәрсәне “тотып ала”: дистәләргә чаралар төркөлгән исемлекнең “моның өчен жаваплы” графасы турында бары бер фамилия кабатлана: Днепров, Днепров, тагын Днепров...

...Менә мин “әниләр” дә “әниләр” дип сөйлим. Жәй башында әбиләр гозер белән килгәннәр әле: “КАМАЗ”да эшләп пенсиягә чыккан бу ветераннар оныклары өчен ял лагерларына юлламалар бүлүнә үткәннәр. Кайсының баласы “КАМАЗ”да да эшләми бит әле. Администрация белән сөйләшәп, әбекәйләрнең үтенече уңай хәл ителгән. Ул юлламаларның бәясе әлегә оныклар өчен дә арзан, алар да иминият процентын гына түлиләр. “КАМАЗ” өчен әниләрнең “кичәгесе” һәм “бүгенгесе” юк.

— “КАМАЗ”ның санаторий-профилакторие дә бар бит әле...

— Әйе, компаниянең генә түгел, төбәгезнең горурлыгына әверелде ул. Менә дигән итеп ремонт ясадык. Матурлыгы, яшәу шартлары ягыннан да, тәкъдим ителгән дәвалау чаралары, белгечләре, техник жиһазлануы буенча да танылган санаторийлардан бер дә калышмый, компания хезмәтчәннәренең яше дә, карты да анда теләп дәвалана. “КАМАЗ” хезмәтчәннәре өчен юллама, кем әйтмешли, шалкан бәясе тора. Менә исәпләп карагыз: каникул вакытына туры китереп оештырыла торган традицион “Ана һәм бала” ялына юлламаның реал бәясе 28 мең сум тирәсе, ә камазлылар аның 13 процентын гына түлиләр, чыгымнарның калганын “КАМАЗ” күтәрә. Сугыш һәм хезмәт ветераннары өчен дә махсус яллар бар, алар да шундый ук ташламалардан файдаланалар. Үз хезмәтчәннәренең һәм аларның балаларының саулыкларын ныгыту максаты белән санаторийларга, ял йортларына, сәламәтләндерү лагерларына юлламалар алу өчен генә дә, социаль пакетта күрсәтелгәнчә, “КАМАЗ” ачык акционерлык жәмгыяте ел саен 7,5 миллион сумга якын акча бүлә.

— “КАМАЗ” хезмәтчәннәренең саулыгын кайгырту юнәлешендәге чараларны барлаганда, соңгы ак-

ция турында да сөйләп китү урылы булыр...

— Соңгы түгел, чираттагы чара Әйе, хатын-кызларда сөт бизе рагкисәтү буенча шәфкатьлелек акциясен республиканың эре предприятиеләре арасында “КАМАЗ” беренчеләп үткәрдә. Татарстанның иң яхшы онкологларыннан һәм маммологларыннан торган 30 кешелек ике бригадда автогигантның Чаллыда һәм Зәйдеге барлык заводларында һәм бүлекләрендә хезмәт куючы ике меңнәртүк хатын-кызга медицина тикшерүе уздырды. Моңың өчен заманча аппаратлар белән жиһазландырылган күчмә лабораторияләр чакыртты. Әлеге акция нәтижеләре бу юнәлтәгә эшнә дәвам итәргә кирәк икән күрсәтте һәм без ноябрьгә кадәр тугын 8 мең хатын-кызның сәламәтлеген тикшерүне оештырачакбыз...

— Нәтижеләр шулай бик хәве-лемени?

— Узган акция 292 хатын-кызның сәламәтлегендә төрле тайпылышлар барлыгы беленде, бу — тикшерелүчеләрнең 13,7 проценты дигән сүз...

— Шуннан? Авыруны ачыклау әле бит бер нәрсә, ә алга таба?

— Гафу, сүзегезне бүләм, авыру иртә ачыклау — ул зур нәрсә, белгеч сүзен, белгеч киңәшен вакытын ишетү дә бик зур әһәмияткә ия. Аннан эш бит әле моның белән генә бетми. “КАМАЗ” аларны алга таба тикшер-

Доброжелательно, Поверь!

Благотворительный фонд «Дети ДЦП»

“Зөбәржәт шәһәр” — илдә бер

Церебраль параличлы балалар өчен салыначак дәвалау үзәге киләчәктә Бөтенроссия нейроортопедик тернәкләндерү клиникасына әвереләчәк.

Исеме дөньяга танылган автомобильчеләр шәһәре — Чаллыда церебраль паралич чиренә дучар булган балаларның һәм инвалидларның сәламәтлеген торгызу-тернәкләндерү клиникасы төзүе иң беренче кемнең башына килгәндер, әмма игелекле бу гамәлне тормышка ашыру өчен жан атып йөргән “КАМАЗ” акционерлык жәмгыяте житәкчеләгенә, шунда эшләүче депутатлар “Бердәм Россия” фиркасенә Чаллы бүлгәге әгъзаларына, “Церебраль параличлы балалар” хәйрия фонды житәкчеләренә, әлеге чирне дәвалауга алынган белгечләргә халык, бигрәк тә балалары шушы бәлагә юлыккан әниләр, ин-бүген үк рәхмәтле.

Илкүләм әһәмияткә ия булачак әлеге клиниканы ни өчен нәкъ менә Чаллы шәһәрәндә салырга жыеналар соң? Белгәнбездә, мондый клиника элекке Советлар Союзы илләреннән бары тик Украинада — Трускавец шәһәрәндә генә бар. “Ни өчен?” дигән сорауга бу эш белән шөгыльләнүче ил агалары: “Чаллы моның өчен шартлар һәм ресурслар житәрлек”, — дип җавап бирәләр.

Шунысын да онытмыйк: бер Чаллыда гына да шушы чир белән җәфалану ике меңнән артык бала бар. Балаларны Халыкара яклау көне — 1 июньдә камазлылар бер көнлек эш хакларын “Церебраль параличлы балалар” хәйрия фондына күчерү турында гариза язган. Клиника төзелешенә акча жыю акциясе вакытында “КАМАЗ” ачык акционерлык жәмгыяте хезмәтчәннәреннән алты миллион, ә шәһәр предприятиеләреннән дүрт миллион сум акча жыелган. Бу эш инициатив төркем әгъзалары республика һәм Россия хакимияте житәкчеләгенә исәп тотмыйлар, алар инвалид балаларның эти-әниләренә үзләре дә сәламәт итәләр.

Табибларның әйтүенә караганда, церебраль паралич чиренә юлыккан балаларның хәлен җиңеләйтәргә була. “Зөбәржәт шәһәр”дә шул фажиғәгә каршындагы специальләшкән клиника төзүгә алыну — Хәйрия елындагы иң игелекле, иң эшләрнең берсе булыр.

гәндә, дәваланганда да ярдәмсез калдырмый. Бу юлы да сәламәтлекләре шик астына алынган ханымнарның 75 е Казанның онкология диспансерына өстәмә тикшерелүләр үтәр өчен җибәрелде. Аларга бу көннәр өчен хезмәт хакы саклана, юл бәясе түләнә. Әйткәнемчә, бу ханымнарга һәръяклы ярдәм күрсәтеләчәк...

— **Чираттагы әлеге акция "КАМАЗ"га күпмегә төшә?**

— Монысы өчен 2 миллион 200 мең сум акча түләдек. Ә 2006 елгы профилактик тикшерү компаниягә 3 миллион 7 мең сумга төште. Яхшы мәгълүм: акча хахимлек иткән заманда яшибез, алай да хезмәт кешесе сәламәтлеге хакында сүз барганда, чыгымнар зур, дип торып булмый, аны авыруы белән ялгыз калдыру да иманга ярашлы эш түгел. Соңгы елларда, кызганыч, ир-ат халкы арасында да простатит, калкансыман биз шеше кебек чирләр киң таралыш таба — шуңа күрә якин араларда бу юнәлештәге профилактик тикшерүләр дә үткәргә планлаштырабыз. Бүгенге көндә зарарлы производствода эшләүче 100 кешедә (арада хатын-кызлар да бар) профессиональ авыру билгеләре ачыкланды. Алар компания хисабына елга өч тапкыр үзбездә санаторий-профилакторийда тернәкләндерү-савыктыру курслары үтәләр. Ә ул курсларның бәясе — 45 мең сум! Иң гажәпләндергәне — дәваланырга үгетлибездә, сәла-

мәтләндерү пунктларына мәҗбүри киткән чаклар да еш була.

— **Заманаларның кырысланып, җәмгыятьнең төрле социаль катламнарга яргаланып бетүе өлкән яштыгеләрне чарасыз итә. "КАМАЗ" ачык акционерлык җәмгыятенең Күмәк килешүендә бу категория кешеләренә социаль яклау каралганмы соң?**

— Әлбәттә. Иң әүвәл шуннан башлайык: "КАМАЗ" заводларында, оешмаларында күп еллар хезмәт куеп лаеклы ялга чыккан барлык ветераннар да безнең профсоюз әгъзалары булып калдылар, алар бүген дә безнең белән. Санаторий-профилакторийларга, ял базаларына юлламалар, ветераннар өчен махсус яллар хакында мин телгә алып үттем инде. Эшләмәүче пенсионерларның барысына да, менә өченче ел рәттән елга бер тапкыр бирелә торган ярдәм күрсәтелә, быел аның күләме 1300 сум булды. Моннан тыш өлкәннәр көнөндә һәр кешегә 150 шәр сум акча бирәбез, Яңа ел, 8 Март бәйрәмнәрендә дә алар бүләксез калмый. Күптән түгел генә Хәйрия елы кысаларында күчтәнәчләр тараттык. Әледән-әле концерт-театрларга чакыру билетлары бирәбез. Бу эшләрдә "КАМАЗ"ның ветераннар советы башлап йөри. Өлкән яштыгеләрнең ялын оештыру белән дә ул шөгыльләнә. Соңгы вакытта тынлы оркестрга бию кичләре зур популярлык казанды. Чәчләр агарса да, күкрәк-

тә һаман да автогигант төзәргә дип килгән яшь комсомол йөрәге тибә бит әле. Шуны аңлаганга, завод-оешмалар күләмендә узган бер генә тантана да ветераннар катнашынан башка үтми, аларның урыны һәрвакыт түрдә, почетлы кунаклар арасында. "КАМАЗ" пенсионерларының Чаллыда яшәүчеләре генә дә 19 мең...

— **Пенсионерлар дигәннән, соңгы вакытларда Россия Пенсия фондының гегемон роле какшый бара димме — альтернатив ирекле пенсия тәэминаты турында күп сөйли башладылар...**

— Ә безнең сүздән эшкә күчүбезгә өч ел инде. "Беренче сәнагать альянсы" дәүләтнеке булмаган пенсия фондының Яр Чаллы филиалы — бу юнәлештә безнең төп партнерыбыз. Фонд төзелгәннән алып, "КАМАЗ"ның пенсия программасына 7 меңнән артык кеше җәлеп ителде (бу — барлык эшләүчеләрнең 12 проценты), моның өстенә 31 мең кеше мәҗбүри пенсия иминияте турында килешү төзеделәр һәм үзләрен хезмәт пенсияләренә тупланма өлешен Россиянең Пенсия фондынан алып, "Беренче сәнагать альянсы" пенсия фондына күчерделәр.

— **Ә акчаларны анда күчерүнең өстенлегә нәрсәдә?**

— Гади арифметикада: узган ел, мәсәлән, дәүләтнеке булмаган пенсия фондының уртача кереме Россиянең Пенсия фондына караганда өч тапкыр

Нәкъ Чаллы артында бардыр...

Яр Чаллы төбәгенең мактанычы, "КАМАЗ" хезмәткәннәренә саулыгын торгызу үзгә булган "Яр Чаллы" санаторий-профилакторие турындагы бу язмамны күңелем өчен бик якин, минем генә түгел, бик күпләрнең хәтерендә хөрмәт белән сакланучы Хәйруллин Индус абыйның якты рухын искә алудан башлау дәрәс булыр. Ник дисәң, ул аны нигезләгән, төзөгән, җиһазлаган, озақ еллар буена житәкләгән кеше. "КАМАЗ"ны төзәргә килүче беренчеләр өммәтеннән, ягъни гажәп оптимист табигатьле кеше иде Индус абый. Үз хезмәтенә жаны-тәне белән бирелгән белгечнең күңелендә якты уй-планнар иде: дәвалала ысулларын төрләндерү, тәзсирләрәк, нәтиҗәләрәк итү өчен жан атты ул. Якиннан гына агучы жир асты чышмәсенең файдалы элементларга үтә дә бай булуын ачыклап, бу хакта сертификат алган, инде артезиан коелары казыту, санаторий-профилакторийга шифалы су китертү мәшәкәтләренә тотынырга йөрүе иде... — җитешә алмады, вакытсыз үлем аны безнең арабыздан йолкып алды.

...Таныдым да, танымадым да мин бу бинаны. Ялтыравык кысалы зур пластик ишекләрен ачып керүгә, хәйран үзгәргән заллар, кабинетлар каршылады. Күз явын алырдай идәннәр, якты, затлы обойлар ябыштырылган түшәм-стеналар, зиннәтле йомшак диван-канәфиләр тезелгән иркен фойе, заманча мебель белән җиһазландырылган ике кешелек бүлмәләр (люкс һәм саунасы да булган супер-люкс палаталарны әйткән дә юк!) — һәм-мәсә сине үзенә чакырып тора, һәр-кайда — аклык, пакылек, житеш тормыш билгеләре. "Яр Чаллы" санаторий-профилакториен әле икенче генә ел житәкләүче яшь, чибәр баш табибә Юлия Нагаева тыйнак горурлык белән:

— Икенче корпуста да ремонт-яңарту эшләре тәмамланып килә, монысыннан да матуррак булыр кебек анысы, — дип куйды.

Бүген "Яр Чаллы" санаторий-профилакторие "КАМАЗ торак-көнкүреш" ябык акционерлык җәмгыятенә карый. Яңа статусы мәстәкыйлык өстәсә дә, әлегәчә төп компаниягә бәйләнгән

Сатып алуучылар һәм логистика департаментының персонал буенча житакчесе, шундагы профсоюз комитеты рәисе Сәрия Фатыйх кызы **ВОЙНОВА** фикеренчә, халык иң элек үзенең нинди хокукка ия булуын белергә тиеш.

— Безнекеләр белә. Шуңа алар белән эшләве дә кызык, — ди профсоюз лидеры. — Социаль пакет булдырдык. Шул пакетта санаторий-курортта дәвалану өчен юлламалар, пенсия мәсьәләләренә кагылышлы уңалыйклар каралган, Чечня һәм Эфганстанда хезмәт итүчеләр өчен ташламалар күрсәтелгән. Коллектив үзе дус, бердәм. Бөтен чаралар бергәләшеп үткәрелә.

Сәрия ханым иренә тугры хатын, кызларына кайгыртучан әни, оныкларына яраткан дәү әни дә ул.

диярлек артык булды, шул ук вакытта “Беренче сәнагать альянсы” пенсия фондының идарәче компанияләре буенча еллык табыш 14,8 процент тәшкил итте, ә дәүләтнең идарәче компаниясе буенча бу күрсәткеч 5,7 процент кына булды. Аерма бармы — бар, кем файдасына — ирекле программа файдасына.

— **Татар тотып карамыйча ышанмый, дигәндәй, ул файданы бер мисалда исәпләп карыйк әле!..**

— Әйдәгез: әгәр 25 яшьлек егет яки кыз хезмәт пенсиясенә тупланма өлешен 5 процент керемле фондка урнаштырса, пенсиягә киткәндә аның хисабында 450 мең сум тирәсе акча җые-ла, ә керем уртача 10 процент булса, әлеге сумма 1,3 миллионга тигезләнә. Аерма күз алдында бит.

Шунысын да билгеләп үтәргә кирәк: ирекле пенсия тәэминаты буенча эш инде без күп тапкырлар телгә алган социаль пакетта күздә тотылган акчалар кысаларында үткәрелә. 2006 елда бу максатка 63 миллион сум акча каралган иде, бу сумма безнең белән узган ел пенсия килешүләре төзегән хезмәтчәннәрнең исемле пенсия хисапларына күчкерелде.

2007 елда “КАМАЗ”да бу максатларга 87 миллион сум акча бүленгән. 1 июньда әлеге сумманың 40 миллионы программада катнашучыларның исемле пенсия хисапларына салынды.

— **Ни генә дисәгез дә, бу программа ышанмау, шикләнеп калулар да бар бит!**

— Ышанмаучылыкны бер көндә генә төзәтеп, үзгәртеп булмый, моның өчен вакыт һәм намуслы эш кирәк. Шул күрә фонд үз эшенең беренче көннән реннән ук пенсия программасын, катнашучылар алдындагы бурычларын үтәүгә зур игътибар бирә: аерым аңалганда, дәүләтнеке булмаган пенсия ала башлаучылар саны кызу темплар белән арта. Әгәр 2005 елның 1 июненә өстәмә пенсияне “КАМАЗ”да эшләгән 115 кеше генә алса, 2007 елның 1 июненә аларның саны 1500 дән артык китте. Туплау чоры булуга карамастан аның уртача күләме аена 900 сумнан артык тәшкил итте.

— **Гомәр әфәнде, тыңлап-тыңлап утырам: чынлап та, профком катнашында хәл ителә торган мәсьәләләр, мәшәкатьләр шактый күп. Йөзләгән проблемалар арасында бүгенге көндә иң мөһимнәре профкомның “үзгенә үткәннәре аерып алсак?.. Аларны хәл итә юнәлешендә нәрсәләр эшләнә?”**

— Күп инде андый проблемалар. Жәй җитсә, күрәсез, балаларның ял көз-кыш килсә, завод биналарын, җылылык режимы... һәм тагын өл-ниләр дип җан атасың. Алай да ара-икесе үзәктә: хезмәт хакы һәм тор-мәсьәләсе. Беренчесеннән башлап. Хезмәт хакы, аңлашыладыр, җитеш-

ул. Тереклек дөньясында бер-береңнән башка яши алмауны, дәрәсрәге, бер-берең булышып-ярдәмләшеп го-мер сөрү рәвешен биологлар “симбиоз” дип атыйлар. Бу очракта да шулай: санаторий-профилакторийны “КАМАЗ” ел әйләнә клиентлар белән тәэмин итеп тора, ә соңгысы — уника-табиб, алтмышлап шәфкать туташын,

хужалыкны алып баручы йөздән ар-тык кешедән торган зур коллектив, үз чиратында, бар эшчәнлеген завод хезмәтчәннәренә карап, аларга хас үзенчәлекләрдән чыгып көйли. Шу-нысын әйтү зарур: биредә күпчелек кеше хезмәтеннән аерылмыйча дәва-лана, шуңа күрә эш ике сменада оеш-тырылган: процедура кабинетлары да, ашханә дә иртәдән кичкә кадәр бушап тормый, хәтта мәдәни чараларны ка-батлап күрсәтәләр.

Үз эшләренә осталары булган та-библар карамагында — берсе-берсе миллион сумнар торган иң яңа жи-һазлар. Япониядә эшләнгән УЗИ аппа-ратларының берсен “КАМАЗ” ачык акционерлык җәмгыятенең генераль директоры Сергей Когогин үзе тап-шырган.

Тикшерү, дәвалау өстенә, бирегә каты авырулардан соң тернәкләндерү курслары алыр өчен дә киләләр. Араларында инсульт, инфаркт кичер-гәннәр байтак. Кул-аякларына бихи-сап датчиклар ябыштырылган бер

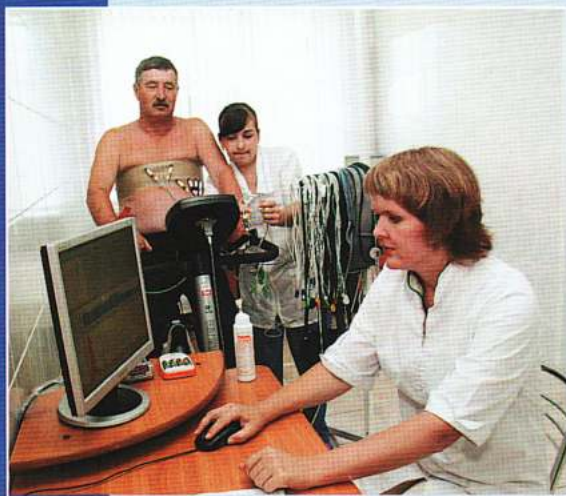
агай белән катлар арасындагы ба-кычта очраштык.

— Кан басымымны, йөрәккә килгән көчәнешне төрле шартларда үлчә-ләр, — дип аңлатма бирде ул. Күрәсезме, Яңа ел чыршысы кеб-“бизәделәр”. Кайсысы белән эшкә китәм әле, көнозын яздыртып йөри.

— Холтер системасы буенча тәүл-дәвамында ЭКГ күзәтүләре үткәрә-ләр, — дип аңлатма бирә баш таби-б. — Индивидуаль дәвалау кур-силары билгеләр өчен әүвәл организмда үзгәрешләрне яхшылап өйрәнәргә ки-рәк бит!..

Терәк-хәрәкәтләнү аппараты авыр-ларыннан җәфа чигүчеләрнең күбе-шене умыртка баганасы деформаци-ләнүдән күрә. Аны төзәйтү проце-дурасын биредә кешенең авыруын-яшенә карап, тулысынча да, өлеш-чә дә башкаралар икән. Йөрәге, кан ю-лары бик үк сикәт булмаганнарны-мун сөяген генә тарттыру белән чи-ләнәләр...

Умыртка баганасын “үткүлүч-“Нуга-бест” дигән сихри карават та-рында ишеткәнәгез булса, бире-

рү күләменә генә түгел, ә житештерелгән продукциянең сатылу дәрәжәсенә нык бәйләнгән — анысы белән дә компания үзе шөгильләне бит. Ә бүген, базар шартларында тотрыклы, даими тигез ихтыяж була да алмый торгандыр ул. Шуңа күрә сату юлларын, формаларын эзләргә, ел буена, тәгәрмәчтәге тиен кебек, бертуктамый әйләнергә кирәк инде.

Соңгы елларда Чаллыда бай фирмалар ишәп китте: Мәскәүдән дә, Казаннан да килеп төпләнеләр. Югары хезмәт хаклары вәгъдә итеп, безнең эзер белгечләргә үзләренә чакыралар. Бүгенге конкуренция шартларын да кадрларны саклап калуның, аларны эш урыннарына беркетүнең беренче инструменты, шәхсән безнең өстенлекле инструмент — әлеге дә баягы, социаль пакет — камазлыларга бихисап күп ташламалар, якланганлык һәм иртәгәсә көнгә ышаныч хисе бирүче юридик нигезләнгән, финанс ягыннан тәэмин ителгән хокукий документ. Узган ел "КАМАЗ"да аңа 350 миллион сум акча бүленгән иде, быел исә социаль пакет 385 миллион сум тора. Республикада саф табышының биштән бер өлешен үз хезмәтчәннәре мәнфәгатьләрен кайгыртуга салган башка предприятиегә белгән мин. Һәм шунысы да асызыклык: администрация, профком "КАМАЗ" ачык акционерлык жәмгыятеңең социаль пакетын баету һәм киңәйтү хакында

туктаусыз кайгырта, хезмәт хакларының теләгәннән акрынар үсүен бүгенгә көндә шуның белән компенсацияли.

Моннан биш ел элек торак шартларын яхшыртуга мохтажлар чиратында 23 мең кеше булып, аларның күбесе заводны үз куллары белән төзегән кешеләр иде. Бүгенгәчә күңелләре тулы кара кандыр ул хезмәтчәннәргә: тиешле квадрат метрларны кемнәргәдер завод бушлай бирде, ә чират аларга килеп житкәч кенә сатып алырга кирәк булып чыкты. Заманалар үзгәрдә, суга батудан котылу батучының үз эшенә әверелде бит. Чиратта торучылар исемлеген шәһәргә тапшырып, артык мәшәкатьләрдән котылырга өндүчеләр дә күп булды ул көннәрдә. Әмма профком исемлекне бирмәде, үзеннән эшне төшермәде: администрация белән бергәләп, "Торак" һәм "Тулай торак" дигән программалар төзде. Аларны финанслау компаниянең Күмәк килешүләренә, социаль пакетларга кертелде. Әлеге программалар нигезендә, биш ел эчендә торакка чират торучылар исемлеге 20 мең кешегә кыскалды, икенче төрле әйткәндә, "КАМАЗ" 20 мең хезмәтчәннә фатир алырга булышты. Төрле юллар, төрле ысуллар белән...

2006 елда гына да "КАМАЗ" хезмәтчәннәренә торак шартларын яхшыртуга социаль пакетта 35 миллион сум акча планлаштырылган иде, әмма гаилә тулай торакларын "КАМАЗ" хез-

мәтчәннәренә сату турында килешү төзелү сәбәпле, әлеге сумма тагын 17 миллион сумга арттырылды.

Әлеге инвестицияләр ярдәмендә 1265 кеше үзенең торак проблемасын хәл итте. Шул исәптән, 55 камазлы социаль ипотека программасы буенча фатирлы булды. 879 кеше компания ярдәмендә торакны икенчел базардан сатып алды. Яшьләр программасы нигезендә шәһәр мэры 104 гаиләгә яңа фатир ачыкчылары тапшырды. Өч камазлы социаль найм килешүе төзде. Комиссия карары буенча, 224 кешегә гаилә тулай торакларындагы бүлмәләр беркетелде.

2007 елга социаль пакетта әлеге максатларга 61 миллион 700 мең сум акча бүленде. Компания администрациясе һәм профсоюз комитеты быел тагын 1200 камазлы өй туйларын бәйрәм итәр дип өметләнә.

Шуңа сөенәм: профком компания өчен бик авыр чакларда да хезмәтчәннәр мәнфәгатен кайгыртты, алар белән бергә булды; бүген дә ул — камазлыларның бәхетле, имин тормышлары, хезмәт уңышлары гаранты.

Р. С. "КАМАЗ"ның профсоюз оешмасы рәисе Гомәр Нуретдинов профсоюз авангарды — "Солидарность" газетасы тарафыннан ел саен бирелүче премия һәм "Лидер" номинациясендә "Профсоюз авангарды-2007" дип аталган Мактау грамотасы белән бүләкләнде.

Котлыйбыз!

аларны аерым бер бүлмәгә тезеп куйганнар. Үзеннән-үзе шуышучы "сикәлтәләр" өстендә йокымсырап яткан ханымнар бу япон аппараты ярдәм белән нинди чирләрдән арынулары турында сөйләделәр.

Ак чыршы ылысы сыркындысы, ак һәм сары скипидар, диңгез тозы эретмәләре кушылган ванналар, ягъни су процедураларына соңгы вакытта халык медицинасына нигезләнгән — эрбет агачыннан ясалган мичкәләрдәге мини-сауналар белән дөвалауны да кертәргә әзерләнеп йөреләр. Артык авырлыктан интегүче, целлюлит кебек ямьсез күренештән котылырга хыялланыучыларга да бәхет елмаячак болай булгач! Углекислый газ ваннасы, шифалы сазга яки төрле эретмәләр сеңдерелгән жәймәләргә төрү, сөләк салу, озон терапиясе, галокамера, зур бассейн, заманча төрле спорт жиһазлары урнаштырылган заллар... — барысы да кешенең саулыгын кайтару, ныгыту өчен хезмәт итә.

Завод, ни генә дисәң дә, завод инде, зарарлы производстводан башка гына булмый. Тузан, газ, эш процес-

сында бүленеп чыккан зыянлы калдыклар тәэсирендә туган "иң популяр" авыруларның берсе — бронхиаль астмадыр, мөгаен. Стеналары шифалы тозлар катламы белән капланган "мөгарә" нәкъ менә үпкәсә, сулыш юллары сау булмаган авыруларга кагыла.

Май һәм ноябрь айларында бирегә "КАМАЗ"ның сугыш, тыл, хезмәт ветераннары жыела.

Профессиональ авыруларга карата да шундый ук игътибар. Алар да санаторий-профилакторийда елга ике тапкыр дөвалану курслары алып чыгалар.

Бу бердәм, профессиональ коллективның көннәре энә шулай төбәктәшләренә, "КАМАЗ" хезмәтчәннәренәң саулыгы хакына фидакарь хезмәттә үтә.

Әйе, "Яр Чаллы" санаторий-профилакториенң мөмкинлекләре бөтенләй башка бүген. Заманында Индус Хәйруллин хыялланган шифалы суга да ия булып куйса, атаклы "Эңжә бөртеге", "Ижминводы" санаторийларыннан бер ягы белән дә калышмаячак.

Каләмдәшәбез Чәчкә ХӘСНЕТДИНОВА һөнәри осталыгын "КАМАЗ" берләшмәсе каршында чыгып килүче "Нур", "КАМАЗ хәбәрләре" газеталарында чарлап, төбәк, республика күләмендә үткәрелгән ижат конкурсларында призлы урыннар яулаган журналист. 2000 елдан — Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре.

Журналыбызның "КАМАЗ"га багышланган кушымтасын әзерләгәндә коллегаларыбыз рахәтләнеп хезмәттәшлеккә алынды. Компаниянең социаль тормышын яктырткан язмаларны ул әзерләде. Рахмәт Сезгә, Чәчкә ханым!

Уйлар уртак — теләкләр — бер

...Яңа 1990 елны юлда каршылый алар. Туры мөгънәсендә дә, күчмә мөгънәдә дә — юл. Үз эзен табып, җайгына аккан тормыш юлын икенче сукмакка борып, гаиләләре белән кубарылып, яңа шәһәргә күчеп килешләрә була Низамиевларның. Мәскәү вокзалында бер төплек билет көтеп алжыганнан соң, 31 декабрь кичендә, ниять, Яр Чаллыга баручы поездга утыралар. Купеда тиз генә Яңа ел табыны корыла. Бу елга иң зур теләк — тизрәк эш табасы иде! Балаларны да урнаштырырга кирәк. Яңа елны каршылап, балаларны йоклатканнан соң

да Мулланур белән Наилә бик сөйләшәп, яңа тормыш турында ланып утыралар әле.

Яңа елның беренче көнендә шәһәрдәге яңа фатирларына көчкө төшә гаилә. Әле Уралда яшәгән, "КАМАЗ" төзелеше турында ишеткән, кайчан да булса язмыш үзгәртү шул якларга китерер дип кемсәнгән? Гаилә корып, туган шәһәр Кизилда фатирлы була алмаган. Украинага — Краснодарга китеп, кырымлылар элгәре. Бәлки, шунда төпләтә калган булырлар иде, 1998 Алабугада машина заводы төзү башлагач, Наиләнең әти-әнисе, абыйсы — барысы яңа төзелешкә килә. Туганнарда янырак булырга. Наилә белән Мулланур да "КАМАЗ" күчәргә уйлыйлар. "Башта Украина бик сагындык, — диләр алар, — инде февральдә кар эреп беткән, монда кыш бик озын һәм сагындык".

Халыкта шундый ырым бар: елны ничек каршыласаң, шулай үткәсең, диләр. Яңа елны поездда каршылаган Низамиевларга, чынлап та елны гел юлда йөрергә туры килә. Май аенда Мулланурның әтисе вафат була. Кайгы ялгыз йөрми, дию хактыр, әтиләрен җирләп ике ай үтүгә, юл фаҗигасе абыйсын һәм итә. Шахта җире булса да, ишектә тулы мал-туар. "Бер ел үтмичә,

Моңга сусау

Редакциябездә еш кунак — үзешчән композитор Рубис Зарипов соңгы килүендә хозурланып сөйләп торды:

— Туган авылым Теләнче Тамакка кайтып, үзебезнең урам кешеләренә хәйрия концерты биреп килдек әле! Артистлар составы һәрвакыттагыча иде: авылым мактанычы — баянчы-музыкант Роза Тимофеева белән адашымны алып кайттым. "Адаш" дигәндә, фамилиядәшәм Илсәярне күздә тотуым аңлашыладыр. И, җырлап та күрсәтте инде! Халык көйләрен башкарып кинәндә, композиторларның нинди генә әсәрләре яңгырамады — кат-кат сорап җырлаттылар үзен.

...Рубис абыйны тыңлап, мин икенче бер кичәне искә төшердем. Үзешчән композиторның иҗатына багышланган, аның көйләреннән төзелгән зур концертлы үтә дә ихлас очрашу булган иде ул. Рубис абыйның көйләрен дә, Илсәяр Зарипованың җырлавын да тәүге кат шунда ишеттем мин. Көн дә туып торган ишле "Йолдызлар" көтүеннән аерып алырдай җырчы тансыклаган бер мәлдә колагыма күптән көтелгән шифалы бәлзәм булып ятты бу

тавыш, күңелемне төрле гамы белән батырды.

...Никтер, күңеле гел халык көйләренә тартылды Илсәярнең. Утырсаң, җыелган ахирәтләрен озын тынлы нәҗәтләр әйтеп елатучы матур, җылы, ышанычлы әбкәсе Дөрәтөлҗинанна килгән мәхәббәт идеме бу, әллә чак авыз эченнән акрын гына нәҗәтләр көйләп, моңланып йөрүче әнкәсе? Гыймәдән күчкән һәвәслекме?.. Легендә гармун сайраткан, аңа күңелле үзе дә "Сибелә чәчәк", "Шаһарларны җырларга яраткан әтти" Әхмәтханнандыр ул, бәлки?.. Көйләргә генә булмасын — буыннан-буынга тапшырылган ихтыяж, олуг асыл Мәңгелек, жан тартылуыдыр бу, шәт...

Үзешчән сәнгать фестивалендә дә кызны нәкъ менә халык көйләренә булган ихлас мәхәббәте танытты. Эшкә урнашкан кою заводында, мәт белән беррәттән, үзешчән сәнгатькә дә олуг игътибар, ихтирам иде. Янә Илсәяр һәм зур афәттәшлеге, тылып, терелеп килүче "КАМАЗ" башына онытылып торган традиция бер-бер артлы кире кайта башла

“Һәр ярыш минем өчен эш, авыр, җаваплы эш, — ди Илгизәр Мәрдиев. — Син үзеңне алда ни көткәнән беркайчан да белмисең, җиңүме, әллә... Җиңелүме димәкче идем дә, уйлап куйдым, юк, автомарафоннарда җиңелүчеләр булмый анда. Берәр сәбәп белән машинаң трассада чыкса яки син хәтта финишка иң соңгы булып килсәң дә, ул барыбер җиңүгә тиң, чөнки син юлдагы көтелмәгән хәлләрне, үз-үзеңне җиңә алдың, команданың ышанычын югалтмадың...”

Алар өчен “ышанычны аклау” дигән төшенчә һәммә нәрсәдән дә мөһимрәк бугай. Команданың, “КАМАЗ”ның, Татарстанның, илнең ышанычын аклау... Мондый каһарманлык бүген адым саен очрамый. Алардагы кебек тәваккәллек, үжәтлек, ныклык, батырлык та. Семен Якубов, Фирдәүс Кәбиров, Илгизәр Мәрдиев, Владимир Чагин, Айдар Беляев, Сергей Савостин... Унтугыз ел элек “КАМАЗ-мастер” командасына нигез салып, халыкара автомобиль ярышларында безнең “КАМАЗ”ның данын дөнья буйлап танытучы-таратучы егетләр болар.

“Париж—Дакар” трассасында, мәкерле чүл буйлап, ком бураннары аша җиңәргә дип ашкынып алга чабуы КАМАЗларыбызга карап, ирегетләр ни уйлайдыр, анысын белмим. Безнең, хатын-кызларның исә уе, “беренче килсәләр ярар иде” диюдән дә алда, гел бер тирәдәрәк бөтереләдер: “Абау, борылыш саен яңа хәвеф көтәләбаса бу егетләрне, әниләренең, хатыннарының йөрәге ничекләр итеп түзә икән?!” Шулай итеп, сүз бүген — өйдәгеләргә.

Жиңү чакрымнары

Юлдагылар һәм өйдәгеләр

Гөлнәзирә НОГМАНОВА
(пилот Фирдәүс Кәбировның бертуган апасы):

— Без гаиләдә дүрт бала үстек. Фирдәүс — әнием Хәтимә белән әтием Зарифның бердәнбер уллары, яраткан төпчәкләр. Ул туганда аларның берсенә кырык бер, икенчесенә илле яшь иде.

Энекәшәбезгә машина җәне тиктомалдан гына кагылмады, әлбәттә. Әтибез сиксән алты яше тулмыйча рульдән төшмәде. Туксан яшенә җитеп, биш ел элек кенә вафат булды. Заманында ул авылларының беренче шоферы булган кеше. Бөек Ватан сугышын да башыннан ахырына кадәр дүрт төгәрмәч өстендә кичкән. Без яшәгән Элеватор тавын Чаллыда күбрәк шоферлар бистәсә дип йөртәләр иде. Сугыш елларында монда авторота булган, ә җиңүдән соң аны автотранспорт предприятиеһе итеп үзгәрткәннәр.

Әти төшке ашка гел өйгә кайты йөри иде. Киткәндә, бистәне чыкканчы, рульдә Фирдәүс бара...

Казан авиация институтының икенче курсында укыгынча ук энебездә “Икар” спорт клубына йөри башлады. Башта слесарь иде, аннан механик булды, аннан штурман... Төрле ярышларда катнашып илне аркылыга-буйга йөрөп чыкты бугай ул: Себер, Урал, Кавказ, Балтыйк буен...

Чаллыга ул укуын тәмамлаганнан соң ике ел узгач кына, “Житәр, спорт белән араны өзәм, ирешсәңнең иңдә ирештем”, — дип кайткан иде. Әммә язмаштан качып булмый икән шу Озакламый аны “КАМАЗ”га, йөк машиналары белән кросс ярышларында катнашу өчен команда тупларга дик чакырдылар. Дакарга бару да Фирдәүснең хыялы булды.

Халыкара ярышларда катнашып азрак акча эшли башлауга, энем тәнигезебездә яңа йорт салырга уйланды. Әмма әти белән әнинең гомәлиткән, балалар үстергән агач өйләренән һич аерылалары килмәде. Фирдәүс яңа таш йортны, икесен дә шул килеш калдырып, хәтта өй уртсындагы түгәрәк мичебезне дә сүтмичә, аңа өстәп салдырды. Әти белән әнинең картлыгы рәхәтлектә үтсә өчен һәммәсен булдырды. Әнигә х

зер инде сиксән алты яшь. Энебез аны безгә караганда да күбрәк тәрбияли. Әнәйне табибларга йөрүче, дарулар китереп торучы да — Фирдәүс. Кирәк чакта әнәйгә уколга кадәр үзе ясыяй ул.

Өебез янындагы теннис мәйданчыгын Фирдәүс үзе өчен генә эшләткән дип уйлап ялгышмагыз тагын. Бистәнең бөтен яшьләре уйный ул кортта. Төрледән-төрле гозер белән Таудагылар аның янына еш киләләр. Тыңламаса, ярдәм итмәсә, килмәсләр иде. Башлаган эшен ярты юлда калдыра торган кеше түгел ул — һәр сүзен уйлап әйтә. Беркайчан да буш вәгъдәләр бирми.

Без, апалары — мин, Гөлфия, Гөлия — өебездә энебезне үзөбездән олырак туган урынына күрәбез. Аның киңәшләрен тыңлап яшибез. Ярышларга чыгып китсә, аның өчен әнидән ким кайгырмыйбыз. Әнәй исә гел бер теләк тели ул: “Беренче булмаса булмасыннар, исән-сау гына кайтсыннар. Үзләре дә, машиналары да”. (Ватылган КАМАЗларын чүл уртасында ташлап,

бу Фирдәүс өчен изге нәрсә. Ә ярыш башлангач, телевизор яныннан китмибез дә инде без. Аны төн уртасында, сагаты уникадә, берләрдә генә күрсәтсәләр дә, әнәй дә уяу. Фирдәүскә анда мизгел саен куркыныч янавын тоеп торабыз.

“Чаллы “КАМАЗ”га таянып яши. Безнең ярышларда катнашуыбыз, жиңүебез шәһәребез өчен, завод өчен, республика, алай гына да түгел, ил өчен кирәк”, — ди ул үзе. Энебезнең ни өчен тормышын куркыныч астына куюын без дә аңлыйбыз. Әткәй сыман үжәт икәнлеген дә беләбез. Андыйлар максатларына, ничшиксез, ирешә.

“КАМАЗ-мастер” командасының “Дакар”дан кайтуы Чаллы өчен һәрчак бәйрәмгә әверелә. Яшьләр аларны геройга тиңли. Минемчә, бу бер дә начар түгел. Яшь буынның Фирдәүс кебек иргетләргә карап соклануын, аларга охшарга тырышуын хупларга гына кирәктер.

Фирдәүс кайткач, әнәй йортында да бәйрәм була. Бөтен туганнар Тауга жыела. Өчәр бөлеш салган чаклар бар.

Пилот Фирдәүс КӘБИРОВ,
Россиянең һәм Татарстанның
атказанган спорт мастеры.
“Оптик 2000” (1997),
“Мастер-ралли-97”,
“Дезерт Челендж-2000”,
“Пор Лас Пампас-2001” (Аргентина),
“Барселона—Дакар-2005”
раллиларында жиңу яулый.
“Ельч-88” (Польша),
“Объектив Сюд-89”,
“Париж—Дакар-91”,
“Мастер-ралли-96”,
“Париж—Дакар—Каһирә-2000”,
“Бажа (Италия) 2000”,
“Телефоника—Дакар-2003, 2004”,
“Дезерт Челендж-2004”,
“Лиссабон—Дакар-2006”
раллиларында призы урыннарға
лаек була.

Кызы Мадина белән.

хәтта яндырып киткән чаклары да булган аларның. — Г. С.)

“КАМАЗ-мастер” командасы “Дакар”да катнаша башлаганнан бирле Фирдәүснең безнең белән Яңа елны каршылаганы юк. Әмма бәйрәм кичендә ул, ничшиксез, өйгә шылтырата. Башта: “Әнәй, хәлләрең ничек?” — дип, әнәй белән сөйләшә, аннан: “Бөтенегез дә килдеме?” — дип, һәммебезне аерым котлап, барлап чыга. Яңа елда без туган нигезгә жыелырга тиеш —

Пилот Илгизяр МЭРДИЕВ,
Халыкара класслы спорт мастеры.
“Париж—Дакар-1993, 1994, 1995,
1996, 1998, 2001, 2002, 2003, 2004”,
“Мастер-ралли-1995, 2000, 2001”,
“Оптик 2000” (Тунис, 1997),
“Дезерт Челендж-2003”,
“Барселона—Дакар-2005”
раллиларында катнаша.
“Калмыкия-2001”,
“Кубок России-2001”,
“Мастер-ралли-2002”,
“Тихий Дон-2004”,
“Оптик 2000” (2004),
“Хазарские степи-2005”,
“Казачий круг-2006”,
“Лиссабон—Дакар-2007”
раллиларында жиңу яулуй.

**Лэйсан МЭРДИЕВА (пилот
Илгизяр Мәрдиев хатыны):**

— Мин Актаныш районының Пучы авылында туып үстем. Мәктәпне тәмамлаган елны әни авырып китте дә укырга керә алмадым. Чаллыга килеп двигательләр заводына эшкә урнаштым. Бер елдан соң Илгизяр белән таныштык. Ул — Чаллы егете. Әти-әнисе — табиблар. Кызлар белән танцыга барган идек. Шунда ул яныма килеп сүз кушты. Бер үк заводта, тик төрлө цехларда эшлибез, бер үк сукмактан йөрибез икән. Өч айдан Илгизяр миңа тәкъдим ясады, тик без әле өч елдан соң гына өйләнештек.

Машина чире белән ул чакта ук “авырый” иде инде Илгизяр. Башта

механик булып йөрдө. Балалар кечкә нә чакта өйгә кайтып кермәдә дә диярлек. Кызыбыз Резедәне туганнан соң бер ай узгач кына күрдө. Ялгышмасам Чехословакиягә ярышка киткән иде ул вакытта. Әле ярый, рәхмәт, каенатам белән каенанам бик булыштылар.

Аннан Илгизяр “КАМАЗ-мастер” командасына күчте. “Дакар”га катнашырга әзерләнә башладылар. Гыйнвар башында була торган ярышка алаңгел Яңа ел алдыннан чыгып китәләр. Беренче мәлләрдә гел: “Ничек инде бәйрәмдә икең ике якта булырга мөмкин? Яңа елны ничек каршыласан елың да шулай үтә диләр бит. Өстәвенә, 31 декабрьдә улыбызның туган көне дә. Баланы әтисе котлый да алмасын инде?” — дип уйлый идем. Яшермим, бик читен иде. Әле дә моңа ияләшеп бетә алганым юк.

Мондый ярышлар аварияләрсен узмый инде. Без дә аның төрлесен күрдөк, төрлесен кичердек. Әмми өченче елгы кебеге...

21 август көнне Калмыкиягә, Россия чемпионатына чыгып киттеләр. Озатканда ук күңелем тынычсызланып, нидер буласын сизеп калдым. Үзе дә ишек төбенә житкәч, гомер булмаганча, артка борылып карады.

Икенче көнне иртән иртүк кызыбызны алып килергә дип авылга кайтып киттем. Кунармын дигән идем, тик анда торасым килми аптырадым, үземә урын тапмыйм, эчем поша. Кичке якта сөңлемне эштән каршыларга дигәч олы юлга чыктым. Шулкач кесә телефоным шылтырады. (Авылда тотмый ул.) “КАМАЗ-мастер”дан Айдар Беляев икән. “Син кайда? Кайчан кайтасың?” — ди. Йөрәгем жу-у итте. “Нидер булдымы?” — дим. “Әйе, — ди Айдар. — Бик житди авариягә очрадылар. Илгизяр исән. Тик син аңа әлегә шылтырата алмыйсың, ул реанимациядә”.

Ярыш вакытында да түгел, старта алдыннан гап-гади юлдан барганда каршыларына жиңел машина килеп чыккан. Эче тулы кеше булган, уртага ике утыргыч арасына тотынып бер бала да баскан... Аларны бәрдермим дип Илдар Кәбиров рульне читкә борара. КАМАЗ ике тапкыр әйләнеп каплапна. Башы бик нык бөрелгән Илдар шунда ук аңын жуя. Боларны миңа соңыннан Илгизяр үзе сөйләде. “Яңалыклар”дан ишеткәнче, бу хәбәрнең жайлап кына әти белән әнигә әйтергә кирәк иде. Чаллыга, каенсөңлем Әлфиягә шылтыратырга керештем. “Без инде беләбез”, — ди бу. “Каян?” — дим. Баксаң, Илгизяр аңын жуйганчы улыбызга шылтыратырга, “Авариягә очрадык, әниңнең телефоны жавап бирми, борчылмагыз”, — дип әйтергә

өлгергән икән. Үз хәле хәл булса да, аның өчен һәрдаим ут йотып торганыбызны да уйлаган. Этисенең тавышын ишеткәч, Айрат та, каенсеңлем дә әлләни борчылмаганнар.

Умыртка баганасы зыян күргән, кабыргалары сынган, оча сөяге... Ул бер атна Саратовта ятты. Шунда ялгыш аның бәвел капчыгын тиштеләр. Иптәшләре: "Барыбер янына кертмиләр", — дип, миңа килмәскә куштылар. Шулай да үзләре кичен, табиблар азрак чакта, сөйләшеп хәлен белеп чыктылар. Телефон аша мине дә Илгизәр белән сөйләштерделәр. Тавышыннан сизәм — хәле авыр...

Әгәр шул чак "КАМАЗ-мастер"ның житәкчесе Семен Якубов аны самолет белән Курган шәһәренең Илизаров клиникасына күчermәсә, аякка басу түгел, гомумән, исән калыр идеме икән Илгизәр?! Минем үрсәләнгән, өзгәләнгән жанымны да: "Ирең әле "Дакар"га да барачак", — дип, тынчландырырлык сүзләр тапты Семен Семенович. Бу кешегә әлегәчә рәхмәт укыйм.

Телефон аша Илгизәр белән гел хәбәрләшеп торабыз. Барып житүгә операция ясадылар. Башта: "Кирәкми, килеп йөрмә", — дигән иде, аннан "Мөмкинлегең булса, кил әле", — диде. Бармыйммы соң, очтым гына!

Янына барып керүгә: "Ләйсән, синә озак тотмам, ике атнадан аякка басачакмын", — дигән иде. Мин Курганда өч ай тордым. Барысын да шул Саратовтагы ялгыш катлауландырды. Аннан бөтен игътибарны оча сөягенә юнәлтәп, сынган кабыргаларны оңытканнар булып чыкты — Илгизәр сулыш ала алмый башлады — аны кабат реанимациягә күчәрделәр...

И-и, сызланып та карады инде. Төннәр буге йокламыйча чыгабыз. Жәлләвемне үзенә күрсәтмәс өчен коридорга чыгып елыйм. Алай да, берсендә күз яшемне күрдә. Бик нык авыртканны миңа ничек тә сиздәrmәскә тырыша иде, ә ул юлы ыңгыраша да ыңгыраша. "Чакыр инде, укол ясасыннар", — ди. "Әле ике сәгать узмаган бит, Илгизәр", — дидем дә елый башладым...

Ике ай ярымнан соң ул беренче тапкыр утырды. Шунда ук: "Әйдә, йөрөп карыйк", — дип тә тотынды. Үзе исә аякка басуга аңын жуйды... Бер адым, ике адым... Безнең өчен аларның һәрберсе жинү иде! 1 ноябрь — минем туган көнем. Бу көнне Илгизәр беренче тапкыр коридорга чыкты — бәйрәмемә бүләк ясады. Адымнар метрларга әйләнде, ә метрлар — километрларга! Үз-үзен аямады Илгизәр — шабыр тиргә батканчы гел йөр-

де дә йөрдә — коридорның бер башыннан икенче башына, аннан баскычлар буйлап — дүртенче каттан беренче катка, беренчедән кире дүртенчегә... Анык кебек диагнозы яп-яш егетләр күрше палатада инде алты-жиде ай урын өстендә яталар. Ә Илгизәр: "Эшкә, егетләр янына кайтышлы ут үз аягым белән, култык таяксыз керәм!" — дип хыяллана. Нәм ул шулай итте дә!

Мин өйгә алданрак кайтып киткән идем. Ул кайтасы көнне табын әзерләдем, бөлеш салдым. Иртүк эти белән әни килделәр. Юлдан: "Мине иптәшләрәм каршылы, әле эшкә дә кереп чыгам", — дип шылтыратты. Көтәбез, көтәбез — юк кына! Эти өйнең бер катыннан икенче катына, бер тәрәздән икенчесенә йөри. Кичке жидедә кайтып керде Илгизәребез! Эти белән әнинең: "Житте, улым, безне башка болай куркытма, ярышларга барма инде", — диюләренә дә, "Ярар", димәде. Киресенчә, "Минем өчен иң зур дәва — эш", дип, кабат баштанаяк эшкә чумды. Иртән жидедә чыгып китә, кичке унбердә кайтып керә. (Бер ярыш белән икенче ярыш арасында машиналарын техник яктан камилләштерү, ә үзләренең сәламәтлекләрен ныгыту белән мәшгуль алар.) Озакламый Илгизәр кабат КАМАЗга утырды. Аннан ярышка ук чыгып китте. Россия чемпионатына, шул ук Калмыкиягә. Беренче урынны алып кайттылар! Икенче елны, "Дакар"га барырга әзерләнгән көннәрдә Илгизәр кош тоткандай очып кына йөрдә. Авыртулар оңытты! Аның анда пилот булып барысын белгәч, югалып калдым: шатланыргамы, кайгырыргамы, инде ни көтәргә?

Алар "Дакар"да чакта төнлә телевизордан күрсәтелгән бер генә спорт репортажын да калдырмыйча карап барабыз. Чагин экипажы авариягә очрагач, йокы бөтенләй качты. "КАМАЗ-мастер"ның бөтен өмете — Илгизәр иде. Көндәше Ханс Стейси (Голландия) — көчле егет. "Аны узып беренче урынга чыгам дип берүк машинасын гына ватмасын", — дип теләк теләм.

Шылтыраткач, үзенә дә: "Икенче урыныңны сакла!" — дидем. Аннан: "Бер жирең дә авыртмыймы?" — дип сорадым. "Юк", — диде. Аннан инде: "Мин — Дакарда!" — дип шылтыратты. "Син исән-сау. Бу иң зур бәхет!" — дидем.

Ел ярым элек көнә коточкыч авариягә очраган кешенең "Лиссабон—Дакар-2007"дә икенче урын алуыннан бигрәк, аның бу ралли-марафонда катнашуы үзе үк мөжиза иде бит.

"КАМАЗ-мастер" ярышка жыйнаса, мин хәзер бер урынына ике сумка тутырам: берсе — иремә, икенчесе — улыма. Айрат та аларда механик булып эшли. Тугыз яшеннән карт-клубта шөгыльләнгән малайның шушы юлны сайлауына гажәпләнергә дә кирәкми-дер. Тик... барыбер ут йотам шул, барыбер кайгырам. Әни кеше башкача булдыра алмыйдыр инде. Алар юлда, ярышта чакта мин дә гел бер теләк теләм: "Исән-сау гына йөрсеннәр!"

Гөлнур САФИУЛЛИНА.

Эльвира МИННЕХАНОВА
Татарстаннан читтә, Воркута шәһәрәндә туып үсә. Тугызынчы сыйныфны тәмамлагач, яшь кызның язмышында зур үзгәреш була — әтисе белән әнисе аны укырга үзләренең туган якларына — Чаллыга кайтаралар. Аннан ул Ярославль дәүләт университетының Чаллыдагы филиалында белем ала. Студентлар форумнарында, турслетларда кайнап яшәгән, Чаллы шәһәр студентлар Советы рәисе булган кыз хәзер “КАМАЗ”ның үз кешесе, ул инде өч ел заводта яшьләр белән эшләүче белгеч. “Миңа монда бик ошый, — ди Эльвира. — “КАМАЗ”да коллектив төшенчәсе югары бәяләнә”.

Яшьләр?.. Яшьләр — кыю халык!

Яшьләргә таяну — кадрлар сәясәте-
нең үзәге, компания үсешенең аң-
лы рәвештә идарә ителә торган һәм
күп елларга исәпләнгән бер тәшкилә-
те ул. Яше утыздан артмаган хезмәт-
чәннәр өлеше “КАМАЗ”да ел саен ар-
та бара. Хәзер аларның сафы 14 мең
кеше дип исәпләнә, бу бөтен персо-
налның 24 проценты дигән сүз. Тулаем
алганда, пенсиягә чыгучы ветераннар-
ны алмаштыручылар арасында яшь-
ләрнең өлеше 55 процентка житте.
Былыр автогигант 303 югары белем-
ле яшь белгечкә үз заводларында һәм
бүлекләрендә урын бирде, ә барлыгы
10 меңнән артык кеше эшкә алынды.
Шуның белән камазлыларның уртача
яшен ай ярымга түбәнәйдә.

Яшьләрнең күбесе “КАМАЗ”га ки-
лүгә үк жиң сызганып эшкә кереште.
Тормышында беренче хезмәт урыны
итеп автогигантны сайлаганнарның
һәркайсына бирелә торган 5 мең сум
күләмдә каралган беренчел түләү
да моңа этәргеч булгандыр, күрәсең.
Бу “подъемный”ны 2006 елда 260 ке-
ше алды.

Яшь белгечләр башта алты айлык
стажировка үтә, соңыннан аларның
һәркайсы “Мин хезмәт иткән бүлекчә-
нең проблемалары һәм үсеш перспек-
тивалары” дигән реферат яза.

Узган ел “КАМАЗ” гап-гади, әмма
гайта уңдырышлы бер идеяне тор-
мышка ашырды — берничә этаптан
торган бәйгеләр аша югары һәм урта
буын житәкче-идарәчеләрнең резер-
вын туплады. Тугыз айлык сынау-тик-
шерүләрдән соң компаниянең барлык
бүлемтекләрәннән сайлап алынган
77 кеше исемлеккә керде. Япония фир-
маларында да нәкъ шул гамәл кулла-
ныла: күкрәгендә житәкче-идарәче
йөрәге типкәнән сиземләгән яки фа-
разлаган һәр хезмәтчән эш урынында
югарырак баскычка күтәрелү өчен үз
кандидатурасын тәкъдим итә ала.

“Биш, ун, унбиш елдан соң, — дигән
иде генераль директор Сергей
Когогин яшьләр белән очрашуларның

берсендә, — сезнең арада кемнең
дөньяда иң яхшы конструктор, техно-
лог һәм идарәче икәнлегә мәгълүм
булыр. Шуңа бүгеннән үк әзерләнегез.
Хәзер исә сезнең өчен иң мөһиме —
белгеч буларак “капиталлашу” дәрәжә-
гезне һәм компания өчен ижад
кыйммәт иясә булуыгызны күрсәтү.
Хезмәтнең теләсә кайсы даирәсен
дә — житештерүдә, сәүдәдә, икътиса-
да, яки кадрлар белән идарә итүдә, хәтта
спорт буенча да. Моңың өчен иң яхшы
шартларны сез, әлбәттә, биредә —
“КАМАЗ”да табарсыз. Безгә эш сөюче
һәм һөжүмчән яшьләр кирәк”.

“Аталар” һәм “балалар”... дигән
“проблемасы” сүзен өстәргә гадәтлә-
нелгән. Ә бит зур коллективның көйлә-
нәшәләгән өлкәннәр белән яшьләр
нең янәшәлегә зарур. Акыл белән бе-
лемне Кытайга барып булса да тупла-
дигән бит борынгылар. “КАМАЗ” яшь-
ләрәңә исә белем-хикмәт ияләре
читтән күзлесе юк, аларны янәшәдә
күрше өстәл яки станок артында да
табарга мөмкин.

Менә “КАМАЗ” тышкы сәүдә компа-
ниясеңең тижарәт һәм төбәкләрдә
программалар департаменты директо-
ры Нәфис Мостафин (сиксәннәнче ел-
ларда “КАМАЗ” комсомол оешмасы
беренче сәркатибенең оештыру эшләр
ре буенча урынбасары) безгә монды-
үгет-нәсыйхәт бирә: “Тормыш — ул би-
зур гына бер чара: ничек оештырсаң
шулай бара”. Моңың асыл мәгънәсе
аңлатып бирүне сорагач, Нәфис афән-
дә болай ди: “Хәзерге заман яшьләр
бездән күпкә акыллырак һәм хәтта бе-
лемлерәк тә, ләкин алар үз эшләре
оештыра һәм аны бер-берсе белән ки-
ләштерә белмиләр. Инде без дә ярдә
итмәсәк, моңа аларны кем өйрәтәр?”

“КАМАЗ”ның яшьләр оешмасы бы-
ел 27 июль көнне алты яшен тутырды.
Оешма һәрвакыт генераль директор
ның һәм югары житәкчелекнең кү-
ңүл-уңында тора, аның эшен финанс-
да шул дәрәжәдә тәэмин ител
Яшьләребез лидеры Данияр Мигри:

новның бер үк вакытта "КАМАЗ" генераль директоры урынбасары һәм шәһәр шурасы депутаты булуы да безнең проблемаларны төрле инстанцияләрдә хәл иткәндә "яшел ут" кабыза. "КАМАЗ"ның Күмәк килешүендә "Яшь хезмәтченнәр" дигән аерым бер бүлек бар. Төрле чаралар үткәргәндә безнең таяну ноктабыз ул.

Оешмабыз шактый зур эш тәҗрибәсе дә туплап өлгерде инде. Тольяттинң "АвтоВАЗ"ындагы шәриктәшләр белән очрашуда бөтен ил күләмендәге "авто-промсомол" тәзу турында да фикерләр әйтелде. Ләкин без көндәлек "тере эш"-не мондый "эреләнү"гә караганда артыграк күрәбез.

"Студентлар өчен уку әсбабы" диләр безнең "КАМАЗ" турында. Әлбәттә, "КАМАЗ" бөтен Кама арьягы төбәгендә һәм аннан да арырак инженер-техниклар, эшчеләр өчен иң зур "тартылу үзәге" булып тора. Кадрлар хезмәтенә теге яки бу белгечлек буенча үз кандидатурасын тәкъдим итеп язылган "резюме"ларны хәтта Себердән дә алабыз. Чаллының техника һәм икътисад буенча белем бирә торган вузларында укучы егет-кызлар, чыннан да, бәхетлеләр: алар, кирәк булганда, "КАМАЗ"га "кере-чыгып йөри" һәм курс-диплом эшләре өчен кирәкле мәгълүматларны соратып ала алалар, практика һәм стажировка үтү өчен үз профиле буенча завод яки бүлек сайлау мөмкинлекләре дә башка шәһәрләр белән чагыштырганда зуррак.

"КАМАЗ" үзе дә зур бер институт сыман. Әле безнең буын аңа аяк басканчы, 1992 елда ук, биредә "Алдыңгы технологияләр һәм кәсәбәчелек буенча төбәк институты" (русча кыскартмасы — РИПТиБ) исемле уку-укыту оешмасы барлыкка килгән. Аның хәзерге ректоры — Али Тенишев. Институт "КАМАЗ" өчен яңа кадрлар әзерли, заводларда эшләүчеләрнең квалификациясен күтәрә яки аларны башка белгечлеккә өйрәтә. Ел саен биредәге аудиторияләр аша тугыз меңнән артык кеше уза.

Чаллының Инженерлык һәм икътисад академиясе (ИНЭКА, элеккеге КамПИ) турында исә, бу — "КАМАЗ" тирәсендә орбита буйлап хәрәкәт итүче белем планеталарының иң зурысы дисәң дә була. Аны хәзер техник фәннәр докторы Владимир Шибakov җитәкли. Монда укып чыккан яшьләрнең яртысы үз язмышын нәкъ менә автогигантта таба. "КАМАЗ"дан да бирегә килүчеләр бар. Әйтик, соңгы елларда биш җитәкчез һәм белгечез безнең ИНЭКАда докторлык диссертациясе яклады, тагын дүртесе техник фәннәр кандидаты булды. "КАМАЗ"ның үзендә

академияне төрле елларда тәмамлаган белгечләрнең фәнни оешмасы барлыкка килде.

Безнең яшьләр оешмасы моңа кадәр ИНЭКА белән берлектә "Ижади идеяләр" исемле фәнни хезмәтләр конкурсы оештырып килде. Соңгы елларда чыгымнарны киметү, хезмәт җитештерүчәнлеген арттыру, продукция сыйфатын яхшырту һәм яңа технологияләр үзләштерү буенча яшьләр тәкъдим иткән проектлар "КАМАЗ"га 18 миллион сумлык икътисадиый файда китерде. Узган елда гына да студентлар, аспирантлар һәм "КАМАЗ"да эшләүчеләрдән 44 фәнни хезмәт, тәкъдим кабул ителде.

Хәзер исә бу эш тагын да югарырак дәрәжәгә күтәрелә. "КАМАЗ" инновация грантлары" исемле нигезнамә расланды. Финанслау күләме миллионнар белән исәпләнә.

Гел эш тә эш дип кенә яшәмибез без. Яшь чакта уйнап-көеп, күңел ачып та каласы килә бит. Бөтен заводлар буенча санап чыксаң, елына меңнән артык чара үткәрәбез яки шәһәр, республика һәм башкалар оештырганнарында катнашабыз. Сәяхәтләр дисеңме, спорт ярышлары, конкурслармы, эшлекле уеннар, КВНнар, брейн-ринглармы...

Менә өченче ел инде Көнъяк Уралның Киндерле мәгарәләренә барабыз, Зур Ирәмәле тавына менәбез, Зилим һәм Ләмизә елгалары буйлап сал куабыз. "Ял көне сәяхәтләре" җәй көне атна саен диярлек булып тора, алар бигрәк тә күңелле үтә. Ел саен Тихоново авылы янында туристлар слёты үткәрәбез, ярышларда, гадәттә, төрле заводлардан ун команда катнаша.

Яшь егетләребезне армия хезмәтенә дә әзерләргә тырышабыз. Спортның техник төрләре, пейнтбол уеннары аша, мәсәлән. Россия Федерациясе Кораллы Көчләре генераль штабының Мәскәүдәге 147 нче автомобиль базасына "КАМАЗ" яшьләрен махсус комиссия сайлап ала. Менә шулай!

Беләсезме, болар турында мең сүз сөйләүгә караганда бер тапкыр үзек барып күрүең һәм катнашуың артыграк, минемчә. Беләкләребездә көч-күәт, йөрәкләребездә дәрт ташып тора. Башкарылган чаралар турында күңелсез хисаплар тотып, рәсми кагазь битләрен язып тутыру — үзе бер җәза. Бөтенбез бергә дәррәү кубып, барысын да берьюлы эшләп ташлау, без яшьләргә калса, җиңелрәк.

"Генералыбыз" Сергей Когонинның сүзләрен дә нәкъ шул рәвештә шәрехләр идем мин. Яшьләр киләчәккә юл ярып барырга тиеш бит.

Эльвира МИННЕХАНОВА.

Яшьләребез лидеры Данияр Мигранов бер үк вакытта "КАМАЗ" генераль директоры урынбасары һәм шәһәр шурасы депутаты да.

"Китапханә — "КАМАЗ"ның йөрәге!" — ди бу затлы йортның директоры, Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре Валентина Ивановна Пропапас.

Белгечларне информация белән тәэмин итү бүлегә мөдире Галина Константиновна Карцева һәр ай саен биш йөздән артык хәбәр-мәгълумат тапшырырга өлгәрә.

Ветеран-журналист Светлана Вәлиева китапсыз яши алмый, иң мөһиме, Рәхилә белән Гүзәлне сагынып килә ул китапханәгә.

"КАМАЗ" китапханәсе китапханәчеләре үзәнә бертөрлө, гажәеп халык. Шат күңелле, ачык йөзлө һәм, әлбәттә, оештыру сәләтенә ия, үзләре дә гыйлем затлар алар. Оештыру сәләте дигәнән дә сүз булсын өчен генә әйтмәдем. Биредә эшли торган туташ-ханымнарның чыннан да шундый, берсеннән-берсе оста, тапкыр телле, булдыклы икәнлекләренә үзем инандым.

Бүген сезне шул кызларның фәкать икесе — татар әдәбияты, туган якны өйрәнү бүлегендә эшләүче Рәхилә Фәррахова һәм Гүзәл Закирова белән таныштырасым килә. Кызлар дигәч тә... буй-сыннары яшә кызларныкы кебек зифа, сылу, үзләре үсмерләр кебек оялчан-тыйнак булып күренсәләр дә, эш дигәндә житез һәм булдыклы алар. Балалар үстерә, гаилә тәрбияли торган аналар жылкәсенә төшкән эш-мәшәкатләргә карамай, кешеләргә ачык чырайлы, якты йөзлө, матур булу серләрен тирәнтен үзләштергәннәр генә китапханәче дигән җаваплы йөкне тарта торгандыр да әле, бөлки.

Рәхилә Аксубай ягында туган. Ул бөлкәй чакта әти-әниләре Үзбәкстанга күченеп киткәннәр. Кыз Сәмәрканд университетының рус филологиясе бүлегенә укырга кергән. Әллә туган якның тарту көче, әллә замананың катлаулануы сәбәпче — унсигез ел элек гаилә Татарстанга кире әйләнеп кайта. Һәм Рәхилә "КАМАЗ" китапханәсенә балалар әдәбияты бүлегендә эшли башлый. Жиде ел эшләгәч, кызы укырга кергәч, йөрергә якынарак дип, Үзәк китапханәгә күчеп карый. Әмма ияләшкән коллектив сагындыра, дуслары өч елдан соң аны бирегә кабат чакырып кайтара. Өлкән белгеч булуны ул үзе дә үсеш баскычы итеп кабул итә. Сеңлесе Фәридә Аллагулова да шушында — абонемент бүлегендә эшли.

Ә Гүзәл ханым Бөгелмә якларыннан, Суык Чишмә дигән шигъри исемле авылда үскән. Үзе дә табигатькә туган якка башы-аягы белән гашый жан әкияттәге кебек хыял канатларын да тирбәлеп үскән. Яшътән үк театр уйнау белән мавыккан. "КАМАЗ"дә кранчы булып эшләгән. Китап җен кагылган кызның китапханәче сәләте Резеда Смакова — ул чакта татар әдәбияты бүлеген җитәкләгән хезмәт ветераны тоемлап ала. Чынлыкта, бөлүкнең чишмә башында татар әдәбиятын белә һәм ярата торган, кешеләргә леклә, хезмәттәшләренә гажәеп игътибарлы Резеда ханым тора. Кранчы кыз Гүзәлнең китапка мөхәббәте дикъатен җәлеп иткәндерме, сөйкемлө сөягә булгандырмы, көннәрдән бер көнне ул аңа: «Телең чын татарча, бит матур, аһәңле, бер җаваплы эш тагшырсам, ерып чыгарбыз дип ышанам. Татарлар белән туган телдә бер мәтур кичә, очрашу оештырык әлбиз», — ди. Ни гажәп, Гүзәл икеләнә тормый, төкәдимне шатланып кабул итә. (Театр уйнап йөрүләренәң файдасы!) Сынау һәм сыналу уңышлы үтә. Гүзәлне штатка алалар.

Рәхилә белән Гүзәл хакында эшләрен яраталар дию генә аз, мавыгы күңел биреп, илһамланып эшли, булмасын ганны булдырырга тырыша торганна дияргә кирәктер. «Хезмәтенә гашыйкеше, онытылган китапларга игътибап юнәлтүче, китап укучының, шиксе ихтияжын белүче, рухи хәзинә эзләүче — шул ул китапханәче» дигән шигъри юлларны кабатларга яраталар икән — бу да юкка түгел. Китапханә хозурына килгән укучыны — картмы уяшма, галимме, нәрсә кирәген ачылай алмыйча аптырап калган берәме — ачык чырай, якты йөз белән каршы алу — бурычың. Эш дәверендә психолог та, кеше күңелен дәвалаучу

табиб та, киңәшче, дус, сердәш тә булырга туры килә аларга.

Ә татар әдәбияты, туган якны өйрәнү бүлегенә йөрүчеләр үзләре дә үзенчәлекле кешеләр. Укучыны кызыксындырган тармак китапханәчеләре дә мавыктырса, көчләр тигезләшә, берләшә, уртак максатка хезмәт итә. Галим затлар белән очрашулар кызыклы үтә. Китап укучылар конференцияләрен мавыктыргыч итеп үткәрү өчен эзләнүчән кызлар кызыклы шәхесләр таба. Гадәттә, кичәләргә ике телдә: Рәхилә — рус, Гүзәл саф татарча алып бара.

Шунысын да әйтеп китик, туган якны өйрәнү залына ел саен унбер мең укучы — "КАМАЗ" ачык акционерлык җәмгыяте белгечләре, житәкчеләре, лаеклы ялга киткән өлкән яшьтәге апалар, абыйлар, туган якны өйрәнүче галимнәр, институт, мәктәп укытучылары мөрәҗҗәгать итә. Аларга утыз меңнән артык китап, газета-журнал, ягъни мәгълүмат бирелә. Бүлек фондундагы тугыз мең китапның биш меңгә якыны — татар китаплары. Фонд даими яңартыла, әйләнәшә. Биредәгә тәртип, чисталык, пөхтәлек — күзне, компьютерлар белән жиһазландырылган заллар күңелне сөендерә. Шик юк, монда үз эшенә бирелгән фидакар җаннар эшли. «Без эшкә дә бәйрәмгә килгән кебек киенеп-ясанып, тәзәтә-неп-бизәнәп киләбез. Күтеренкә күңел белән эшләп йөрибез». Мәдәни һәм җәмәгәтчелек белән элементлар бүлеге мөдире Люция Зыятдинова фикере, ышанам, күбесенең уртак фикередер. Тыйнак, олы керемнәр белән бәйләнмәгән хезмәтен зур, мөһим, җаваплы вазифа итеп кабул итеп, укучы белән багланышларын ныгыту өчен тырыша торган китапханәче — үз эшенә гашыйк кеше. «Мәгърифәтче», «зыялы», «затлы, гыйлем кеше» дигән мәгънәләргә тәңгәл килә торган горур исемне йөртүчеләр алар.

"КАМАЗ" белгечләре — инженерлар, житәкчеләр өчен дә, имтиханга әзерләнүче студент, укучылар өчен дә китапханә залында уңайлы, рәхәт, җайлы булсын. Эш кешеләре — бүлек, цех, завод житәкчеләре "КАМАЗ"га кагылышлы, предприятие өчен кирәкле әдәбият белән үз вакытында танышып, заман белән бергә, бер эздән атлап бара алсын өчен китапханәчеләргә күп тир түгәргә туры килә. Чөнки алар бергә — бер камытны киеп, "КАМАЗ" дигән олы йөк арбасын жигелеп тартучылар. Завод яшәсә, гөрләп чәчәк атса, китапханә дә гөлбакчадай нур сибеп, меңләгән күңелләргә агартып, нурландырып яшәр.

Роза КАМАЛЕТДИНОВА.

Табиғатның хыялый жырчысы

Чаллы рәссамнарының күбесенең ижади өлгерү-житлегүе Чулман ярында автомобильчеләрнең ак каласын төзү һәм "КАМАЗ" атлы автогигантны үзләштерү елларына туры килде. "Чишмә" халыклар дуслыгы йортының "Кул эшләре" бүлеге мөдире, Россиянең һәм Татарстанның рәссамнар берлекләре әгъзасы **Зөлфия МӨХӘММӘТДИНОВА (Гаусиева)** исә Чаллыда иҗат итүче рәссамнарның яшәрең буын вәкиле.

Ленингорск сәнгать-педагогика училищесының рәсем-графика бүлеген тәмамлаган унтугыз яшьлек кыз хезмәт юлын туган авылы Метрәйдә (Мөслим районы) балалар укугын башлай. Әмма төп вазифасыннан тыш, комсомол эшләрендә башлап йөрүенә, өстәвенә, әле жыр-бийгә, гармун уйнауга да һәвәс булуына карамастан, укугын кызың тынгысыз күңеленә һаман нидер җитми, ул туктаусыз эзләнә. Ык бие табиғатенә мөкиббән китеп үскән Зөлфия тора-бара рәсем ясау белән мавыгып китә. Чаллыга килеп, Кама автомобиль заводында рәссам-бизәүче булып эшләү дәверендә үзенең һөнәри әзерлеген җитәрлек дәрәҗәдә сынап, Зөлфия баш-аягы белән сәнгать дөньясына чума.

Моннан чирек гасыр элек Чаллының Вахитов һәм Тынычлык проспектлары кисешкән күпер астыннан яки Жигу паркы аша үтеп йөргәннәр натуранан портретлар ясап утыручы кызы хәтерлиләр булып. Бүгенгә көндә Зөлфия — рәсем сәнгатендә дә, графикада да шактый югары үрләр яулауга ирешкән рәссам. Аның иҗат эшләрен Татарстанда гына түгел, Россиянең дә байтак кына шәһәрләрендә очратырга мөмкин, шәхси коллекцияләре исә Төркия, Германия, АКШ кебек чит илләргә кадәр барып ирешкән. 1995 елдан бирле Зөлфия шәһәр күргәзмәләрендә актив катнашып килә, халыкара күргәзмәләрдә катнаша башлавына да дистә елга якын вакыт үткән.

Рәссамның иҗаты гажәеп күпкырлы һәм төсләргә исциткеч бай булуы белән сокландыра. Техниканың да төрле ысулларын кулланып Зөлфия: майлы буяу, гуашь, күмер, пастель... һәм үзен төрле-төрле жанрларда сынап карый. Мәсәлән, "Космик тоемлау", "Ярату", "Алдан сизенү" кебек әсәрләрендә фәлсәфи уйланыулары, рухи кичерешләре белән галәм темасына мөрәҗҗәгать итә, пейзажларында, букет-натюрмортларында туган ягына булган чиксез мәхәббәт чагыла. "Көзгә букет", "Кызалаклар һәм ландышлар", "Чәчәкләр", "Декабрист", "Сирень" кебек натуранан язылган әсәрләре авторының, чыннан да, гаять хисчән, хыялый табиғат жырчысы икәнлеген күрсәтә.

Рәссам ижатының тагын бер бик тә үзенчәлекле ягы бар: ул шәмаилләре яза. Халык арасында элек-электән "изге сүз", "дога" дип йөртелгән шәмаилләре иҗат итүенә никадәр жылы хис, җаваплылык, осталык, түземлек таләп итүен күз алдына китерүе дә кыен. Инде унбишләп шәхси күргәзмәсен уздырган Зөлфия быел "КАМАЗ" китапханәсенә әдәби кунакханәсендә "Шәмаилләре дөньясында" дигән чираттагы күргәзмәсә белән сөендерде.

Психологлар раславынча, хезмәтенең нәтижәсен күрим дисәң, күңелен мәхәббәт белән тулы булырга тиеш икән. Зөлфия үзенең мәхәббәтен "КАМАЗ"да тапкан. Ире Тәлгать белән алар бер ул һәм бер кыз тәрбияләп үстергәннәр. Азат КДУның Чаллы филиалында укый, Алсу исә әнисе юлыннан киткән — Удмуртия университетының гамәли сәнгать факультетына укырга кергән.

Иҗат кешесенең омтылышы — дөньяны танып-белү. Ә моның өчен эчкерсез күңелле, шәфкатьле, игелекле булу кирәк. Зөлфиядә, шөкер, әлеге сыйфатлар хәттин ашкан. Гомерлек илһам канатлары һәм ижади ачышлар юлдаш булсын аңа!

Өлфәт ГЫЛАЕВ.

Гыйләжәвләр гаиләсенең туграсы.
2005 ел.

"Кол Шәриф м.
(Казанның меңгеллыгына багыш)
Шәмаил. 2005 ел.

Шәмаил. 2005 ел.

Зөлфия МӨХӘММӘТДИНОВА (Гаусиева)

"Туг.
Этюд. 2005 ел.

"Сарман буйлары". 2006 ел.

"Бакча гөлләре". 2006 ел.

Безнең календарь

СЕНТЯБРЬ

Софья Алексеевна (5.09.1657—3.07.1704) — Петр I һәм Иван V апасы, 1683—1689 елларда Россия белән идарә итә.

Софья Алексеевна энергиясе, белеме белән аерылып тора. Абыйсы патша Федор Алексеевич үлеменнән соң тахеткә ун яшьлек Петр I ны утыртуга риза булмыйча, сарай эчендәге фиркаләр көрәшендә катнаша — кече яшьтәге ике патша янында регентша итеп куела. Чынлыкта исә Софья Алексеевна В. В. Голицин, Ф. Л. Шакловитый һәм башка иярченнәренә таянып эш йөртә.

Софья Алексеевнаның хакимлек итү чорында вак һөнәрчеләргә, сәүдәгәрләргә кайбер ташламалар бирелә, качкын крестьяннарны эзәрлекләү кими, бу исә дворяннарның ризасызлыгын бермә-бер арттыра. Патшабикә 1686 елда Польша белән "Мәңгелек солык" тәзи, 1689 елда Кытай белән Нерчинск килешүенә кул куя, Төркия һәм Кырым ханлыгына каршы сугыш башлый.

Софья Алексеевнаның бер дошманы фикере:
"Софья ирләр акылына ия булган хатын-кыз".

Берникадәр вакыттан соң Софья Алексеевнаның теләк-тәшләре һәм Петр I не яклаган бояр-дворяннар төркемнәре арасында көрәш башлана. Петр I төркеме өстен булып чыга. Патшабикә исә Сусанна исеме астында Новодевичий монастырьга сөрелә.

Лидия Смирнова (13.02.1915—25.07.2007). Июль азагында совет киносы йолдызы, озын гомеренең соңгы елларында каләм әһеле дә булып танылган атаклы артистка мәңгелеккә күчте. Халык мәхәббәтен ул "Моя любовь" фильмындагы Шурочка роленнән соң яулый. Тамашачы аның башка рольләрен дә хәтерли: "Женитьба Бальзаминова"дагы яучы хатын үзе генә ни тора! Актрисаның ялтырап торган күзләре күпме ир-егетне гашыйк итә! Яшьлеге сугыш елларына туры килә... Озакламый студиядәге дуслары — режиссер, операторлар, рәссамнар, артистлар сугышка китеп бара... Лидия Смирнованың беренче ире журналист Сергей Добрушин 1941 елда фронтта вафат була. Актриса "Мылтыклар атканда музалар тынып тора" дигән гыйбарә белән риза булмыйча, бар көчен сәхнәгә бирә. Сугыштагы хатын-кыз образлары актриса биографиясендә бик мөһим урын алып тора. Икенче ире — оператор Владимир Рапопорт белән озак еллар бергә яшиләр. Башта ире актрисаны тиф авыруыннан соң аякка бастыра, аннары Лидия Смирнова аны үнөч ел буена карый, гәрчә табиблар өч ел гомере калган дип әйтсәләр дә. Лидия Смирнованың үз балалары булмый — соңгы елларын ул Мәскәү янындагы ветераннар өчен төзелгән пансионатта, аннары башкала хастаханәсендә уздыра...

Ольга Остроумова (21.09.1947) — РСФСРның халык артисткасы. Ольга актрисалыкка укырга карар кылгач, өйдәгеләр моны бик тыныч кабул итәләр: билет сатып алып, юлга бөлешләр пешереп, Мәскәүгә озатып жиберәләр. Кыз Луначарский исемендәге ГИТИСка укырга керә. Актриса утыз ел буена нинди генә рольләр уйнамый! Бер-берсенә капма-каршы образлар да аңа җиңел бирелә. Яшь актриса Станислав Ростоцкийның "Доживем до понедельника" фильмындагы укучы роленнән соң таныла. Советлар Союзы, Кытай һәм башка илләрдә югары бәяләнгән "А зори здесь тихие..." фильмы белән бергә Остроумова (Женя Комелькова образы) да популярлык казана.

"А зори здесь тихие..." фильмында кызларның мунчада юыну күренешен төшерергә кирәк була. Режиссер яшь актрисаларны камера алдында чишенергә бик озак үгетли. Кызлар, операторның мичкәгә керүен һәм шуннан гына төшерүен шарт итеп куялар. Оператор исә, онытылып китеп, кызларны төрле ракурслардан төшерә башлый. Актрисалар уйнауларын давам итәләр — кинотасманың нинди кыйммәт икәннән белә ич алар. Ә менә "Стоп!" әмереннән соң... оператор чак-чак кына исән кала.

"Василий и Василиса"дагы Василиса ролен актриса үзе иң уңышлылардан дип саный. Әлеге рольдән соң режиссер Генриэтта Яновская аңа Моссовет театрында куела торган "Вдовый пароход" спектаклендә Анфиса ролен тәкъдим итә. Спектакль мең кешелек тамаша залын бер яралы йөрәккә әверелдерерлек дәрәжәдә көчле куела. Актрисаның ире дә танылган шахес. Ул — Россиянең халык артисты Валентин Гафт.

Замана әбиләре!

Интернет челтәрендә виртуаль көндәлек алып бару — гадәти нәрсә. Үзеңнең көнкүрешен сурәтләү, дуслар, фикердәшләр табып аралашу... Кемнәр генә алып бармый әлеге көндәлек-блогларны — студентлар, бизнесменнар, хужабикәләр, программистлар, уникаль яшьлекләр, егерме биш, утыз биш яшьлекләр... Ә менә Австралиядә яшәүче йөз дә сигез яшен тутырып баручы Олив Райли блог алып баручы иң өлкән кешеләрдән санала. Олив Райлига җиңел булмаган бу эштә дуслары Майк ярдәм итә — ханымның озын гомер хатирәләрен язып, саргаеп беткән һәм яңа гына төшкән фотосурәтләрен блогка урнаштырып тора: мәсәлән, берсендә ул оныгы белән бассейнда коена, икенчесендә сыра яки лимонад белән сыйлана. Тәҗрибә уртаклашырга һәрвакыт әзер бу ханым укучылары белән актив аралашып яши.

Филлис Тернер уникаль яшендә әнисенә акча эшләргә ярдәм итәр өчен укуын ташларга мәҗбүр була. Еллар узган саен кызың укуга тартылуы көчәеп кенә бара... һәм менә күптән түгел Австралиянең Аделаида университетында Жир шарындагы иң өлкән студенткага — 94 яшьлек Филлис Тернерга диплом тапшырылды. Картлык көнөндә ханым үз хыялын тормышка ашырды — антропология белгече булды. Укытучылар студентканың җитез, укуга зур теләге булуы белән аерылып торучын билгеләп үттеләр!

Асия ЮНЫСОВА

Кырымска

Хикәя

Фәридә чоланнан он алып керде, иләде. Он жылына торган арада су кертте. Малларын карады, сыерын сауды. Ак көжәсе бәрәннәргә тора, аның хәлен белде. Ишек ачылган саен шат каңылдашкан казларына карап, моңсуланып алды. "Көнегез бетте, бәгырькәйләрем. Авыл йортының яме казлар белән шул. Өй түрәнең күрке — каз мамыгы тутырып күпертелгән мендәр белән", — дип төгәлләде ул уен бусагадан кабат өйгә атлаганда, чигүле күлмәкләрдән курашып утырган биек мендәр өемнәренә карап.

Ямьле иде өй эче. Фәридәнең чисталыгы, житезлеге, уңганлыгы, үжәтлеге авыл телендә. Миһербанлы килең дигән аты бар. Иренә — хатын, балаларына ана, абруйлы кеше ул.

Мич башындагы ипи камыры күтәрелгән. Аны он белән ишләп, тагын бер кат бик һәйбәтләп басып куйды. Уңар, Аллаһы боерса. Иртәнчәк табикмәк пешерер. Бәрәч, тары ярмасын теймәгән икән бит әле. Шуңа тотынды.

Фәридуны түр якта әргәнә белән мейханә килә. Фәридәнең Солтания әбисе скрипканы әргән ди торган иде. Бу жайлы сүз Фәридәгә дә ошады. Аннары татар авылында, оста куллы татар улы ясаган уен коралына шушы сүз иллә дә ятышып тора. Фәридуны өченче көн генә Казаннан үзе кебек музыка белән жәнләнгән кешеләр бәйгесеннән жиңеп кайтты. Бик һавалы чагы. Иренәң шундый бәхетле сәгәте сукканга Фәридә дә бик шат. Тик бүген куеп торса да ярар иде әргәнән. Елга бер генә була торган хезмәт бәйрәме — каз өмәсе алар йортына якынлашты ласа. Казлар суярга иртәрәк әле үзе. Кышның беренче суыклары алдаучан. Калың гына күрүгән кар да барыбер эри. Янәдән явасы карлар өчен жирне суытып, һалак була. Тик Фәридә төвәккәлләде инде. Студент кызы бәйрәмгә кайткан чакта — өйдә теттереп эшләп йөрерлек булышчысы барында зур эшне башкарып куясы килә. Казлары күп түгел. Ике анага уника бәбкә. Яшь казны ата каз яратмады. Әллә анысын яренгә калдырмыйсың инде. Тәңкәсез күкәйгә утырып йөди бит, бичара.

Студент кызы кич соң гына кайтып житәр. Мәктәптә укып йөргән кече кызы клубта. Концертта катнаша — бии. Иртәгә ике сөңлесе керер каз йолкырга. Өчәр-өчәрне йолкысалар, таман гына булыр. Эш арасында ул үзе дә берәрне эш итеп өлгерер. Суны кичтән үк күп итеп ташыйсы булыр. Мунчага

да. И, эше бетәсе түгел икән бит әле аның. Гаилә ишле кебек күрүсә дә, һаман үзенә тапылдыксы. Бер үткәндә мич башында оеган мичкәгә колагын куеп торды: жырлы. Бал кую гадәте бетеп бара. Һәммәсе кибеттәге зәм-зәм суына күнекте. Мәшәкате юк. Фәридә бал әчәтәсе итте әле. Узган елдан калган кәрәзләрне ваклап салды. Бу инде апарасыз, чиста, дару кебек шифалы да, гайрәтле дә эчәтмәк булачак. Хәер, әзер инде ул. Өлгерде!

Фәридунга да эш бар бит әле анда. Иренәң, әргәнән куеп, алгы якка чыкканын көтеп, айтми генә тора Фәридә. Ниһаять, күрүдә Фәридун.

— Әнисе, чәйләп алмыйбызмы? Аннары мин китәрмен.

— Чәйлә соң, минем вакытым юк. Менә, мичкә ягыгъ жиберәм дә, бер таба гына өчпочмак тыгам. Әз генә сабыр ит. Әнә, каз тәпиләрен бәйләргә баулар әзерләп куй. Аны рәтен син әйбәтрәк беләсең бит, картым.

— Ни бит, әнисе, Актауга менәсе миңа. Бәйрәмгә Казаннан кунаклар килә.

— Түрәләр күңелен күрүгә сиңа куш.

— Хакимият башлыгы айтә бит: "Син районның горурлыгы. Республикада гран-при алган кеше. Самородок!" — ди Вәт, карчык. Самородок, саф алтын була инде ул, ибитә!

— И картым, сиңең саф алтын булуыңны мин алардан алдарак күргән инде. Шулай да бүген жибермим әле мин сиңе. Сиңа ышкынып йөри торган жырчы кызыгыңны ошатмыйм.

— Әллә көнләшәсең? Менә, ичмасам, яңалык. Мин иртәгә дә кайтмам әле.

Актык жәмлә Фәридәнең, чыннан да, соңгы арада көнләшү талаган йөрәгенә серкә суы сипкән кебек булды. У. тырбызыктай дулап кабынды. Камырлы кулы белән, тигипкән маңгаен сөртеп алды да тезеп китте:

— Жизни-жизни, дип биеп торган балдызларыңнан оят. Эти-эти, дип торган кызларыңнан яхшы түгел. Елга бе була торган, көтеп алган каз өмәсендә хужа үзе өйдә тор маса, казлар рәнжер.

— Кызма, әнисе. Миннән ни файда инде? Үзең жите бит син. Житешерсез әле.

— Без житешербез. Мин кырымска кебек, син генә...

— Чикерткәме?

— Үзең әйткәч, тел очымнан өзең алгач ни... әйе, картым, Чикерткә син. Жырлап йөргән жәй уза ул. — Бая кызы Крылов мәселән ятлап утырган иде. Шуннан колакка кереп калган “Чикерткә белән Кырмыска” турындагы мәселәнең нәкъ менә шушы мизгелдә искә төшүен әйт әле син!

— Гран-при иясе мин. Сиңа Чикерткәме?! Өчпочмагың да кирәк түгел. Анда ашармын. Китте Чикерткә, очты! — Фәридун каударланып киенде дә ишекне шапылдатып чыгып та китте. Уен сүзгә кабарынуын күр әле син моның!

Фәридун икенче көнне — каз өмәсенә дә кайтмады. Гармунчы жизнәләрен үлеп яраткан балдызлар бик аптырашты. Апалары: “Ул анда бик кирәккән. Машина жибәртеп алдырдылар”, — дип әйткәч, аптырауны горурану алыштырды: “Вәт безнең жизни нинди. Данлыклы! Илдә бер!”

Каз өмәсен ямьле генә уздырып, өйне жыештырып, студент кызы күчтәнәч белән озатып, урынга менгәч Фәридә бик озак уйланып ятты.

...Мунча керергә дә кайтмады бит бу. Мунчаны тагын ягарлар. Кайтмавында әлләни гажәплек юк. “Әнисе, кич соң йөрү куркыныч хәзер, кунып та калгалармын”, — дип, аз-маз киём-салымын да эш урынында тота иде. Сәләмәтлеккә туймаган иргә эш табуы жиңел түгел. Аннары белеме дә шундый Фәридунның, авыл өчен бик кулай түгел.

Фәридун белән Фәридә бер сыйныфта укыдылар. Яшьтәшләр. Өченчедә чагында Фәридун Фәридәне бимаза-ый башлады. Малай бик күп укый. Укытучы апа белән сүз көрәштереп утыра. Пьесаларны бигрәк ярата икән бу. Шулардан берәр жыр өйрәнәп килә дә, андагы исемне Фәридәгә алмаштырып, такмаклап йөри башлый. Беркөнне:

Фәридә йоклап ятмасын.

Егет сөймәгән ул кызын

Пәри тотып урласын! —

дип жырлап жибәрүе булды, Фәридә класстан елап чыгып йөгерде. Бара сукмактан, каршысына директор абый үзе килә:

— Ни булды, матур кыз?

— Фәридун кыйнады.

Директор йөрәген алды малайның. Фәридун тыелды.

Әмма язгы якта Фәридә үзе аның янына килеп, башыннан сыйпады. Фәридә мәктәпнең терәү баганасына язылган сүзләрен укыган иде: “Әнием, күз нурым, юк инде”. Тетрәнәп китте кыз. Фәридунның әнисе үлгәнән ишеткән иде ул. Тик моңарчы сабыйлыгы белән бу вакыйганы малай язмышына бәйләп карый белмәгән иде. Фәридун ятим малай!

Шул көннән алар аерылмас дусларга әйләнделәр. Үртәмәгәйләре...

Мәктәп тәмам. Хәзер һөнәр сайлайсы. Өч елдан алар авылга — Фәридә укытучы, Фәридун музыкант булып кайты. Икесенең дә кесәсендә училище дипломы. Талантлы иде Фәридун. Хикмәт! Баян, аккордеон, тальян — аның бармагында һәр уен коралы моң дәрәҗәсә айләнә. Фәридун — кара матур, Фәридә — сары матур. Бу ике матурлык шомырт чәчәк атканда кушылып, авыл күрке гаиләгә әверелде. Гади генә булмады ул кушылу дигәннәре.

Ятим үскән Фәридун чирләшкә иде. Атасы сугыш гарибе. Аннары ана — казна, ата — жизнә дигәннәре дә рас. Ата кеше хасиятләп бала бага, әй тота бөләмени ул?!

— Кәжә кебек йөткәрә бит кияү буласы кешен. Бирмим мин сине аңа, — дип зәһәрләнде Зәйнәптәй.

Чат торырлыгы бар. Фәридәсенә кызыгуы күп. Әллә кайлардан яучылар килә. Берсе әнә зур урындагы кеше. Нәселләре затлы. Буй-сыны олпат, сүзе ихтирамлы. Менә кем төс аның кызына. Әнкәсе отыры ярсыганны күрәп, Фәридә Фәридунга качып чыкты. Мәхәббәтә өчен көрәшер-лек үткән дә, чая да иде ул.

...Яшәп күрсәтерләр әле алар сөзгә! Фәридун чирләшкә булса, Фәридә үзе сәләмәт. Андагы егәр икесенә дә житәр. Һәр бәйрәм, һәр туй түрәндә шушы икәү утырды. Фәридәнең туй бүләгенә чиккән әйберләре кулдан-кулга йөрдә. Фәридунның өздәреп гармун уйнаулары йөрәкләрен айкады. Сокландылар аларга. Күз тигерделәр!

Юк, сокландан күз тимидер. Фәридәнең бәхетте тир түгеп, үзен аямайча тапкан бәхет бит ул. Олы кызлары туды. Ул беркадәр аяклануга, баланы әнисенә калдырып, Зәйнәптәй кызы сайлаганга күнгән иде инде, икәүләшәп тагын укырга булдылар. Икесе дә институтка уза алды. Фәридун укыды, ә менә Фәридә беренче сессиягә үк бара алмады. Каенатасын зәхмәт сукты. Жиде ел бакты ул аны.

Фәридунның саусызлыгы да гомерлек чир булып чыкты. “Ак кәжә сөте кирәк аңа. Шул файдалы”, — дигәнне ишеткәч, йортка кәжә керде. “Кәрәзле бал шифалы икән”, — түр бакчага умарта куйдылар. Киерелеп печән чапты, каерылып утын ярды Фәридә. Сабантуйлардан да бүләксез кайтмады — томырылып йөгерде. Аз булса да, сабантуй бүләге дә — керем. Иш янына куш. Шулай бөртекләп көтә торгач, дөһиялары матур гына түгәрәк хасил итте. Сокландырып яшәргә икән — яшәргә! Түр бакча коймасының араталарын юри киң калдырып кактырды. Чәчәкләрен туктап карауларын күрү рәхәт иде. Кышкы кичләрдә шул чәчәкләргә ашъяулык бизәк итеп күчәрдә. Туйларга гел чакырып торалар. Чигүле ашъяулык күркәм бүләк лабаса.

Ак кәжәнең сөтен Фәридун эчте. Мамыгыннан Фәридә, үсә төшкәч кызлары да, шәл бәйләде. Бер шәлнең акчасы Фәридунның чиренә яраулы бер кап даруга таман гына була. Булса соң. Барыбер кич утырганда кул кушырып утырмыйсың. Фәридун клубыннан кайтып кермичә өйдә ут сүнми, аш суынмый, урын жәелми.

Бик матур, бик мәгънәле яшиләр кебек тоела иде Фәридәгә. Хатынның атлап йөрешендә үк канәгатьлек, дигәннә ирешкәнлек белән тора иде. Иренәң эше Актауга барып кайтып йөрүгә калгач кына түгәрәк дөһия савытының төбәндә сизелер-сизелмәс чатнаган эз беләнде. Йә буран, йә яңгыр дип кайтмый калулар була торган иде. Хәзерге кебек өч төн рәткә, анда да ишекне каты ябып чыгып киткәннән соң... Каз өмәсе ясап йөргән көннәрдә... Студент кызың да кайткан чагында... Иренәң өйдә кунмый калуын һич килештерми торган дәлилләргә тамыза торгач, Фәридәнең болай да тулышкан күңел кәсәсә ташыды. Караватка чигүле мөһәббәтләрен ишеп төшереп кенә яткан иде, шуларны кочкалап үксеп-үксеп озак елады. Аннан торып утырды да, үзен әрли башлады. Әнисе: “Гомерең чирле ир карап, елап үтәр”, — дигән идеме?

Икенче көнне чын дәрәҗә белде. Ире теге жырчы Гүзәлиягә йортка кергән икән. “Үткән икән гомерем заяга, хатын-кыз назы күрмичә”, — дип әйтеп-әйткән, имеш. Бу “хатын-кыз назы” дигән сүз Фәридәнең ушын алды. Тагын ничек назлап була икән соң ирләргә? Ике бала тапты, өченчегә ирен карады. Гөһәлһә булып, алты мәртәбә бүлнискә барып кайтты. Ир төләгән кире какмады. Тагын ничек назыйлар икән соң ул ирне? Шушы аптыраулы сорау башында әйләнде дә әйләнде. Иренәң авыр эштән ватылмаган, көнөзыны гел музыка, моң дәрәҗәсында кайнашкан бәдәнендә нинди алгысаулы хисләр йөргәнән эштән башканы белмәгән хатын аңлай алмый азапланды.

Беркөнне Актау мәктәбенә йөреп укучы кызы елап кайты: “И, әни, безнең класстагы юан Фәйрүзә беләсезме миңа ни диде: “Синең әтиң хәзер минем әти”, — ди!” Кызын янына утыртып сөйләшәсе итте: “Кызым, беркемне дә тыңлама. Синең әтиң кебек әйбәт кеше юк. Ул сәнгать кешесе. Авыл тормышы аның өчен түгел. Мин аны үзүм жибәрдем. Алар анда ансамбль оештырып йөриләр. Әтиңнең бәхе-

те — музыкада. Әйдә, бәхетле булсын. Сөз үстегез инде. Бу турыда бүтән сүз кузгатма". Шуның белән тындылар.

Өйдә күңелсез бушлык урнашты. Дөрес, эшенә төгәл йөрдә Фәрида. Мал-туарын карады. Тиенен-тиенгә куеп жыйган акчасын студент кызына жибәреп торды. Кимлек сизмәсен балалары. Хәзер инде кичләрен шалне кызларын уку-укиендерү өчен бәйләде. Утны иртә сүндереп, йокларга ятарга горурлыгы кушмый иде.

Әллә Фәридагә генә шулай тоелды — кыш бик салкын һәм озын булды. Март азагында гына сындырды. Ана казлар кабат ояга утырды. Табиғаттә уяну, жанлану галәмәте күренде. Бакча башындагы талларда песиләр кабарды. Фәрида тал кисеп алып кереп, шешәгә утыртып куйды. Күңеле нигәдер иләсләнә иде. Күршесе Нәсимә Актауга сөт сатарга барган жирдән хәбәр ишетеп кайткан: "Синекен теге Гүзәлия куып чыгарган, ди. Фәридун кабат клуб почмагында яшәп ята, ди. Фәридагә, барыбер кайтмыйм, дип әйтеп әйтә, ди. Фатир аласы икән. Өй жиһазын бүлеп алып китәм, ди икән". Фәрида җавап биреп тормады, йөзгә генә кырысланды.

Ул җил-җил атлап өйгә керде. Һы, өй жиһазын бүләмени. Булсен. Кредит түләп алган киём шкафы янына килде. Бушата ук башлады. Идәнгә берәм-берәм киём-салым очты. Югары киштәнә бушатканда кулы катыргы тартмаларга тиде. Ни булыр бу? Әй, адәм тәганәсе, көзен Фәридунга дип, Ригадан ук кайтарткан дарулар икән. Кыйбатлы дарулар. Үзе чыгып киткәч, шул килеш онытылган.

Фәрида, эшләмәгән эше түгел, буш шкафын сүтеп, өй алдына ук чыгарып куйды. Алып китәренә әзер торсын. Тагын нинә алып икән? Авыл өендә әлләни бүләр жиһаз да юк. Шәһәр кешеләре тимер карават кертми бугай өйгә. Савыт-саба бүлеп тормас инде. Кешедән ишеткән беренче сүзнә үк чыга алып шулай туарылып ташлавына аптырап, өеп куелган киём-салым чүмәләсенә килеп утырды. Хәзер нишләргә инде? Килеп ал, дип хәбәр итсенме? Юк, үзе башлап эндәшмәс Фәрида. Әнә, әзерләп куйды. Аның катгый җавабы шул.

Ул күңеленә килгән уена сөенеп, тиз-тиз киенә башлады. Шәл саткан акчасын барлады. Бер сәгаттән соң олы якта өр-яңа киём шкафы куыраеп утыра иде инде. Әзерен, жыелганын алып китте киbettән. Мәктәптән кайтып кергән кызы өйдәгә яңалыкны күрәп шулкадәр нык сөенде. Кызының сөенече Фәридагә дә күчте. Яңа шкаф вак нәрсә кебек инде үзе. Әмма шул көннән Фәридагә элекке гаяр-леге кире кайтты. Идән сайгакларына балтырлары биеп торырлык итеп нык басып йөри башлады. Шкаф көзгесендә чагылып калган алма битле йөзгә, тулыш буй-сыны бу хатынның бәхеткә хақы барлыгын яныннан үтеп киткән саен искәртә иде.

Яз үз көе белән дөньяны үзгәртте. Фәрида да булышты аңа. Урам як коймаларын зәңгәргә буяды, алмагачларына ак оек кидерде, түтәлләрне кабаттты, жәйге кыналарын баздан чыгарды. Бу юлы да өчәсенә уника бәбкә белән юанып калган казларын яшел чирәмгә — иркенгә жибәрде. Тәки ана казны яратмады ата каз. Яренгә калдырмас инде. Умарталарны да чыгарып тезгәч, чияләре чәчәккә төренгән бакча оҗмах түрәнә охшап калды. Сабый чирәм төрткән сукмактан гына барып, карт алмагач ышыгындагы мунчасына ягып жибәрде. Шулай дәртләнеп кенә йөргәндә кызы кайтып керде. Боек күренде. Сәбәбен дә тиз айтте: "Әтине күрдем, әни. Янына үзем кердем, — монысын Фәрида колак яныннан жиңел генә уздырып жибәрде. Керсен, белсен, атасының хәлен. Балалары барын тегесе дә онытып бетермәсен. — Әни, авырый икән ул. Бик нык йөткерә. Грипптан мантый алмаган. "Әниң өйгә кертсә, сезнең янга кайтыр идем, яучы бул әле, кызым", — ди". Сүзнәң бу өлеше Фәридагә йөрәген авырттырып, чеметеп алды. Өзлек-

сез карау кирәк иде шул Фәридунга. "Кайтыр идем", — ди икән, ә? "Актау юлында үлеп калсам да, кайтасым юк", — дигән иде бит, йорт жиһазын төяргә килгән машина кабинасының тәрәзәсеннән башын тыгып кына.

— Мунча булгандыр. Мин керә торырмын. Җаең белән килерсең. Теләсәң тагы... — Кызын җавапсыз калдырып, ашыга-кабалана мунчага китте — аулакка. Әллә елыйсы монда, әллә дулыйсы. Киёмнәрен сыдырып кына атты да кайнар мунча эченә үтеп, кызган чуен ташка чүмеч-чүмеч су сипте. Кайнар бу мунча ишеген каерып ташлады. Ө ул менә шалкан кебек күкрәкләрен кайнар дулкынга каршы куйган да чыдап тора. Исәнә килеп, кабат мунча алдына чыкты. Пиннек пешерәсе бар икән бит әле. Мәтрүшкәләсен. Монда сайланырга калмаган икән ләсә. Аратада соңгы пар эленеп тора. Сыңарын өзеп төшерде дә кайнар сулы ләгәнгә батырды, пешә торсын.

Пиннек бәйләргә икәү барганнар иде. Ат жигеп. Дилбегәнә Фәрида үзе тотты. Фәридун, анда да гармунын калдырмаган иде, юл буге уйнап барды. Барып житкәч тә арбадан төшмәде — яңа көй өйрәнеп азапланды:

Газапларның ни икәннән белә,

Юатуны белми бу йөрәк, —

дигән сүзләре бар иде ул җырның. Аннары ничек иде соң әле? Фәрида, хуш ис бөркеп йомшарган пиннекне күкрәгенә терәгән килеш, теге җырның сүзләрен искә төшереп азапланды. Аннары кинәттән генә җырлап жибәрде. Ирен-нәр арасыннан сызылып кына чыккан сулкылдау иде бу:

Яратуның ни икәннән белә,

Кичерүне белми бу йөрәк...

Җырның калган сүзләре мөһим түгел иде хәзер. Менә шушысы мөһим: "Кичерүне белми бу йөрәк!" Фәрида пиннеген кызган таш өстендә уйнатып алды да, алагаем бер ярсу белән тәнән кыйнарга кереште: "Белми! Белми!"

Хатынның җан ярсуы басыла төште бугай. Ул чиста су алып, ирен тәгәрәтеп сылй-сылй мунча керткән ләүкә такталарын су белән йөгертте. Кытыршы такталарны сыйпап алды. Үзе дә коенды.

Әнкәсе янына мунчага киләсе итмәгән кызы белән утырып чай эчкәндә ул инде дөньялыкта бәясен белгән сабыр хатын иде. Баягы сөйләшү бер дә өзәлмәгән кебек ялгап алып китте: "Кайтып тормас әткәң, шәһәрдәгә рәхәтлекләр юк авылда. Чирле кешегә диюем. Анда табиблар да якин. Яшь хатыны белән арасын җайласын. Без ярдәмнән ташламабыз. Барып йөрерсең. Әнә, иртәгә үк илтеп кайт даруларын. Кәрәзле бал, каймак тыгармын. Бездән шул гына инде. Табибка йөрсен инде".

"Менә шулай була ул тормыш дигәнәң, иптәш Чикерткә. — Бу кадәресең эченнән генә уйлады. Усалланган икән бит Фәрида. — Җырлап үткән жәй артыннан кыш килә ул". Хәер, бу очракта киресенчә икән ләбаса. Җырлап үткән кыш артыннан жәй — тырыш Кырмыска өчен тынгысыз жәй килеп житкән. Кырмысканың мәшәкате муеннан — көзгә олы кызы кияүгә чыгам, ди. Кияү кайтуга яңа мунча өлгертәсе бар. Печән әзерлисе, утын китертәсе, көтү чиратын үткәрәсе... Аллаһы боерса, жәйгә мәшәкатләр көзгә каз өмәсенә ялганыр. Чикерткә үз җаен үзе карасын.

**Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре,
үткән каләмле, танылган публицист,
журналистларның Хөсәен Ямашев исемендәге
бүләге, "Бәллүр каләм" иясе, талантлы шагыйрә,
әдибә Асия Юнысованы түгәрәк гомер бәйрәме,
юбилее белән кайнар котлыйбыз, иҗат уңышлары,
саулык-сәламәтлек теләп калабыз.**

"Сөембикә"леләр.

Витаминнар чемпионы

Әгәр дә мәгәр яшелчәләр арасында “Витаминнарға иң бай” титулына ярыш үткәрелсә, алтын медальгә, һичшиксез, баллы борыч лаек булыр иде. Беренчедән, каротинга бай, икенчедән, Р витамини күп, С витамини мулдан. “Баллы борычны күп ашаган кеше озак яши” дигән әйтемнең килеп чыгуы да очраклы түгел икән дигән нәтижәгә киләсең. 1936 елда венгр галиме нәкъ менә баллы кызыл борычтагы Р витамининың кан тамырларын чыныктыруын, шул нигездә йөрәк эшчәнлеген яхшыртуын ачкан. Баллы борыч С витаминиға бай булуы белән дә башка барлык яшелчәләрдән өстен санала. Мәсәлән, 100 грамм борычта 150—400 миллиграмм С витамини бар. Бу витамин аеруча борычның сабак астында күбрәк була. Кайбер хужабикәләр исә чистартканда сабагы белән бергә борычның нәкъ шул төп өлешен кисеп ташлаучан була. Димәк, борычның сабагын һәм орлыгын гына ташларга кирәк.

Шулай да киптерелгән орлыкны кофетарткычта ваклап, кайнар ашларга тәмләткеч сыйфатында кулланарга мөмкин. Европаға баллы борычны бөөк сәясәтче Колумб алып кайткан. Мәгълүм, ул Американы һиндстанны эзләп сәяхәт иткәндә ача. Нәкъ шунда кара борыч эзләгәндә баллы борычка юлыга. Колумб, баллы борыч тутырылган капчыкны алып кайтып, патшага тапшыра. Аштәмләткечләр алтыннан да кыйммәтрәк бәяләнгән чор була бу. Әлеге кыйммәтле табышы өчен Испания патшасы Колумбны диңгезләр адмиралы итеп билгели. Эмма көнчел дошманнары патшага аны яманлап сөйләләр. Һәм сәяхәтче нахакка гаепләнеп, гомерен тимер богауларга богауланган килеш төрмәдә тәмамлай. Колумбның ачышлары бары тик еллар узгач кына хак бәяләнә.

Әнә шулай Колумбның бәхетле хатасы нәтижәсендә табылган баллы борыч Европада яратып ашала торган ризыкка әверелә. Тиз арада башка илләргә дә тарала. Россиядә баллы борыч турында беренче мәгълүмат XVII гасырга туры килә. Ә беренче борыч плантацияләре XIX гасыр уртасында Әстерхан якларында барлыкка килә. Хәзерге вакытта киң таралыш алган баллы борычның болгар төре аеруча югары бәяләнә. Ул, витаминнарға иң бай яшелчә буларак, кеше сәламәтлегенә өчен искиткеч файдалы санала.

Баллы борычтан...

Паштетлы борыч. Юылганнан соң тавыкның түш итен күмелерлек кенә сулы кәстрүлгә салыгыз да, тоз белән бөтнек яфрагы өстәп, 20-30 минут пешерегез. Ә сарымсак төшен ваклап туралгыз, баллы борычны буйга урталай ярып, орлыгын әрчегез.

Аннары пешкән тавык итен вак итеп турап, блендерга салыгыз. Шуңа сарымсак, әстерхан чикләвеге, мантый ямасы, йогурт, тоз, борыч өстәп, боламык ясагыз. Барлыкка килгән шул боламыкны ярыташ борычларга тутырыгыз да, петрушка яфрагы белән бизәп, табынга куегыз.

Әлеге кабымлыкны, өстенә угычта уылган сыр сибеп, мичтә пешерергә дә ярый.

Бер өлеш кабымлык өчен: тавыкның 1 өлеш түш ите, 1 бөтнек яфрагы, 1 төш сарымсак, 2 аш кашыгы мантый ямасы, 2 баллы кызыл борыч, 25 г төелгән әстерхан чикләвеге, 45 мл йогурт, петрушка кирәк.

Борычлы куге аш. Кисәкләп туралган итне табакта җиңелчә кыздырып алыгыз. Дөгене ярыташ пешереп, сөзгечтә саркытыгыз. Аннан соң ярымбозралап туралган башлы суганны дөге белән бергә үсемлек маенда кыздырыгыз. Итне кайнар су салынган кәстрүлдә 30 минут томалап пешерегез. Шуңа итле шулпага суганлы дөге, туралган бәрәңге, баллы борыч, помидор, тоз, борыч кушып, әзер булганчы пешерегез. Табынга куйганда аш өстенә туралган яшел суган сибегез.

Дүрт өлеш аш өчен: 400 г сыер ите, 4 баллы борыч, 3 бәрәңге, 2 баш суган, 2 помидор, ярты стакан дөге, 2 аш кашыгы маргарин яисә үсемлек мае, 1,5 л су, яшел суган, төелгән кара борыч, тоз кирәк.

Борычлы яшелчә салаты. Юып әрчелгән баллы борычны тасмалап, кәбестәне саламлап, ә кыяр белән колбасаны шакмаклап, помидорны кисәкләп турагыз. Шуңа ваклап туралган башлы суган, яшелтәмләткечләр, тоз һәм майонез кушып болгатыгыз.

Дүрт өлеш салат өчен: 1 кызыл, 1 сары һәм 1 яшел баллы борыч, 3-4 кыяр, чирек кәбестә (300 г), 1 помидор, стаканның 1/3 өлеше пешкән дөге, 100 г ветчина яисә пешерелгән колбаса, 1 баш суган, 150 г майонез, тоз, яшелтәмләткечләр кирәк.

Маринадлы баллы борыч. Юып орлыклары әрчелгән баллы борычны 10 минут суда пешереп алыгыз да, сөзгечтә саркытып, вак итеп турагыз. Аннары маринад әзерләгез: юылган кишер, сельдерей һәм әрчелгән башлы суганны саламлап турагыз. Шуларның барысын бергә үсемлек маенда кыздырып алыгыз. Шуңа саламлап туралган кәбестә томат согы һәм тоз кушып болгатыгыз. Барлыкка килгән маринадны табадагы туралган борыч өстенә салып, утта 20-30 минут томалап пешерегез. Суынгач яшелтәмләткечләр сибеп, табынга куегыз.

Дүрт өлеш өчен: 8 баллы борыч, 2 кишер, 2 баш суган, ярты баш кәбестә, 1 сельдерей тамыры, 5 аш кашыгы үсемлек мае, 1 стакан томат согы, тоз, яшелтәмләткечләр кирәк.

Тутырылган борыч. Юып, орлыгы әрчелгән биш килограмм баллы борычны әзер булганчы маринадта (1 литр суга 0,5 л үсемлек мае, 1 стакан 9 процентлы аш серкәсе, 1 стакан шикәркомы, ярты стакан тоз, 1 кузак ачы борыч) пешерегез. Аннары угычта уылган кишерне, ваклап туралган башлы суганны һәм баллы борычны аерым-аерым үсемлек маенда кыздырып, эчлек (яшелчәләр бертигез күләмдә алына) әзерләгез. Шуларны тирән кәстрүлгә салып, өстенә туралган укроп, петрушка, сельдерей кушып, барысын бергә болгатыгыз. Эчлекне баллы борыч эченә тутырып, стерильләштерелгән банкаларга салыгыз. Өстенә борыч пешкән маринад салыгыз. Һәм борычлы банканы 30 минут стерильләштереп капкачлагыз.

Киңәш-табыш

Котлет. Кыздырылган кайнар котлетларга тозлы су сибеп, табаның капкачын берәз ябып тотыгыз. Шулай эшләгәндә котлетлар бик сусыл булачак.

Панировка. Йомыркага үсемлек мае салып тугласаң, ул шницельгә яхшырак ябыша.

Бананлы камыр. Җиләк-жимеш бәләше камырына банан кушсаң, ул таралып торучан хуш исле булып пешә.

Крем. Торт кремы куерак булсын дисәгез, гади шикәркомы урынына желелы шикәркомы кушыгыз.

Рапс мае. Европалыларда зәйтүн мае популяр булудан туктый бара. Тиздән аны арзанрак булган рапс мае алыштырырга мөмкин. Башка майлар арасында аның бәясе генә өстенлек итми, билгеле ки, рапс маенда туендырылган майлы кислоталар үсемлек маена караганда ике тапкыр кимрәк. Шунның өчен ул кыздыру һәм соуслар ясау өчен бик тә уңай санала.

Кемгә нинди дәва?

Баллы борыч аеруча авитаминоздан файдалы.

Борычтагы А һәм С витаминны организмның авыруларга каршы торучанлыгын арттыра, органнарның эшчәнлеген яхшырта, үзәк нерв системасын чыныктыра. Мәсәлән...

● Юан эчәк эшчәнлеген көйләү өчен, һәр көн иртән ач карын-га, кишер согына бермә-бер күләмдә (1:1) баллы борыч согы кушып (чирек стакан) эчәргә киңәш ителә. Үсемлек маенда бер-ике көн төнәтелгән баллы борыч катнашмасы исә бик нәтижәле эч йомшарткыч санала. Әлеге борычлы майны ач карынга көнгә бер тапкыр 1 аш кашыгы күләмдә эчәргә кирәк;

● Баллы борыч согына бермә-бер (1:1) күләмдә шпинат согы кушып эчү эч чәнчүне бетерә;

● Баллы борычтагы Р витаминны, гомумән, кан тамырларын чыныктыра һәм шуңа бәйләнешле рәвештә йөрәк-кан тамырлары эшчәнлеген дә яхшырта. Баллы борыч кешене атеросклероздан, йөрәк-кан тамырлары авыруларыннан саклый дигән сүз бу.

● Бигрәк тә азканлылыктан борыч кулай санала. Ул организмда кан йөрешен нормальләштерү өчен бик мөһим булган тиер үзләш-терүне яхшырта;

● Радикулиттан, невралгиядән, миозиттан, ишиастан, ютәлдән, ревматизмнан, умыртка авыртудан ачы борыч төнәтмәсә эчәргә ки-ңәш ителә. Ул болай ясала: 30 г кузаклы ачы кызыл борычны 200 г 70 процентлы спиртта ике атна төнәтегез. Аннары сөзәлгән төнәтмәгә берәз үсемлек мае кушып, авырткан тәнгә сөртегез;

● Бил авыртудан һәм буыннар ревматизмыннан түбәндәгечә ясалган май сөртү отышлы: 5-10 кузаклы кызыл ачы борычны иттарткычтан чыга-рыгыз да, шуңа 250 г үсемлек мае 250 г керосин кушып, 9 көн жылы урында төнәтегез. Катнашманы көн саен болгаткалап куегыз. Барлыкка килгән шул майны төнгә тәннең авырткан урынына сылагыз. Ә иртән аякка жылы оекбаш киегез, билгә жылы шәл урагыз;

● Кузаклы кызыл ачы борычтан туңган тәнгә сөртү өчен дә май ясап була. Ул тозсыз атланмайга киптереп төелгән ачы борыч оны кушып ясала;

● Кремнийга бай булган яшел баллы борыч һәм аның согы тырнак бозы-лудан, чәч коелудан, тир һәм май бизләре эшчәнлегә бозылудан ярдәм итә.

Искәрмә! Ашказаны яисә уникаилле эчәк авырулары булган кешегә баллы һәм ачы борыч ашарга ярамай!

Ангинадан — чөгендер

Дерес, азып киткән күптәнге ангинаны анти-биотиклардан башка дөвалап булмый. Ә менә яңа барлыкка килгән ангинаны бик җиңел дөва-ларга мөмкин. Моның өчен угычта уып ясалган чи чөгендер согы белән тамакны көнгә берничә тап-кыр чайкарга кирәк. Әгәр әлеге чөгендер согына бер чәй кашыгы алма серкәсә кушып 1-2 сәгать төнәтсәң, нәтижәсә тагын да артасыз. Әмма дөва-лау өчен көннеке көнгә ясалган төнәтмә генә яраклы санала.

Керән сыткыны бетерә

Сыткылардан арынырга каймаклы керән битле-ге ярдәм итә. Әмма мондый битлекне биттә ни-бары 5-10 минут кына тотарга ярый. Әлбәттә, кос-метик максатта бары тик табигый керән генә кулланыла.

Нокталы массаж

Табибка бару мөмкинлегә булмыйча, бик каты теш сызлаганда нокталы массаж ясап карарга тәкъдим ителә. Иң элек бармак бе-лән авырткан теш өстендәге ноктаны мас-сажлап карарга кирәк. Күпчелек очракта авырту басыла. Басылмаган хәлдә, баш бармак тырнагын массаглагыз. Шуны кисәтәбез, уң як тешкә йогынты ясаучы ноктаны сул кул бармагынан эзләргә кирәк. Һәм киресенчә. Шул рәвешле тырнактагы нокталарга чиратлап бас-калап чыгыгыз. Моны авырту басыл-ганчы эшләгез.

Кедр чикләвеге иммунитетны чыныктыра

Кедр чикләвеге витаминнарда һәм микроэлементларга бай. Аны табигый "акыл капчыгы" дип тә йөртәләр. Иммуитетны чыныктыру, баш миен эш-ләтү өчен аны көнгә 100 г исәбеннән ашау файдалы.

Тәнегез кычытса, йомыркалы май сөртегез

Аллергиялә тәнгә сөртү өчен түбәндәге май кулай санала. Бер чи йомыркага 50 г аш серкәсә салып, агач кашык белән бол-гатыгыз да бер тәүлек суыткычта тотыгыз. Аннары шуңа 100 г үсемлек мае кушып, тагын бер тәүлек суыкта тотыгыз. Дөвалау мае әзер. Майны өч-дүрт көн суыткычта сакларга мөмкин.

Гөллөр сере

"Чуар яфраклы кротон гөлемнең аскы яфраклары коелып төштө, ә өске яфраклар яшелленепме-яшелләнде. Нишләргә?"

Диләра. Әлмәт."

Кротон гөле яхшы үссен өчен, аны 14-16 градустан түбән булмаган температуралы якты бүлмәдә тотарга кирәк. Температура түбән булган очракта, гөлнең яфраклары коела башлый. Ә яфракларның яшелләнүе — яктылык җитмәүдән.

Кышкы көннәрдә кротонга ешрак су бөркергә, яфракларын юеш чүпрәк белән сөртәргә кирәк. Аңа бары тик жылы су гына сибәргә ярый. Җәен туфрагы даими дымлы булырга тиеш.

Кротонның яфрак очлары көрәнләнә башласа, димәк, бүлмәдә кирәгеннән артык коры һава, яфрак читләренә көрәнләнүе температураның түбәнлеген күрсәтә.

Гөлнең яшь үсентеләрен ел саен март аенда (картрак үсентеләрен 2-3 ел саен) туфракка утыртыгыз.

"Опунция кактусын ничек үрчәтергә?"

Миләүшә. Казан."

Гөлнең иң нечкә жирәннән бөтен бер буынтык кисеп алыгыз. Киселгән урынга төелгән күмер сибеп, ике көнгә киптерергә куегыз.

Шуннан соң үсентене коры ком тутырылган кечкенә чүлмәккә вертикаль рәвештә утыртыгыз.

Аумасын өчен ике яктан агач таякчылар белән терәтегез. Аннары шул үсентеле чүлмәккә кояш нурлары төшмәгән якты урында бер ай тотыгыз. Шул вакыт эчендә үсенте тамырларына тиеш һәм аңа җиңелчә су сибәргә кирәк.

"Пуансеттия икенче тапкыр чәчәк атсын өчен аны ничек тәрбияләргә кирәк?"

Равилә. Чаллы."

Моның өчен түбәндәге кагыйдәләрен үтәү зарур.

Беренче кагыйдә: аеруча кышын ачык яктылык кирәк. Җәй көне эссе кояштан качырып, күләгәле урынга куегыз.

Икенче кагыйдә: пуансеттия беренче тапкыр чәчәк атып бетергәч, аның яфраклары коела. Шул чакта берничә көчле ботак кына калдырып, гөлне сирәкләгез.

Өченче кагыйдә һәм иң мөһиме: Пуансеттия кыска көн гөле. Сентябрь ахырында гөлле чүлмәккә иң караңгы суыграк урынга куегыз яисә көн кичкә авышуга, караңгы кагазь яисә катыргы белән каплагыз, ә иртән ачыгыз. Пуансеттия караңгыда көн дә иң кимендә ундүрт сәгать утырырга тиеш. Сигез ай давамасында шул кагыйдәне үтәгәндә, пуансеттия декабрь аенда икенче тапкыр чәчәк атак.

Дүртенче кагыйдә: яшь ботаклар үсеп чыккач, пуансеттияне иң якты урынга куегыз. Көчсез ботакларын шунда ук сындырып ташлагыз. Чәчәк ату чорында пуансеттияне минераль ашламалар белән үл көн саен тундырып, яфракларына ешрак су сиптереп торыгыз.

Һәвәскәр бакчачы

Алмагачны белеп үстер

Кайбер бакчачылар алма орлыгыннан бары тик кыргый алмагач кына үсә дип уйлый. Тормышта исә еш кына киресенчә була. Мәсәлән, ун-унике ел узгач, орлыктан үскән алмагач телеңне йотарлык тәмле, эре алмалар бирергә мөмкин. Бактың исә, яхшы төр саналган кайбер алмагачлар без "кыргый" дип атаган алмагачтан төрнәкләнгәннәр икән ләбаса! Менә шундый табигый селекция!

Күпләр алмагач ел аралаш ял итә дип фаразлый. Бу дәрәслеккә туры килә, билгеле. Әмма алмагачны тиешенчә тукландырып, фәнчә тәрбияләгәндә уңышны ел да җыеп була. Моның өчен алмагачны аеруча июль аенда күбрәк тукландырырга кирәк. Ни өчен июль аенда? Чәчәк атучы җимеш агачларында бөреләп июль уртасында салынуы билгеле. Ә соңгы тәҗрибәләр җимешкә бөреләнү көзгә чаклы давам итүен дәлилләде.

Кайберәүләр җимешле үсемлекнең тамырын ки-сү зарарлы диләр. Киресенчә! Болай эшләү хәтта файдалы да. Шул рәвешле агачның җимеш бирүен тизләтергә мөмкин. Тимирязев исемендәге академия профессоры Ф. Н. Пильчиков башкарган мондый гамәл югары нәтижә биргән. Ул ике-алты яшьлек агачның бер елны бер як тамырын, икенче елны икенче як тамырын 30-40 сантиметр тирәнлектә (кәүсәдән 30-100 сантиметр арырак) үткән көрәк белән кисеп алган. Нәтижәдә, алмагач иртәрәк һәм күбрәк уңыш биргән. Агач тамырын кискәч, аның төбенә органик минераль ашламалар кертергә кирәк. Бу чара тамырны тиз үстереп җибәргә ярдәм итә.

Мостафа бабай, бакчачы.

Сиңа чәчәкләр килешә

Үлчәмнәре: 38/40 (42/44).

Кирәк булчак әйберләр: челтәр өлгеләр куеп бәйләнгән жакет өчен экрю төсөндәге 850 (900) г Donatella бәйләү жебе (80% сарык йоны, 20% полиамид, 65 м/50 г); тоташтырылган бәйләм энәләре һәм 6 нчы номерлы ыргак.

Эре энже бизәк: 1 уң, 1 сул күзләрен алмаштырып, һәр икенче рәт саен бизәкне күчәрә барырга.

Чәчәкле квадрат: 6 буш күздән ыргак белән чылбыр жыеп, аны 1 тоташтыручы багана белән түгәрәккә кертәргә, аннары схема буенча 2 нче түгәрәк рәтне бәйләргә. 2 нче квадраттан башлап, соңгы әйләнәштәге рәт белән күрше квадратны тоташтырырга (схеманы кара).

Тулы булмаган квадрат: чәчәкле квадрат кебек үк бәйләргә, әмма 6 таң яфрагын гына эшләп, аннары 4 буш күз, янәшәдәге чәчәкнең тоташтыручы баганасыннан 3 тапкыр чалып алынган 1 йолдызчык баганасы, 4 буш күз бәйләргә, югарыдагы чәчәк квадратның ян як кырына 1 тоташтыру баганасы белән ялгап бетергә (кыйгач уем схемасын кара).

Бәйләмнең тыгызлыгы. Төп бизәк: 16 күз һәм 22 рәт = 10 x 10 сантиметр; чәчәк мотивлы квадрат: 8,5 x 8,5 сантиметр.

Арттакта: 95 (107) күз + 2 (жөй өчен) һәм эре энже бизәк белән бәйләргә, бу вакытта беренче һәм соңгы дүртәр (7) күз капламага (= ян як буйлар) туры килә. Башлам кырыеннан 40 (43) сантиметр бәйләгәч, ике яктан да уем өчен жидешәр (13) күзнә ябарга. Башлам кырыеннан 66 сантиметр булгач, муен уемы өчен уртадан 19 күзнә ябарга һәм һәр ике якны аерым-аерым бетерергә. Уемның читеннән 2 рәткә 1 x 4 күзнә һәм, гомуми озынлык (буй) 68 сантиметрга житкәч, калган күзләрен дә ябарга.

Сул каплама (өлге): чәчәкле 21 квадрат һәм 1 тулы булмаган квадрат бәйләргә. Киңлеккә — 3, озынлыкка (буйга) 8 чәчәкле квадратны, алда өйрәтелгәнчә, үзара һәм ян як өлгеләр белән тоташтырырга. Соңгы вертикаль буйда, 5 чәчәктән соң, кыйгач уем ясалсын өчен, тулы булмаган квадратны куарга.

Уң каплама (өлге): сулына симметрияле итеп бәйләргә.

Жиңнәр: 48 күз жыярга + 2 (жөй өчен) һәм эре энже бизәк белән бәйләргә. Жиңнәрнең тоташтыру уемы өчен икесенә дә һәр 8 нче рәттә — 9 (4) күз, һәр 6 нчы рәттә — 4 күз һәм һәр 4 нче рәттә 3 (13) x 1 күз кушарга, бизәккә кушылысы күзләр дә шул исәпкә керә. Гомуми озынлык 52 (54) сантиметрга житкәч, бөтен күзләрен дә ябарга.

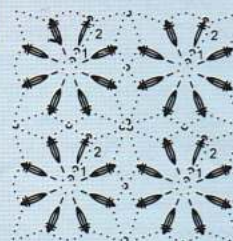
Билбау: 19 күз жыярга + 2 (кырый өчен) һәм эре энже бизәк белән бәйләргә. 120 сантиметрга житкәч, барлык күзләрен ябарга.

Жыю: иңбашларны тоташтырып тегәргә; шөлсыман яканы 71 күздән (+ 2 кырый өчен) башлап, эре энже бизәк белән бәйләргә. Ян якларын кыйгачлап дөвам итү өчен, һәр ике яктан дүртәр күз, аннары һәр 2 нче рәттә 1 x 4,2 x 2 һәм 12 x 1 күз өстәргә һәм шул килеш калдырып торырга. Каплама өлгеләре өчен каплама кырыйларыннан 72 шәр күз жыярга, алар арасына яканың калдырылган күзләрен дә кертәп, бөтен күзләргә бергә 5 сантиметр озынлыкта эре энже бизәк бәйләргә; күзләрен ябарга. Яканы кыйгач уемга һәм арттактаң муен уемына тоташтырып тегәргә. Жиңнәрне икегә бөкләп, жиң уемына тоташтырырга, башка жөйләрен дә тегеп бетерергә.

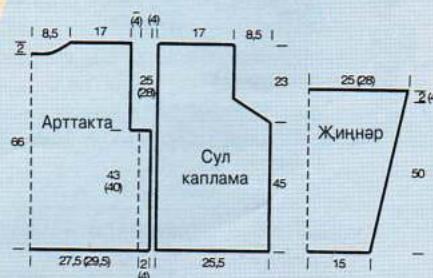

Шартлы билгеләр:

- 1 тоташтыручы багана,
- 1 буш күз,
- ! 1 чалып алынмаган багана,
- † 2 тапкыр чалып алып, бергә бәйләнгән өч багана.

Кыйгач уем схемасы

Планеталар торышыннан чыгып караганда, ай, чагыштырмача, катлаулы булырга охшый. Аеруча 6, 13, 14, 20, 27, 28 октябрьдә тискәре йогынтылы көннәр көтелә. Мәсәлән, 6 октябрьдә бигрәк тә шәхси тормышта сабырлык зарур булачак. Ә 13-14 нче көннәрдә барлык мөһим эшләрне кичектереп торы сорала. Шулай ук юл бәла-казаларыннан да саклану чараларын күреgez. Эштә зур тоткарлыклар килеп чыгарга мөмкин, тормышта югалтуларның да булуы ихтимал. 2 октябрьдә исә сәяси халәтнең бозылуы белән бергә, табигать зилзиләләренең дә күзәтелүе бар. 27-28 октябрьдә көтелмәгән хәлләргә әзер булыгыз. Һәрхәлдә, итәк-жиңнәрне жыю зыян итмәс.

Кучкар. Айның күп өлеше эшлекле проблемаларны хәл итүгә, якиннарыгыз белән мөнәсәбәтне жайлауга китчәк. Өйдә дә, эштә дә тавыш-гаугадан качыгыз. Айның өченче үнкөнлегендә кызыклы яңа партнерлар табуыгыз ихтимал. Сәламәтлек турында кайгырту бик вакытлы булыр.

Үгезбозау. Шәхси тормышны жайлау күп вакыт таләп итәчәк. Балалар борчырга мөмкин. Үзегезне акыллы тотыгыз, сабыр гына сөйләшеgez. 6, 13, 20, 28 октябрьдә барлык башлангычларны кичектереп торыгыз. Ай ахырында партнерларга мөнәсәбәтеgez үзгәрчәк.

Игезәк. Айның беренче яртысын сөеклегезгә, гайлә мәшәкәтләренә багышлагыз. Ә икенче яртысында сәламәтлек зур игътибар таләп итәчәк. 9 һәм 17 октябрьдә уңышлар көтеgez. Ә 6 һәм 13 ендә акча житмәүдән, шәхси тормышта килеп туган аңлашылмаучылыктан борчылуыгыз ихтимал. 20-23 октябрьдә ялганнан саклангыз, ашыгыч карар кабул итмәgez.

Кысла. Төп мәшәкәтеgez гайлә проблемасын хәл итү булачак. Уңай нәтижәләр күренгән кебек тоелса да, 13 һәм 16 октябрьдәге тырышлык жилгә очачак. Аның каравы, 20 октябрьдәге кыенлыкларны уңышлы жиңеп чыгачаксыз.

Арыслан. Ай уңышлы башланачак. Ижади һәм рухи эшчәнлегез уңай жимешләрен озак көттермәс. Сәяхәт, спорт белән шөгылләнү дә файдага китчәк. Ә менә 13, 14, 20 октябрьдә аеруча сак булу сорала. Партнерлар, канун әһелләре белән низаг килеп чыгуы ихтимал.

Сөмбелә. Беренче биш көн, хәтта 8, 9 октябрьдә һәм гамәли, һәм финанс эшләре өчен уңай булыр. 13, 14 октябрьдә акча белән эш иткәндә аеруча сак булу сорала. 15 нче һәм 18 нче көннәрдә килешүләр төзү өчен жайлы булыр. 20-23 октябрьдәге күңелсезлекләргә бирешмәgez.

Бизмән. Ай башындагы уңышлар уңышсызлыклар белән аралашачак. 6 октябрьдә эштә аңлашылмаучылык килеп чыгарга мөмкин. Сәламәтлекнең какшавы бар. Ул дәрәжәдә борчылырга ярамый. Ай ахырында бар да жайланыр.

Чаян. Ай башындагы уңышлар сөөндерер. Аннан соңгы проблемаларны вакытында хәл итәргә тырышыгыз. 15 октябрьдән соң кабат гадәттәге тормыш башланыр. Тик чамадан тыш арып эшләргә тырышмагыз, сәламәтлегез какшарга мөмкин. Барына риза булып яшәүгә ни житә!

Укчы. Юпитер сезгә житди каршылык ясамый, шунлыктан бу ай Укчылар өчен ярыйсы гына уңышлы булачак. Әлеге уңай чор дуслар, партнерлар белән мөнәсәбәттә чагылыр. 6, 13, 14, 20 һәм 28 октябрьдә бернинди житди эшләр башламагыз.

Кәжәмөгез. Беренче үнкөнлектәге һөнәри эшчәнлеккә йолдызлар юлдаш булачак. Көч жыеп калыгыз, тиздән зур каршылыктар, низаглар килеп чыгарга мөмкин. Ай ахырында яңа проектларны тормышка ашыру мөмкинлеге туачак.

Сукояр. Беренче үнкөнлек, 6 октябрьдән тыш, сәяхәт һәм акыл эше өчен уңай булыр. Ә менә 13 һәм 14 ендә сәяхәттән баш тартырга кирәк. Борчылмагыз, 15 еннан үк эш өчен дә, уку һәм сәяхәт өчен дә кабат уңай чор башлана. 20 октябрь сезгә яңадан сынау әзерли.

Балык. Нәтижәле эшләү чоры. Яраткан шөгылегез турында да онытмагыз. Шәхси тормыш сөөнерлек. 6, 13, 14 һәм 20 октябрьдә тавыш-гауга килеп чыгуы, матди югалтулар булуы ихтимал. Арыганлык үзен сиздерер. Ай ахырында өйдән еракта ял итү көтелә.

Сыермы, юрганнымы?

Юмореска

Хәтирә карчык — минем әбием, яғни дә хәләл җефетемнең әнкәсе.

Ни өчендер, бездә кияүләр үз алмабикәләренең аналарын үз итмиләр, алардан ничек кенә булса да котылу юлын эзлиләр. Урыс кардәшләр бигрәк тә. Нинди генә кушаматлар такмыйлар: мисал өчен, “поджигатель”, “пила”, “змея”, “кобра” — искизмәле. Ә без әби карчык белән бик тату яшәдек. Үзе теләгән мал-туарын асрады, теләгән ризыкларын пешереп, безнең мәктәптән, эштән кайтуыбызны көтөп тора иде. Күнчеле күтәрәнке чакларда җырлап та ала. Аеруча борынгы көйләргә ярата. Өстәвенә, бик җор, күргән-ишеткән мазәк хәлләргә кызык итеп сөйләп бирә иде. Үзенә рәхмәт сүзләремне ирештереп, сезгә дә “теща”мның бер гыйбрәтле хикәятен баян итәм.

— Авыр сугыш елларындагы ачлыктардан сәламәтлөгә нык какшаган булуга да карамастан, Сафура зур кыенлыктар белән ялгыз килеш газиз улын тәрбияләп үстерде. Малай ипле-акыллы, башлаган һәр эшен азагына җиткәрә торган кеше булып үсеп җитте. Инде егетбезне өйләндермәк була. Күп балалы гаиләдән кыз ярашса, ике якның да иң якыннарын ғына чакырып, туй сыман мәҗлес үткәрәләр һәм өчәү бергә яшәп китәләр. Һәммәсә үжәт, һәммәсә чырыш! Тырыша торгач, берәз “мая” да туплыйлар. Көннәрдән бер көнне әлегә акчага йорт өчен беренче чиратта ни-нәрсә сатып алу турында гәп коралар.

— Иң беренче итеп сыер алабыз, сыер булмаса — тана, — дип үзенең эшлекле тәҗдимиен кертә Сафура түти, — авыз-борыныбыз майда йөзәр.

Яшь хуҗабикә исә:

— Карават белән юрган! — дип, кырт кисә.

Гаилә башлыгы уйга кала: сыер алыргамы, әллә юрганмы? “Әни үземнеке — быдырдар-быдырдар да туктар, ә хатын сүзен җөпләмәсәң — “типте бия тәртәгә” — чемоданын күтәрәп чыкты китте. И һәм вәссәлам!

Шулай итеп, бабасыннан калган сөкене сүтеп, аннан-моннан каккалап-суккалап әмәлләгән иске агач карават урынына ялтыравыклы зур никель карават, аның өстенә калын мамык матрац белән җылы мамык юрган алып кайта яшъләр. Салкын кышны үткәрү өчен бик тә урынлы алынган булып чыга әлегә җиһазлар.

Әкрәнләп гаиләнең көнкүреше алга таба бара. Салкын кыш узып, гөрләвекле яз да килеп җитә. Тора-бара карлар эреп бетә, көннәр дә җылына башлый. Аяк аслары күпшереп, яшел үләннәр башларын берәз калкытуга, күрше-күлән мал-туарын көтүгә куа башлый. Шуны ғына көтөп яткан Сафура түти ачы таңнан һәр көн киленен уята икән:

— Килен, килен, тор. Юрганыңны көтүгә ку!

Хәнәфи БӘДИГҮЙ

Хушбуй

Бар борынгы бер мәхәббәт —
Борын хушбуй ярата.
Берәз сөрткәләп җибәрсәң,
Сөйгәнәңне карата.

Ислемай дип тә әйтәбез —
Ягыла исе — нәкъ май.
Тамакка ничек, борынга
Ислемай да — бал, акмай.

Дистәләгән чәчәкләрдән
Җыела аның исе.
Күзе булмагач, борынның
Күренми генә төсө.

Ислемай күзнә, күңелнә,
Хәтта серне дә ача.
Әллә шуңа микән, аннан
Пәри-җән куркып кача.

Кеше җенләнеп йөрмәгәч,
Күзгә матур күренә.
Менә ни өчен гашыйклар
Ислемайга үрелә.

Хушбуй сөрткән кызлар күрсәң,
Күтәрелә күңелләр.
Димәк, алар балдай татлы!
Һәм җенле дә түгелләр.

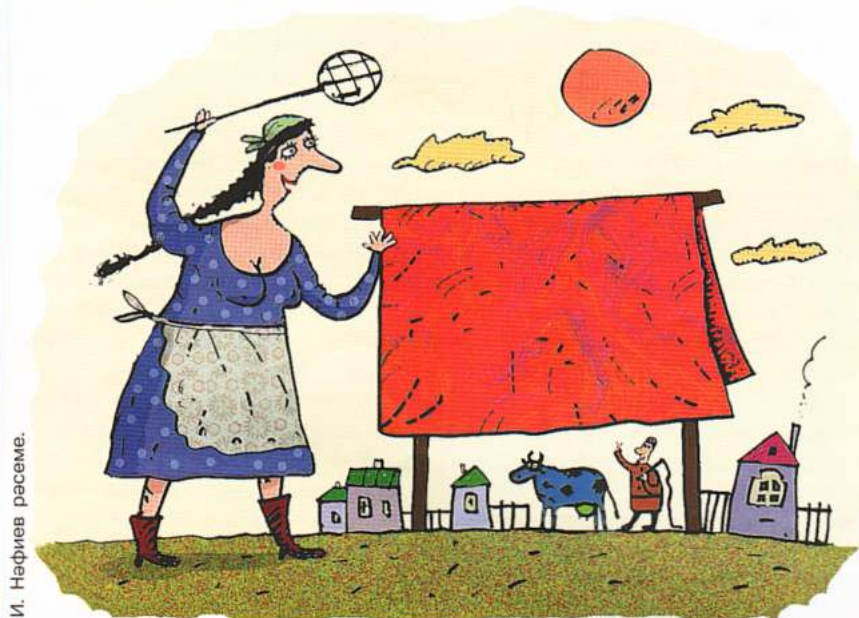
Их!

Их! Синең зифа билеңдә
Путаң буласым калган!
Чөнки минем күз карашым
Күптән шунда уралган.

Их! Мин алтын алкаң булсам
Синең затлы колакта!
Ни әйтәсен бөлөр идем,
Икәү калгач аулакта.

Их! Мин әгәр көзгәң булсам
Синең нәфис кулыңда
Гел каратып йөрер идем
Барган-кайткан юлыңда!

Их! Ярый егет булганмын,
Мин болай да синеке!
Чөнки бөтенләең белән
Син үзең дә минеке.

БӨТЕНТАТАР АЙЛЫК ИЖТИМАГИЙ-СӨЯСИ
ҺӘМ ӘДӘБИ-НӘФИС ЖУРНАЛ

1926 елдан башлап «Азат хатын» исеме белән чыкты.
1991 елда «Соёмбикә» итеп үзгәртелде.

Оештыручылар: «Татмедиа» массакүләм коммуникация-
ләр буенча Татарстан Республикасы агентлыгы һәм
Татарстан Республикасының Мәдәният министрлыгы.

Баш мөхәррир
Фирая БӨДРЕТДИНОВА

Редколлегия әгъзалары:

Марат Әмирханов, Гүзәлия Әхмәдиева, Зилә Вәлиева,
Гөлчәчәк Галиева, Илсәяр Иксанова, Рушания
Камалова, Нәзифә Кәримова, Гүзәлия Минкина, Флора
Мифтахова, Әлфия Саматова, Флера Сафиуллина,
Роза Туфтуллова, Камәрия Хәмидуллина, Луара
Шакиржанова, Розалина Шәһиева, Алсу Юсупова.

Баш мөхәррир	541-38-56
Кабул итү бүлмәсе	292-37-40
Баш мөхәррир урынбасары — Марат ӘМИРХАНОВ	292-37-46
Баш мөхәррирнең гомуми мәсьәләләр буенча урынбасары — Руфия ГАЛИЕВА	292-33-72
Жаваплы сәркатип — Рушания КАМАЛОВА	292-36-42
Баш бухгалтер — Фирдәүс СИРАЖЕВА	541-38-00
Бүлек мөхәррирләр: Мәдинә АБЗАЛОВА	292-36-71
Илсәяр ИКСАНОВА	292-33-72
Роза КАМАЛЕТДИНОВА	292-36-71
Гөлнур САФИУЛЛИНА	292-36-33
Сәмбел ГАФИФОВА	292-36-33
Гөлсине ХӘМИДУЛЛИНА	292-36-33
Бизлеш мөхәррире — Алсу ЮСУПОВА	292-33-62
Мөхәррирләр: Зөлхидә ӘКБӘРОВА	292-33-72
Гөлнар БАЗАРОВА	292-36-33
Фоторәссам — Газинур ХАФИЗОВ	292-33-62
Компьютер дизайны: Лариса МАЛИКОВА	292-33-62
Фәрит ТАЖИЕВ	292-33-62
Корректор — Фирдәүс ИСМӘГҮЙЛОВА	292-36-42
Компьютерда эшкүчү — Фәния ВӘЛИЕВА	
Бухгалтер — Наталья УТОЧКИНА	541-38-00
Гамәли хезмәткәр — Нәфисә ӘСКӘРОВА	292-37-40

Безнең адрес: Казан, Декабристлар урамы, 2.

Банк реквизитлары: Редакция журналы «Соёмбикә»
Р/сч. 40602810400000000023
К/сч. 30101810900000000798
в АКБ «БТА-Казань» (ОАО) г. Казань
ИНН 1657005751/КПП 165701001
БИК 049205798 ОКПО 27883000

Журнал Татарстан Республикасының Мәгълүмат
һәм матбугат министрлыгында теркәлгән.
Теркәлү таныклыгы № 377.

Басарга кул куелды 5.09.2007 ел.
Заказ С-932. Тираж 13611.

Көгазь форматы 60x90/8. Күләме 6 басма табак.
«Идел-Пресс» Ачык акционерлык җәмгыяте
полиграфия-нәшрият комплексында басылды. Казан,
Декабристлар урамы, 2.

Жаһат™ программалар пакеты ярдәмендә эзерләнде.

Журналда полиграфия кимчелеге булган очракта
нәшриятның техник контроль бүлегенә мөрәҗҗәгәт
итегез. Тел. 519-44-61.

Журналны тарату мәсьәләләре белән абунәчеләр —
жирле элемтә бүлегенә; элемтә бүлекләре —
нәшриятның газета-журнал экспедициясенә (420066,
Декабристлар урамы, 2 нче йорт. Тел.: 541-37-99)
мөрәҗҗәгәт итә ала.

Журналга язмалар авторның тулы адресы күрсә-
телел, 1) паспорт мәгълүматлары, 2) пенсия стра-
хование таныклыгы, 3) ИНН таныклыгының
ксерокс күчмәләре белән бергә жиберелгәндә
генә кабул ителә.

Автор фикере редакция фикере белән туры килмәскә
мөмкин.

Килгән хатлар, кулъязмалар һәм рәсемнәр рецензия-
ләнгән, авторларга кире кайтарылмый.

<http://www.suyumbike-kazan.ru>

E-mail: suyumbike@telebit.ru

Хак һәм хокук

БДБ рәссамнары Профессиональ берлегенең Казан бүлеге оешуга — биш ел

Лада АЮДА,
берлек рәисе:

— Безнең рәссамнарның Профессиональ берлеге әле бик яшь, бала гына, оешканына нибары биш ел. Әмма яшь булса да, ул яшел түгел. Шул кыска гына арада без чәчкән игелекле орлыклар мул уңыш белән сөендерергә өлгерде инде. Безнең Казан бүлекчәсендә (үзәге Мәскәүдә) рәссамнар саны кырыктан артып китте, ә бергәләп оештырган күргәзмәләр саны кырык жидегә житте.

«Аюдаг» («Регина» отелендә), Елена Чубның «Франс-тур», Татьяна Забегинаның «Эбиволь», халыкара «Паравитта» фондына караган «АртЭко» галереялары, шулай ук А. М. Горький, Бакый Урманче, Константин Васильев музейлары гаять нәтиҗәле эшлиләр. «Аюдаг» галереясында егерме өч күргәзмә оештырылган, шуңа күрә дә ул Татарстан Республикасының сынлы сәнгать музейе һәм Татарстан Республикасы Рәссамнар берлегенең Күргәзмәләр залы белән беррәттән, Мәскәүдә чыккан «Бердәм сәнгать рейтингы» белешмә-жыентыгына кертелгән.

Безнең Профберлеккә игътибар елдан-ел арта бара. Без Татарстан Республикасы Рәссамнар берлеге кебек үк җәмәгать оешмасы, эшчәнлегебез аларныкына охшаш та, түгел дә. Хәер, без барыбыз да җәмгыятьтә сәнгатьнең позицияләрен ныгыту дигән уртак максатка хезмәт итәбез, республикада һәм чит илләрдә милли-мәдәни традицияләргә киңрәк тарату һәм, әлбәттә, ижади коллектив әгъзаларын социаль яклау кебек мөһим эш белән шөгыльләнәбез.

Профессиональ берлекнең девизы — «Ходай Тәгалә һәм сәнгать алдында барыбыз да бертигез» дигән принципны алга сөрәп, Мәскәүдә ел саен чыга торган белешмәдә рәссамның дәрәҗәле исемнәре, нинди пост биләве, бүлекләре күрсәтелми, фәкать исем-фамилиясе, туган елы һәм шушы чорда ижадының нинди рейтинг биләве хакында мәгълүмат урнаштырыла. Бәя бирүчеләр — илдә исемнәре киң таралган сәнгать белгечләре. Зурлыгына, башкару техникасына карап картиналарга нинди бәя куя кулайлыгы турында да мәгълүмат табарга мөмкин. Рәссам сәнгать дөньясында нинди картинага ниндирәк бәһа куелырга мөмкин икәнлеген белә һәм үзенең хезмәтенә тиешле хакны курыкмый сорый ала. Ә бу рәссамның социаль статусын күтәрә.

Биш ел инде Казан бүлеге рәссамнары Профессиональ берлеккә кабул итү, документларын тутыру, аларны курьер аша Мәскәүгә жиберү һәм әгъза итеп кабул ителгәннәргә билетлар кайтару вазифаларын башкара. Әгәр рәссам бу эш артыннан үзе йөрсә, күпме вакытын һәм акчасын сарыф итар иде. Ел саен ижады хакында мәгълүматны яңартып, картиналарының фотосурәтен жибереп, рәссам элекке рейтингын үзгәртүләрен үтенә, яңа белешмәдә профессиональ үсешен күрсәтә ала. Диплом-сертификат рәссамның үсеш баскычын белдерә.

Кыскасы, берлек эзләнүчән рәссамнар эшчәнлеге өчен киң юллар ача. Казанның меңгеллеге уңаеннан рәссамнар гаиләсе — Әсхәт Макраев һәм Светлана Тимофеева Анапа шәһәрində үзләренең күргәзмәләрен ачты, ә бүлекнең бишьеллыгын бәйрәм иткән көннәрдә озак еллар театрда эшләп, ефәккә бизәкләр төшерү белән шөгыльләнүче рәссам Елена Тенер «Правская квадриеннале» дигән унберенче Халыкара сценография һәм театр архитектура күргәзмәсенә делегат булып китте.

Без «Соёмбикә» журналы укучыларына үз берлегебез рәссамнарының берничә әсәрен тәкъдим итәбез. Күргәзмәләребезгә рәхим итегез!

З. Батраев. Натюрморт.

Ә. Макраев.
Казан
күренеше.

Рәссам сәхифәсе

А. Тимершин. Кояш.

Г. Пашагина.
Сынлы сәнгать
музее.

Е. Острая.
Туган як жылысы.

Л. Аюдаг.
Иртән диңгездә.

ОАО «ЛИЗИНГОВАЯ КОМПАНИЯ «КАМАЗ»

КАМАЗ **ЛИЗИНГ**
МАШИНА ВАШЕГО БИЗНЕСА

ЛИЗИНГ ОТ ПРОИЗВОДИТЕЛЯ

АВАНС до 30%
УДОРОЖАНИЕ ОТ ПОКУПНОЙ СТОИМОСТИ ОТ 10%
СРОК ЛИЗИНГА ДО 4 ЛЕТ

423810, РФ, РТ, г. Набережные Челны, ул. Рубаненко, 4 (1/06), каб. 226
Тел.: (8552) 37-10-40, 37-14-33, 37-17-14
www.kamaz.net/leasing
E-mail: leasing@kamaz.net